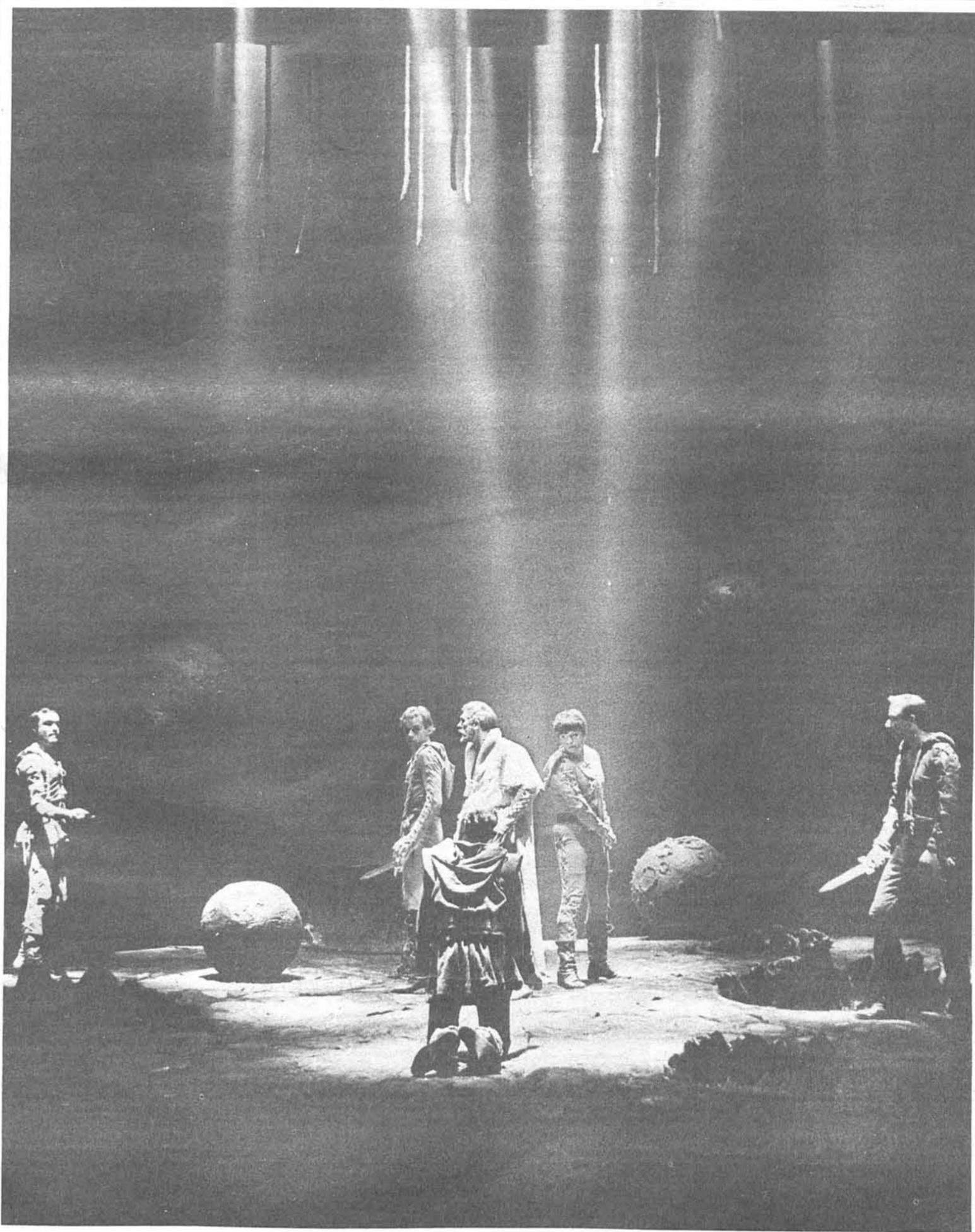

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНнікаў БССР

ПЯТНІЦА, 28 сакавіка 1986 г. № 13 (3319) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Сцэна са спектакля «Бора» В. Шэкспіра ў пастноўцы Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы.

Фота А. ДЗМІТРЫЕВА.

27 сакавіка грамадскасць шырока адзначыла Міжнародны дзень тэатра. Гэта свята ўсіх, хто звязаў сваё жыццё з таямнічым і хваляючым мастацтвам сцэны — і пачаткоўца, і прызнанага мэтра. Свята, якое прыйшло ў славу тэатральных сталіцы, але не абмінула і невялікага гарадка, дзе штовечар запальваецца святло рамп. У гэты дзень асабліва адчувальная еднасць апантаных людзей, — у розных кутках нашай планеты, на розных мовах яны імкнуцца абудзіць і сцвердзіць высокія гуманістычныя ідэалы, зрабіць жыццё лепшым. Не выпадкова дэвіз Міжнароднага дня — «Тэатр — дзейны сродак для ўзаемаразумення і ўмацавання міру паміж народамі».

Гэта і наша, глядацкае свята. Хіба не мы прагнем імгненнаў найвялікшага напружання думак і пачуццяў, хіба не мы разам з творцамі перажываем няўдачы, хіба не мы радасна вітаем іх адкрыцці? А калі так, — Тэатру жыць вечна. Непакоіць, хваляваць, узрушаць.

КІЕЎ ПЕРАДАЕ ЭСТАФЕТУ МІНСКУ

Усесаюзна тыдзень дзіцячай кнігі і музыкі стартаваў у гэтым годзе ў Кіеве. На Украіну выехала група пісьменнікаў Беларусі, у якую ўвайшлі А. Вольскі, А. Васілевіч, М. Малаўка. У складзе дэлегацыі савецкіх пісьменнікаў яны ўдзельнічалі ў сустрэчах з юнымі чытачамі, аматарамі мастацтва, якія былі наладжаны ў розных кутках Украіны.

У Мінску ўрачыстае адкрыццё Тыдня дзіцячай кнігі і музыкі адбылося 22 сакавіка. Перад усхваляванымі слухачамі, якія запоўнілі залу Дома літаратара, выступілі Р. Барадулін, В. Віт-

ка, Э. Агняцвет, У. Ліпскі, Л. Прокша.

У рамках тыдня ў Белдзяржфілармоніі адбыўся вялікі канцэрт дзіцячай самадзейнасці Савецкага раёна сталіцы. Мір, дзеці, музыка — такой была тэма выступлення Э. Агняцвет. У абласной дзіцячай бібліятэцы імя Я. Маўра старшакласнікі з цікавасцю сустрэліся з пісьменнікамі А. Вольскім, У. Юрэвічам, М. Гамолкам.

У наступным годзе цэнтрам правядзення Усесаюзнага тыдня дзіцячай кнігі і музыкі будзе Беларусь — Кіеў перадае эстафету Мінску.

М. ПЯТРОВА.

З ТВОРЧАЙ СПРАВАЗДАЧАЙ

Творчы вечар лаўрэата прэміі Ленінскага камсамола Беларусі кампазітара Валерыя Іванова адбыўся ў Доме літаратара. Колькі слоў пра свайго сябра, калегу сказаў паэт (таксама лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола), У. Някляеў і перадаў эстафету музыкантаў Д. Падбярэзскаму, які любючы і даступна вытлумачыў асаблівасці творчасці «віноўніка» ўрачыстасці.

Хораша прагучалі ў выкананні ансамбля цымбалістак Белдзяржкансерваторыі пад кіраўніцтвам заслужанага артыста рэспублікі Я. Гладкова мелодыі, што часта чуюцца па радыё. Сярод іх — «Спеў дуброў». Да спадобы прыйшліся слухачам песні з вакальнага цыкла пра лёс жанчыны, якія задумана праспявала салістка Белтэлерадыё Т. Пячынская.

Пад акампанемент інструментальнага ансамбля «Планета» былі выкананы песні «Радзіма» і «Сляды юнацтва» заслужаным артыстам БССР Я. Еудакімавым.

Цёпла прыняла публіка выступленне дыпламанта Усесаюзнага конкурсу артыстаў эстрады Н. Мінуліч.

В. Івановы вядомы і як аўтар музыкі да кінафільмаў, да спектакля «Парог» па п'есе А. Дударова ў пастаноўцы Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага тэатра імя Я. Коласа.

Фрагмент з кінафільма «Суседзі» паводле апавяданняў А. Дударова быў паказаны на гэтым вечары.

Л. ЮРЧЫК.

У Беларускай дзяржаўнай філармоніі адбыўся творчы вечар саліста Дзяржтэлерадыё БССР заслужанага артыста рэспублікі Валерыя Кучынскага.

Лаўрэат усесаюзных і міжнародных конкурсаў, Валерыя Кучынскі тонкі інтэрпрэтатар рамансавай класікі, у рэпертуары спевака оперныя арыі і песні савецкіх кампазітараў. Вечар В. Кучынскага лшчэ раз прадэманстраваў шырыню яго творчых прыхільнасцей. У першым аддзяленні прагучалі арыі з класічных опер. Разам з салісткай Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР, заслужанай артысткай рэспублікі Вікторыяй Мазур спявак выканаў сцэны з аперэты І. Кальмана «Сільва». Другое аддзяленне было прысвечана беларускай песні: выконваліся творы І. Лучанка, Ю. Семянкі, Я. Глебава, У. Алоўнікава, Л. Захлеўнага, Э. Зарыцкага.

У канцэрце ўдзельнічаў Сімафанічны аркестр Дзяржтэлерадыё БССР пад кіраўніцтвам заслужанага артыста рэспублікі Б. Райскага.

Л. СЯРГЕЕВА.

ВІНШУЕМ!

За заслугі ў развіцці музычнага мастацтва, актыўны ўдзел у грамадскім жыцці і ў сувязі з васьмідзесяцігоддзем з дня нараджэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў музыкантаў заслужанага дзеяча мастацтваў рэспублікі МУХАРЫН-СКУЮ Лідзію Саулаўну Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

РЭПАРТАЖ У НУМАР

На працягу трох дзён у Доме літаратара працавала выстаўка, якая прыцягнула да сябе ўвагу як пісьменнікаў, так і мастацтваў, п'яцігодкі. Прыкметнае месца займаюць арыгінальныя творы паэзіі і прозы, а таксама перакладная літаратура, кнігі выбранага, зборы твораў класікаў нацыянальнай літаратуры і вядучых пісьменнікаў. Пад-

краслішы, што ў сусветнай практыцы ў апошні час усё больш увага надаецца выпуску серыйных выданняў, якія дапамагаюць выдаваць літаратуру больш прадумана і мета-накіравана, лепш падыходзіць да іх мастацкага афармлення і паліграфічнага выдання. С. Андрэюк зазначаў, што і ў гэтым кірунку ў «Мастацкай літаратуры» робіцца нямаля. Удасканальваюцца ранейшыя серыі, з'яўляюцца новыя, як, напрыклад, «Проза народаў ССР», «Бібліятэка замежнай прозы», «Кніга перакладчыка» і іншыя.

С. Андрэюк спыніўся на асобных выданнях, якія сведчаць і аб высокім літаратурным узроўні, і аб умелым мастацкім афар-

II Усесаюзны фестываль народнай творчасці

ФЕСТИВАЛЬ КРОЧЫЦЬ ПА РЭСПУБЛІЦЫ

14—15 сакавіка ў Беларусі стартаваў другі Усесаюзны фестываль народнай творчасці, прысвечаны 70-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі.

Урачыстае адкрыццё яго ў сталіцы рэспублікі адбылося 14 сакавіка ў Палацы культуры і тэхнікі Мінскага аўтамабільнага завода. Наведвальнікі пазнаёмліліся з выстаўкай работ народных умельцаў, падзелкамі розных гурткоў і калектываў дзіцячай і дарослай тэхнічнай і народнай творчасці, фотавыстаўкай аб жыцці калектываў мастацкай самадзейнасці і аматарскіх аб'яднанняў.

Урачыстае адкрыццё старшыня гарадскога аргкамітэта, намеснік старшыні гарвыканкома Савета народных дэпутатаў М. Жукоўскі.

Яркім канцэртам закончылася свята народнай творчасці, у якім выступілі калектывы мастацкай самадзейнасці Мінскага аўтазавода: народны хор народнай песні, народны ансамбль танца «Крыніца», народны вакальны ансамбль «Журавінка» і многія іншыя.

У Віцебскай вобласці ўрачыстае адкрыццё фестывалю пачалося 15 сакавіка выступленнем па тэлебачанні намесніка старшыні абласнога аргкамітэта, на-

чальніка ўпраўлення культуры аблвыканкома Г. Клэсавай, па радыё — дырэктара абласнога навукова-метадычнага цэнтра Г. Сакаловай. У сваіх выступленнях яны расказалі пра ход фестывалю, пра лепшыя калектывы мастацкай самадзейнасці вобласці, аматарскія аб'яднанні, іх планы і творчыя дасягненні. А затым адбыўся вялікі тэлеканцэрт, у якім удзельнічалі вядучыя народныя і ўзорныя калектывы вобласці. 16 сакавіка ў ДК работнікаў бытавога абслугоўвання насельніцтва прайшла вялікая творчая справаздача калектываў самадзейнасці. У канцэрце прынялі ўдзел лаўрэаты Усесаюзнага агляду самадзейнай мастацкай творчасці, прысвечанага 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Затым эстафета перадаецца ва ўсё раёны Віцебска. Так, у Першамайскім раёне горада было наладжана свята духавой музыкі, дзе дэманстравалі сваё майстэрства лепшыя духавыя калектывы. У Чыгуначным раёне выступілі народныя харавыя калектывы, іх творчая справаздача вылілася ў маляўнічае і эмацыянальнае свята песні.

У гэты ж дзень, 16 сакавіка, урачыста адкрыўся фестываль і ў Гродзенскай вобласці. Лепшыя калектывы мастацкай са-

мадзейнасці горада сабралі ў гарадскім Доме культуры каля 500 гледачоў. Шчырымі апладысманамі віталі яны ўдзельнікаў народнага ансамбля песні і танца «Нёман», народнага ансамбля танца «Вянок», узорнага ансамбля танца «Крынічка» і іншых.

У вялікае палітычнае свята ператварыўся праведзены 16 сакавіка агляд агітбрыгад Зэльвенскай зоны, у якім прынялі ўдзел агітбрыгады Ваўкавыскага, Зэльвенскага, Слонімскага РДК, Хорчыцкага ЦДК Мастоўскага раёна і Алікшыцкага ЦДК Бераставіцкага раёна.

Магілёўская вобласць. 16 сакавіка Пячорскі леспарк стаў сведкам урачыстага адкрыцця фестывалю. Тысячы гледачоў і ўдзельнікаў урачыстасці вітаў намеснік старшыні гарвыканкома А. Разумоў. А потым на сцэнічную пляцоўку выходзілі народны хор народнай песні швейнай фабрыкі імя Валадарскага, ансамбль танца камбіната шаўковых тканін, вакальна-этнографічны калектыв ДК чыгуначнікаў, народны ансамбль песні і танца «Пралля» Палаца культуры і тэхнікі вытворчага аб'яднання «Хімвалакно» і іншыя.

Урачыстае адкрыццё фестывалю прайшло ў многіх раёнах і гарадах рэспублікі.

У ІМЯ РОСКВІТУ НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ

Другі Усесаюзны фестываль народнай творчасці, прысвечаны 70-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, пачаў сваё шэсце па краіне. Ён павінен спрыяць больш поўнаму засваенню савецкімі людзьмі багаццяў духоўнай і матэрыяльнай культуры, узбагачэнню сацыялістычнага ладу жыцця, фарміраванню і задавальненню культурных патрэб розных катэгорыяў насельніцтва.

Шматлікія задачы ставіць фестываль. Гэта і павышэнне сацыяльнай ролі народнай творчасці, удасканаленне арганізацыі вольнага часу, раз-

віццё ініцыятывы і творчасці ў сферы вольнага часу, гэта і шырокае прыцягненне працоўных, моладзі, падлеткаў, дзяцей да заняткаў самадзейнай творчасцю, пашырэнне сеткі калектываў усіх відаў і жанраў народнай творчасці, асабліва хораў, аркестраў народных інструментаў і духавых аркестраў, фальклорных ансамбляў, гэта і ўзбагачэнне рэпертуару самадзейных калектываў высокаграмадзянскімі, па-мастаку выразнымі творами савецкай літаратуры і мастацтва, лепшымі ўзорамі айчыннай і сусветнай мастацкай культуры.

Другі ўсесаюзны фестываль ставіць на мэце развіццё народных побытавых і культурных традыцый, сямейнай мастацкай творчасці, стварэнне і распаўсюджанне новых савецкіх абрадаў і рытуалаў, паліпшэнне падрыхтоўкі кіраўнікоў самадзейных калектываў, удасканаленне работы клубаў, дамоў і палацаў культуры, культурна-спартыўных комплексаў, стварэнне неабходных умоў для заняткаў калектывам народнай творчасці і г. д.

Фестываль будзе праходзіць з сакавіка 1986 года па лістапад 1987 года. У ім прымуць

КАБ КНІГА БЫЛА ЛЕПШАЙ...

тваў рэспублікі. Найпершая задача падобных выставак — высветліць, што ўжо зроблена па ідэйна-мастацкім афармленні і паліграфічным выкананні кнігі і што яшчэ трэба зрабіць, каб беларуская кніга з гонарам магла сапернічаць з лепшымі выданнямі з іншых рэспублік на розных конкурсах, каб яна прываблівала да сябе чытацкую ўвагу, становячыся адначасова і твора мастацтва. Пра гэта і ішла гаворка ў час абмеркавання выстаўкі, што была наладжана ў канферэнц-зале.

Галоўны рэдактар выдавецтва «Мастацкая літаратура» С. Андрэюк адзначыў, што цяперашняя справаздача выдавецтва — адзінаццатая па лі-

краслішы, што ў сусветнай практыцы ў апошні час усё больш увага надаецца выпуску серыйных выданняў, якія дапамагаюць выдаваць літаратуру больш прадумана і мета-накіравана, лепш падыходзіць да іх мастацкага афармлення і паліграфічнага выдання. С. Андрэюк зазначаў, што і ў гэтым кірунку ў «Мастацкай літаратуры» робіцца нямаля. Удасканальваюцца ранейшыя серыі, з'яўляюцца новыя, як, напрыклад, «Проза народаў ССР», «Бібліятэка замежнай прозы», «Кніга перакладчыка» і іншыя.

С. Андрэюк спыніўся на асобных выданнях, якія сведчаць і аб высокім літаратурным узроўні, і аб умелым мастацкім афар-

млэнні, і аб высокім паліграфічным выкананні. Называліся такія кнігі, як «Пан Тадэвуш» А. Міцкевіча ў перакладзе Я. Семяжона, «Сёння і паміць» Я. Брыля, «Алімпіада» І. Пашнікава, «Родныя дзеці» Н. Гілевіча, двухтомнікі выбранага твора Я. Скрыгана і Я. Сіпакова і іншыя. Не выпадкова, што большасць з іх адзначаны дыпламамі на рэспубліканскім конкурсе «Мастацтва кнігі», а пасабныя з гонарам прадстаўлялі рэспубліку і на міжрэспубліканскім аглядзе.

Прамоўца засяродзіў увагу на выданнях, якія выйшлі да 40-годдзя Перамогі савецкага народа над фашызмам. Атрымалася своеасаблівае бібліятэчка, у якой прадстаўлены розныя жанры. Гэта і перавыданне шырокавядомых твораў В. Быкава і І. Новікава, і калектывныя зборнікі «Свяшчэнная вайна», «Партызаны, партызаны...», «Крывёно сэрца», «Апавяданні пра Вялікую Айчынную...», «У баях за Беларусь»...

Адна з самых галоўных сёння задач — якасць, якасць у самым шырокім значэнні гэтага слова. Якасці кнігі, падкрэсліў С. Андрэюк, можна дасягнуць толькі агульнымі намаганнямі пісьменнікаў, мастакоў, паліграфістаў. Хацелася б, каб абмеркаванне не толькі назвала лепшае, што ўжо зроблена, але і засяродзіла ўвагу на яшчэ нявыкарыстаных рэзервах, падказала далейшыя шляхі паліп-

Пра справы выдавецтва расказвае галоўны рэдактар С. Андрэюк.

шэння мастацкага афармлення і паліграфічнага выканання кнігі.

Загадчык рэдакцыі мастацкага афармлення выдавецтва В. Жыжэнка таксама гаварыла аб здабытках калектыву. Беларуская кніга карыстаецца поспехам не толькі ў рэспубліцы, але і далёка за яе межамі. Сведчанне таму і дыпламы, якія выдавецтва атрымлівае на міжрэспубліканскіх конкурсах. Ёсць умовы, каб практычна кожную кнігу прозы па-мастаку афармляць. Аднак гэтак часта перашкаджае позняя здача рукапісаў у рэдакцыю мастацкага афармлення. Павісла ў паветры і добрая ідэя аб палепшаным мастацкім афармленні збораў твораў.

На думку У. Бойкі, цяперашняя экспазіцыя атрымалася больш манатоннай, чым ранейшыя. Не заўсёды належным чынам пры мастацкім афармленні кніг спалучаюцца два напрамкі — ілюстрацыйны і дызайнерскі, канструктыўны. У гэтых адносінах вылучаецца двухтомнік выбранага твора Я. Скрыгана, пры афармленні якога зліліся намаганні мастака і дызайнера. Прамоўца гаварыў таксама аб неабходнасці больш уважліва ставіцца да афармлення пазычаных зборнікаў, выкарыстоўваць магчымасці шрыфтоў.

Беларуская кніга, адзначыў І. Чыгрынаў, вельмі хораша глядзелася на Міжнароднай выстаўцы-кірмашы, які прахо-

Сцяпан ГАЎРУСЁУ

3 кнігі

«ПЛАДАНАСЦЬ»

Я слухаў палесцінскага паэта.
Не —

не самога:
рускі пераклад.

І так было паветра перагрэта:
Палаў не толькі ствол,
а і прыклад.

І Афрыка —
падобная на сэрца —
Набатна парывалася з грудзей.
Заходзіўся ў шаленстве
ненажэрца,
Так і не змогшы спапяліць
надзей.

Чарнела сонца
і —
Каланізатарства пачварны
ўздых.

А ўсе дыпламатычныя
падпоркі:
Нажом —
у плечы,
а нагой —
пад дых.

Свабоды сцяг штодня вышэй
і — яго ўзлёту не стрымаць
нівек.

Я веру —
ні адзін не застанеца
У ланцугах ганебных чалавек.

І,
чуючы прарочы голас гэты,
Я веру —
захлынеца брудны
зброд.

Калі ў народа ёсць яшчэ
паэты —
Не будзе заняволены народ!

Ні свят, ні выхадных —
Гара карчоў пад неба:
На сытых вараных
Разлічваць нам не трэба!

Сумленнем не грашы,
Што справа не па сіле:
Ты робіш для душы —
На ўсё яе раскрылле.

Хоць лёс і спавіваў
Не раз цябе ў маланку —
Ты ўпарта карчаваў
Абраную дзялянку.

Закаласіцца рунь
Для залатога хлеба
І не аббегчы ўгрунь
Прасветленага неба —
Вятрам.

Сплыве сумёт
У звонкіх лужын сподкі.
Спазнаеш — горкі мёд!
Спазнаеш — пот салодкі!

Загадка Тунгускага
метэарыта

Прышэлец якісці касмічны
віхор —
Усё і дасюль таямніцай
спавіта —
На даль неаглядную
выкаціў бор:
Загадка Тунгускага
метэарыта.

А сведчанні ёсць — і ў Еўропе
відаць
Быў водбліск, і рэха стагнала
сярдзіта.
Пакуль што не можа ніхто
разгадаць
Загадку Тунгускага
метэарыта.

Агледзелі пні і абмацалі мох
Вучоныя свету, прызнаўшы
адкрыта:
Не можам сказаць, хто
зрабіць гэта мог —
Загадка Тунгускага метэарыта.

Злачынцы, што нам
пагражаюць здаля,
Нічога не бачаць далей за
карыта.
Для тых — хто ці ёсць? —
каб не стала Зямля

Загадка Тунгускага
метэарыта.

Ён нарадзіўся маляваць
Агністыя сланечнікі,
Але наважыўся каваць
Халодныя падсвечнікі.

Хоць і стараўся з-за рубля,
Ды адчуваў затоена:
Душа з вяршыні да камля
Маланкаю раздвоена.

А месца ўтульнае было —
Даходнае, не пыльнае.
Але разрэджвала святло
Пагойдванне кадзільнае.

Ён хараво не мог абняць
Сваім натхненнем латаным:
Лісты капейкамі звінцаў
І —
далеч вее ладанам.

А людзі нарахрыст жылі —
Душою не пасціліся..

Лісты —
пажоўклыя рублі —
Кюветам пакаціліся.

У бібліятэцы

Янкi Брыля

Да прыцемкаў ліловых
У стоенай смуге
Я сярод кніг Брылёвых
Блукаў —
як па тайзе.

У сына ніў і стрэхаў
Былі хвілінай той
І далікатны Чэхаў,
І строгі Леў Талстой.

Суровы Дастаеўскі,
З душой яснай нябёс,
Якраз на самы Неўскі
Выводзіў Гогаль Нос.

Завоблачныя высі
І —
прывідная даль:
Па-брацку тут сышліся
Міцкевіч і Стэндаль.

Маланкавы Купала
І Колас-аграном,
І думка тут запала,
Што гаспадар сам —
гном.

У ціхім захапленні
Здзіўляешся дарма:
Вякоў сляды і звенні —
Чаго толькі няма.

Ды бабкай спавівальнай
Таго ўсяго дабра
Была тут адчувальнай
Рука гаспадара.

Жэзл маршальскі — у ранцы,
І ноціца даўно:
Прабліснуў у Быстранцы
І —
не пайшоў на дно.

Хоць цені
набягалі
Да лямпы на сталі —
Свяціўся вобраз Галі
У месячным святле.

Віньеткі-завітушкі —
Пустая лабуда:
Адсюль ляцелі птушкі
Да роднага гнязда.

А вось цана аброка
Нядаўняй даўніны,
Як Ніжня —
шырока —
Шумелі Байдуны.

У гудзе пчол вясёлых,
Што мёд насілі ў глэк,
Прасвечваўся і золак,
Убачаны здалёк.

І хто з нас не запомніў
Пад подых вежарка
Густыя жмені промняў
З удумнага радка.

Эх, матухна-лянота,
Гарэзніца-кума!
Прызнацца неахвота,
Што толку з вас няма.

І перад чорным хлебам
Даеш сабе зарок:
Напоўніць грудзі небам
І —
лазернасцю зрок!

удзел рабочыя і калгаснікі, служачыя і студэнты, навучэнцы школ, школ-інтэрнатаў і дзіцячых дамоў, сярэдніх спецыяльных і прафесійна-тэхнічных вучэбных устаноў, асабісты састаў органаў унутраных спраў, воіны Савецкай Арміі і Ваенна-Марскога Флоту.

У час фестывалю будуць праходзіць эстафеты працы (вучобы) і мастацтва калектываў цэхаў, аддзяленняў, брыгад, факультэтаў, класаў, груп, паказ дасягненняў калектываў мастацкай самадзейнасці, аматарскіх аб'яднанняў і клубаў па інтарэсах, народных філармоній. У рамках фестывалю адбудуцца мітынгі-канцэрты, фестывалі палітычнай, камсамольскай, піянерскай і самадзейнай песні, святы героіка-патрыятычнай песні і музыкі, марш-парады духавых аркестраў, масавыя мастацка-спартыўныя, фальклорныя святы, тэатралізаваныя прадстаўленні, паказ аматарскіх кінафільмаў, кірмашы з удзелам майстроў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, спарторніцтва на нацыянальных відах спорту, дні здароўя, тыдні тэатра, музыкі, выяўленчага мастацтва, кнігі і кіно для дзяцей і юнацтва. Пад эгідай фестывалю пройдуць выстаўкі тэхнічнай творчасці школьнікаў, навучэнцаў ПТВ, навукова-тэхнічнай творчасці моладзі, работ самадзейных мастакоў і фотаамаатараў, майстроў-умельцаў, членаў садовых таварыстваў і таварыстваў аховы прыроды, юных натуралістаў, калекцыянераў. Адбудзецца таксама агляд савецкіх грамадзянскіх абрадаў і рытуалаў, а таксама сямейных мастацкіх ансамбляў.

У гэты перыяд пройдуць агляды і конкурсы тэатральнага, музычнага, харэаграфічнага, выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнага, циркавога мастацтва, агітбрыгад, літаратурнай творчасці, тэатраў пазіі і мініяцюр, ансамбляў сучаснага бальнага танца, пантэмімы, іншых відаў і жанраў народнай творчасці, а таксама тэхнічнай творчасці школьнікаў, навучэнцаў ПТВ і навукова-тэхнічнай творчасці моладзі, работ членаў аматарскіх аб'яднанняў, калекцый збіральнікаў, кветкаводаў, садавіна- і гароднінаводаў.

У працоўных калектывах, вышэйшых і сярэдніх спецы-

яльных навучальных устаноў, у культасветустановах, раёнах, гарадах, воінскіх часцях і на караблях фестываль будзе праходзіць у красавіку 1986 года — лютым 1987 года; у абласцях, краях, аўтаномных рэспубліках і ў саюзных рэспубліках, якія не маюць абласнога дзялення, у ваенных акругах, групах войск і на флотах — у сакавіку — лістападзе 1987 года.

Агляды і конкурсы школьнікаў і навучэнцаў прафесійна-тэхнічных навучальных устаноў будуць праходзіць: у класах і вучэбных групах, школах, школах-інтэрнатах і дзіцячых дамах, ПТВ, у культасветных і пазашкольных устаноў — у красавіку — снежні 1986 года; у раёнах і гарадах — у студзені — сакавіку 1987 года; у абласцях, краях, аўтаномных рэспубліках і рэспубліках, якія не маюць абласнога дзялення, у красавіку — чэрвені 1987 года; у піянерскіх спартыўна-аздараўленчых лагерах і лагерах працы і адпачынку агляды і конкурсы праводзіцца ў чэрвені — жніўні 1986—1987 гг.

Мерапрыемствы фестывалю праходзяць у волны ад работы і вучобы час.

У другім паўгоддзі 1987 года адбудуцца заключныя мерапрыемствы фестывалю. У сталіцах саюзных рэспублік — канцэрты пераможцаў рэспубліканскіх фестывалю, выстаўкі твораў самадзейнага выяўленчага, дэкаратыўна-прыкладнага і фотамастацтва, паказ фільмаў кінаамаатараў, работ майстроў-умельцаў, членаў аматарскіх аб'яднанняў, садовых таварыстваў, таварыстваў аховы прыроды, калекцый збіральнікаў.

У сталіцах саюзных рэспублік — усесаюзныя конкурсы па жанрах самадзейных калектываў прафесійна-тэхнічных навучальных устаноў, у Маскве — заключны канцэрт калектываў мастацкай самадзейнасці сістэмы прафтэхадукцыі.

У Маскве — усесаюзныя выстаўкі дзіцячага малюнка «Я галасую за мір», твораў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, дасягненняў юных тэхнікаў і натуралістаў, агляд фільмаў школьнікаў-кінаамаатараў, усесаюзнае свята дзіцячай мастацкай творчасці. У сталіцы нашай Радзімы адбудуцца ўсе-

саюзныя выстаўкі работ самадзейных мастакоў, майстроў-умельцаў і фотаамаатараў, агляд аматарскіх фільмаў, тэлевізійны паказ тэхнічнай творчасці школьнікаў, навучэнцаў ПТВ і навукова-тэхнічнай творчасці моладзі, марш-парад духавых аркестраў, фестываль маладзёжных фальклорных калектываў, Дні народнай творчасці на ВДНГ СССР і ў Цэнтральным парку культуры і адпачынку імя М. Горкага, а таксама заключны канцэрт фестывалю ў гонар 70-годдзя Вялікага Кастрычніка.

Рабочым, калгаснікам і служачым, студэнтам, навучэнцам сярэдніх спецыяльных і прафесійна-тэхнічных навучальных устаноў, школьнікам, воінам, самадзейным калектывам, аматарскім аб'яднанням, клубам па інтарэсах і кіраўнікам, якія найбольш вылучыліся ў фестывалі, прысвойваецца званне лаўрэата другога Усесаюзнага фестывалю народнай творчасці, прысвечанага 70-годдзю Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Самадзейныя калектывы — лаўрэаты фестывалю — узнагароджваюцца дыпламамі і вялікімі медалямі — лаўрэатаў, удзельнікі і кіраўнікі калектываў-лаўрэатаў, асобныя выканаўцы і аўтары работ — дыпламамі і малымі медалямі лаўрэатаў.

За актыўны ўдзел у фестывалі працоўныя, навучэнцы, школьнікі, воіны, самадзейныя калектывы, аматарскія аб'яднання, клубы па інтарэсах і іх кіраўнікі, арганізатары народнай творчасці ўзнагароджваюцца ганаровымі граматамі, дыпламамі, медалямі, вымпеламі, памятнымі падарункамі і прызамі.

Працоўныя калектывы, навучальныя ўстановы, воінскія часці і караблі, культурна-асветныя і пазашкольныя ўстановы, культурна-спартыўныя комплексы, раёны, гарады, вобласці, краі, аўтаномныя і саюзныя рэспублікі, якія дасягнулі найлепшых вынікаў у правядзенні фестывалю, узнагароджваюцца дыпламамі ВЦСПС, Міністэрства культуры СССР, ЦК ВЛКСМ «За дасягненні ў развіцці народнай творчасці». Удзельнікі усесаюзных заключных мерапрыемстваў узнагароджваюцца памятнымі дыпламамі і знакамі Усесаюзнага аргкамтэта.

Знаемства з экспазіцыяй
няма клеем, выпушчаныя на нізкім паліграфічным узроўні.

Пра паляпшэнне мастацкага афармлення і паліграфічнага выканання кніг гаварылі ў сваіх выступленнях галоўны мастак Дзяржкамвыда БССР М. Ганчароў і начальнік вытворчага аддзела Мінскага паліграфічнага камбіната імя Якуба Коласа

К. Каламіцава.
На абмеркаванні кніг, выпушчаных выдавецтвам «Мастацкая літаратура» ў 1985 годзе, выступіў старшыня Дзяржкамвыда камітэта Беларускай ССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю М. І. Дзялец.
Наш кар.
Фота Ул. КРЮКА.

III.

Канец кастрычніка, а раніца цёплая. Чыстае блакітнае неба, ні хмурынікі, ні ветрыка. Сонца ўзялося на ўзровень гарадскіх стрэх, ад дрэваў і будынкаў цягнуцца доўгія цені. Раней плошчу перад будынкам райвыканкома ад вуліцы ахіналі высокія стройныя таполі. Цяпер іх не стала. Павыскалі, каб зрабіць плошчу больш прасторнай, разбіць клумбы, надаць ёй сучасны выгляд. А шкада. Ні прастора, ні кветнікі не заместяць таполі, не нададуць той прыгажосці і ўтульнасці паселішчу, якую даюць дрэвы.

На плошчы купкамі стаялі і снавалі туды-сюды па-просту, па-будзённаму апрапунтыя людзі. Ні то яны толькі што прыехалі, ні то, чагосьці чакаючы, збіраліся ў дарогу.

Выйшаўшы з аўтобуса, я накіраваўся да пад'езда райвыканкома. Нечакана да мяне падышоў невысокага росту малады чалавек. Каб не русія прыгожыя вусікі, ветлівая усмешка, ніколі не пазнаў бы Анатоля Паўлавіча Рабава. Я прывык бачыць яго заўсёды ў чысценькай сарочцы, акуратна адпрасаваным гарнітуры, а тут перада мной стаяў чалавек у панюшанай сінтэтычнай куртцы, у заюжаных джинсах і выгарэлай кепцы. Знешні выгляд яго нагадваў трактарыста або шафэра ў рабочы час.

— Ці не змянілі вы сваю прафесію, Анатоль Паўлавіч? — вітаючыся, пытаю ў яго.

— Не. Не змяніў і ніколі не змяню. Я — архітэктар. Еду на ўборку цукровых буракоў у калгас. Спяшаюся, пакуль на двор'е трымаецца.

Анатоль Паўлавіч расказвае, што за кожным работнікам райвыканкома, як і за ўсімі служачымі раённых устаноў, замацаваны ў калгасах і саўгасах дзялянкі бульбы і цукровых буракоў. За догляд і ўборку свайго ўчастка ва ўстаноўленыя тэрміны кожны адказвае асабіста. Найбольш служачыя працуюць на полі ў выхадныя. Але прагноз надвор'я пагражае замарозкамі. Начальства прыспешвае людзей, трэба хутчэй закончыць ўборку.

Слухаю Рабава, а самому не верніцца спытаць пра справы будаўнічай кааперацыі. Нарэшце не стрымліваюся.

— А як у вас кааператыўныя справы?

Анатоль Паўлавіч змаўкае. Твар яго хмурнее.

— Рассыпаліся ўсе кааператывы... Нават у «Новым жыцці», дзе ўсё было арганізавана. Цэны... З кааператыва ўсе павыходзілі. Павялічыўся першы ўзнос. Не змаглі ўнесці. Застаўся адзін галоўны інжынер Валлянцін Кірэвіч. Вядома, гэта не кааператыў. Проста калгас памагае яму будаваць дом.

Паведамляю Анатолю Паўлавічу, што і ў Вілейскім раёне таксама аслабела зацікаўленасць вясцоўцаў у кааператыўным будаўніцтве. Прычына тая ж — падарожжы будаўнічых матэрыялаў. У сувязі з гэтым першы ўзнос членаў будаўнічага кааператыва павялічыўся ў паўтара раза, як не больш. Там шукаюць сроднаў павялічэння даплаты за будоўшчыкам, каб палегчыць умовы для стварэння будаўнічых кааператываў.

— Наш раён эканамічна слабейшы за Вілейскі і за Нясвіжскі, — кажа Рабаў.

Меркаванні ў яго такія: кошт пабудовы тыпавога аднасямейнага дома да павышэння цен складваў восемнаццаць — дваццаць тысяч рублёў. А гадоў васьм назад, як ён толькі прыехаў у Уздзенскі раён, такі дом каштаваў васьм—дзевяць тысяч. Праўда, камфорт дома палепшыўся, багацейшыя сталі камунальныя ўмовы. Але ж і цені... І гэта па каштарысе праектнай арганізацыі. А пасля дапрацоўкі тыпавога праекта і яго прывязкі да канкрэтнай мясцовасці цана падскоквала з васьмнаццаці да дваццаці пяці тысяч. Гэта да павышэння цен. А ва ўмовах павышаных цен — амаль да трыццаці тысяч, а большай плошчы дамы, у двух узроўнях — да трыццаці пяці тысяч рублёў і вышэй. Калгасы павінны за грамадскія сродкі апліцыць палавіну кошту сядзібы і звыш таго поўнасьцю кошт пракладкі інжынерных збудаванняў. Усе гэтыя выдаткі разам абыходзяцца ў ладную капеечку — да пятнаццаці тысяч на адзін двор.

(Заканчэнне. Пачатак у №№ 11—12).

А на забудову аднаго дзевяцідворнага кааператыва — чвэрць мільёна.

— У нас самы багаты калгас «Звязда» мае чыстага прыбытку крыху больш за чатырыста тысяч рублёў. Трэба ўлічыць, што ў гаспадарцы і сваіх дзірак хапае. А пра другія калгасы і казаць няма чаго. І ўсё ж за кааператыўнае будаўніцтва ў вёсцы трэба змагацца. Асабліва востра стаіць з гэтым пытаннем у нашым раёне. Як змагацца, як памагчы калгасам, у першую чаргу слабым — не ўяўляю пакуль што, — разводзіць рукамі Рабаў. — Можна, вы што параіце?

Ён звяртае маю ўвагу на людзей, якія снуюць па плошчы ў чаканні машын і кажа, што ў іх у гэтых людзей, цяпер сваёй работы навалом. У раённых установах таксама гарачая пара. Завяршаецца апошні год адзінаццацігадовага пяцігодкі, удакладня.

ную моладзь жыць у вёсцы адным будаўніцтвам новых дамоў з цывілізаваным бытам, відаць, нельга. Трэба яшчэ і яшчэ нешта. Трэба ведаць, чым жыць, чым дыхае сучасная вясковая моладзь, разважае далей Анатоль Паўлавіч.

Ён закідае абедзвюма даламі валасы назад і задумваецца.

— Кааперацыя... Кааператыўнае будаўніцтва... Шкада, не ўдалося... — кажа ён сам сабе. Потым звяртаецца да мяне: — Пабудаваныя кааператыўныя дамы не паставалі б. Збудоўшычкі не пакіне свой уласны дом. Ён і яго нашчадкі карнінны, побытам, работай сваёй зродняцца з зямлёй назаўсёды. За кааператыўнае будаўніцтва трэба змагацца! — так жа рашуча, як і Хрысціна Канстанцінаўна, кажа ён.

І тут жа ставіць перад самім сабой пытанне, як змагацца. Усё ўпіраецца ў эканамічныя праблемы. А гэта выходзіць за рамкі кампетэнцыі і правядзеі-

Далікатны падыход. Яшчэ да сённяшняй сустрэчы я тое-сёе ведаў пра Івана Міхайлавіча Каратчэню. Да пасады старшыні Уздзенскага РАПА ён працаваў старшынёй вядомага калгаса «Дружба» Любанскага раёна, у якім мне даводзілася бываць. Чалавек ён па натуре сціплы, чулы да людзей, выдатны, спрактыкаваны арганізатар, глыбокі знаўца сельскагаспадарчай вытворчасці, сельскага жыцця. Ды ўжо і тое, што з пасады старшыні калгаса ўзялі на пасаду старшыні РАПА ў другі раён, гаворыць за тое, чаго варты чалавек. Абы-каго не возьмуць.

Спрабую даводзіць, што нічога амальнага ў мікраённым размеркаванні фондаў РАПА няма, што раёны з багатымі зямельнымі маюць дадатковы прыбытак або дыферэнцыяльную зямельную рэнту, але ён спыняе мяне, не хоча слухаць.

— Не ў гэтым справа. Зразумейце, наш Уздзенскі раён уздымаць гэта пытанне не можа, не павінен, як і любы іншы раён, падобны нашаму. А

якую пачалі распрацоўваць у канцы 1983 года, да павышэння цен на будаўнічыя матэрыялы. Гартайце паперкі далей, убачыце, што здарылася, — спакойна кажа яна.

Гартаю далей. Знаходжу запыт упраўлення капітальнага будаўніцтва Мінскага аблвыканкома ад 5 мая 1985 года ўсім раёнам вобласці з просьбай удакладніць, колькі ў раёне арганізавана і колькі мяркуецца арганізаваць СЖБК на дванаццатую пяцігодку. А далей ідуць адказы.

«У сувязі з тым, што праектна-каштарысная вартасць будаўніцтва аднаго дома перавышае трыццаць тысяч рублёў, жыхары вёскі адмаўляюцца ад уступлення ў будаўнічыя кааператывы. Нам, старшынёй Любанскага райвыканкома В. Калодзіч».

Ігнат ДУБРОЎСКІ

ЛЯЖАЧЫ КАМЕНЫ

юцца планы на першы год наступнай, дванаццацігадовай пяцігодкі, у якой прадабачаца вялікія перамены. Але ж не менш важнай і ўборка ўраджая. Не кідаць жа ў полі цукровыя буракі. Дарэчы, ураджай добры, а рабочых рук у калгасах не хапае. Гэту з'яву ён пераканаўча звязвае з жыллёвым будаўніцтвам у вёсцы, якое разгортваецца са спазненнем, ідзе марудна. Кааператыўнае будаўніцтва магло б паскорыць стварэнне новага, па ўмовах быту, жыллёвага фонду ў вёсцы, скарыстаць сродкі самога насельніцтва, затрымаць людзей у калгасах і саўгасах, але...

Да плошчы падышлі аўтобусы і грузавікі, пачулася каманда расаджывацца па машынах.

Анатоль Паўлавіч папярэджвае мяне, што ён едзе ў калгас на свой ўчастак на службовай машыне і можа хвілін на колькі затрымацца і запрашае ў свой кабінет.

Мяне цікавіць стан жыллёвага фонду і патрэба ў будаўніцтве новых дамоў для калгаснікаў, рабочых саўгасаў, сельскай інтэлігенцыі.

Анатоль Паўлавіч разгортвае такую карціну. У раёне дзвесце пяць сельскіх паселішчаў. Пераважна дробныя. Вёскі па пяць-шэсць двароў, у якіх рэдка налічваецца больш чым дваццаць пяць жыхароў, складаюць сорок шэсць працэнтаў. І яшчэ сорок працэнтаў вёсак, у якіх налічваецца ад паўсотні да ста жыхароў. Таксама не буйныя. Ва ўсім раёне знойдзецца дзевяць тры больш-менш буйных вёсак. Як правіла ў дробных вёсках хаты старыя. Есць такая мера—знос, старэньне жыллёвага фонду. У дробных вёсках жыллёвы фонд знешаны працэнтаў на семдзсят. Нямаля хат-развалюх. У значнай часткі дамоў стрэхі горбяцца, падмуркі асядаюць.

Як відаць з гэтай карціны, патрэба ў будаўніцтве жылля ў раёне вялікая. Згодна «Схеме раённай планіроўкі» да двухтысячнага года мяркуецца пабудаваць сто васьмдзсят тысяч квадратных метраў жылля.

— І разам з тым у нас ёсць лішкі жылля, — падкрэслівае Анатоль Паўлавіч. — Так, так. Шмат дамоў, якія можна адрамантаваць, палепшыць, — пустуе. Няма кім засяліць... Раён наш небагаты, таму цяга ў горад высокая. Дзіўныя бываюць з'явы. Калгас «Звязда», гэта наша лепшая, як я ўжо сказаў, гаспадарка, пабудаваў некалькі сучасных аднасямейных дамоў, а засяліць няма кім...

Зацікавіць сучасную адукава-

насці архітэктара. Ён раіць мне звярнуцца да кіраўнікоў РАПА пагаварыць з эканамістамі.

— Прабачце, мне пара — зірнуў ён на гадзіннік, устаў і працягнуў руку на развітанне.

Старшыню Уздзенскага РАПА Івана Міхайлавіча Каратчэню я застаў у яго кабінце. Ён разглядаў зводкі аб ходзе ўборкі цукровых буракоў і выкананні плана продажу малака дзяржаве. Іван Міхайлавіч таксама, як і райархітэктар, вельмі занепакоены, што не ўдалося наладзіць кааператыўнае будаўніцтва жылля дамоў у калгасах і саўгасах раёна.

— Усё на карысць кааператыўнага будаўніцтва, апроч эканамічных умоў. Эканоміка нашых гаспадарак пакуль яшчэ не такая моцная.

— Трэба шукаць хоць якую дапамогу збоку.

— Як гэта? — здзіўлена і дапытліва глядзіць ён на мяне. — Ага, скарыстаць цэнтралізаваныя фонды РАПА? У нашым раёне яны таксама небагатыя.

Іван Міхайлавіч паведамляе, што фонды РАПА ў пазамінулым годзе склалі дзвесце сорок тысяч рублёў. Іх цалкам скарысталі на будаўніцтва пад'язной дарогі да тарфянога масіву, адкуль усе гаспадаркі раёна бяруць торф. У мінулым годзе ў гэтыя фонды наскрэблася каля пяцісот тысяч. Але на адзінаццаць калгасаў і шэсць саўгасаў гэта яшчэ не грошы.

Даводжу яму, што я маю на ўвазе не толькі скарыстанне ўнутрыраённых фондаў РАПА, але і міжраённае размеркаванне іх. У багатых раёнах яны вялікія і часам не ведаюць як іх скарыстаць, а такія раёны, як Уздзенскі, маюць патрэбу ў дапамозе. Між іншым, у Харчовай праграме вельмі грунтоўна пастаўлена задача дапамогі эканамічна слабым гаспадаркам.

Ён згарнуў зводкі, акуратненька выраўняў іх, крыху марудзачы, як бы раздумваючы, што з імі рабіць, палажыў у папку, адкінуў яе на рог стала, а мне сказаў:

— Прапанова ваша, бадай, слушная, але мы ставіць, уздымаць гэтае пытанне не можам. Сорамна нам. Разумеете? Як бы мы кваліліся на чужое, лезем ва ўтрыманцы. Гэта адзін бок. А другі — мы далёка яшчэ не поўнасьцю скарысталі рэзервы свайго раёна па ўздыме калгасаў і саўгасаў.

само пытанне — вартэе разглядаць.

Гутарка з Іванам Міхайлавічам аб эканамічнай дапамозе кааператыўнаму будоўшчыкам не адбылася. Падумалася, што праўда на яго баку.

Знайсі, якая з абласных устаноў кіруе кааператыўным будаўніцтвам, было не так проста. Нават некаторыя начальнікі, якім належыць ведаць, хто што робіць у яго ведамстве, адрасавалі мяне наўздагад і якраз не туды, куды трэба.

Усё ж мне ўдалося знайсці ў сельскім аддзеле ўпраўлення капітальнага будаўніцтва Мінскага аблвыканкома чалавека, які непасрэдна займаецца разам з іншымі справамі і сельскімі будаўнічымі кааператывамі. Гэта была старшы інжынер Рэгіна Раймондаўна Федарцова, яшчэ маладая энергічная жанчына.

— Якое кааператыўнае будаўніцтва? Дзе? У вёсцы? Дзе вы яго бачылі? Няма яго. Не стала, — адказала яна на мае тлумачэнні, што прывяло мяне ў іхні аддзел.

— Як няма?! — са здзіўленнем пярэчу ёй. — Я сам, на свае вочы бачыў і хадзіў па вуліцах кааператыўных дамоў у калгасах «Новае жыццё» і «17 верасня» Нясвіжскага раёна. Бачыў будаўніцтва кааператыўных дамоў у вёсцы Іжа Вілейскага раёна.

— Ну ў «Новым жыцці», ну ў «17 верасня» пабудавана па дзевяць дамоў, будуюцца яшчэ кааператыўныя дамы, а ў Іжы кааператыўныя рассыпаўся. Можна, адзін ці два чалавекі і выплываюць сваю долю, астатня — адмовіліся.

Яна палажыла перада мной папку з планавымі матэрыяламі і прапанавала паікавіцца імі.

Чытаю матэрыялы плана дванаццацігадовай і здзіўляюся ўпартай заяве Рэгіны Раймондаўны, што будаўнічыя кааператывы парасыпаліся.

— Як жа няма кааператываў! А во, Рэгіна Раймондаўна, у Пухавіцкім раёне шэсць будаўнічых кааператываў, у Клецкім — тры, у Маладзечанскім, у Любанскім, — чытаю спіс раёнаў, называю колькасць кааператываў, колькасць дамоў, расклад будаўніцтва іх па гадах дванаццацігадовай пяцігодкі.

— То вы разглядаеце першы варыянт дванаццацігадовай пяцігодкі,

«У раёне праведзена работа з кіраўнікамі гаспадарак і насельніцтвам па ўступленні ў жыллёва-будаўнічыя кааператывы. Аднак прынятыя меры не далі станоўчых вынікаў у сувязі з тым, што каштарысна вартасць жыллага дома складае трыццаць — сорок тысяч рублёў. Жадаючых будаваць такія жылля дамы не знайшлося».

Старшыня Салігорскага райвыканкома М. Гулевіч».

Такія або падобныя адказы паступілі амаль ад усіх раёнаў вобласці, у тым ліку ад Вілейскага. План кааператыўнага будаўніцтва на дванаццатую пяцігодку рассыпаўся.

Праўда, у некаторых раёнах засталася па адным кааператыве. Так, у Смалявіцкім раёне створан будаўнічы кааператыў рабочых птушкафабрыкі з будаўніцтвам аднаго пяцідзесяцікватэрнага дома. У Старадарожскім раёне арганізаваны кааператываў супрацоўнікаў РАПА пачалася з будаўніцтва шматпавярховага дома. Такія кааператывы адносіцца да СЖБК таму, што раённыя цэнтры гэтых раёнаў лічацца сельскай мясцовасцю. Але гэтыя кааператывы, як справядліва кажа Федарцова, не павінны засланіць праблемы будаўнічых кааператываў у калгасах і саўгасах.

— Што вы думаеце рабіць з сельскімі будаўнічымі кааператывамі? — пытаю ў Рэгіны Раймондаўны.

Яна прыкладвае далоні да скроняў і сядзіць хвіліны дзве моўчкі, апусціўшы галаву.

— А вы як думаеце? — страсянуўшы валасамі, пытае ў мяне.

— Змагацца.

Яна глядзіць на мяне некапацешліва з іранічнай усмешкай.

— Змагацца... Мы ўсе «змагаемца», а вось як канкрэтна? — пераходзіць яна ў атаку.

Выказаю сваю думку аб скарыстанні часткі фондаў РАПА на дапамогу кааператыўнаму будоўшчыкам эканамічна слабых раёнаў і гаспадарак.

— Я — сёмая спіца ў каліеніцы. Я — інжынер, мая справа і мая кампетэнцыя — інжы-

(Заканчэнне на стар. 13).

ТВОЙ ЗОРНЫ ЧАС. Вершы, апавяданні беларускіх пісьменнікаў. Мінск, «Юнацтва», 1985.

У нашай краіне шмат увагі надаецца працоўнаму выхаванню юнага пакалення. Адна з форм яго — мастацкая літаратура. Так, выдавецтва «Юнацтва» выпусціла ў свет кнігу «Твой зорны час», у якую ўвайшлі вершы і апавяданні беларускіх пісьменнікаў, якія раскажваюць пра рабочую моладзь.

«Хто ён, малады рабочы, малады працаўнік вёскі? Маладому герою сучасных літаратурных твораў — герою, якому па праву належыць будучыня, — уласціва гордае пачуццё стваральніцка матэрыяльна-тэхнічнай базы камунізму, стваральніцка матэрыяльных наштоўнасцей, у аснове якога ляжыць творчы пачатак». Так піша ў прадмове «Час нараджае героя» Я. І. Клімчана, слесар-інструментальшчык вытворчага аб'яднання «Мінскі трактарны завод імя У. І. Леніна», Герой Сацыялістычнай Працы. Словы гэтыя пацвярджаюцца творами нашых пісьменнікаў, якія змешчаны ў кнізе. У першай частцы пад назвай «Сіняя птушка» чытач знойдзе вершы Я. Купалы і Я. Коласа, П. Броўкі і А. Куляшова, М. Танка і П. Панчанкі, Г. Бураўкіна і Н. Гілевіча, В. Віткі і С. Гаўрусёва, іншых паэтаў. Усе яны раскажваюць пра маладых працаўнікоў на розных участках камуністычнага будаўніцтва.

Другую частку кнігі пад назвай «Мера часу» сцілілі празічныя творы нашых пісьменнікаў, у якіх таксама ідзе гаворка пра маладога савецкага працаўніка. Чытач пазнаёміцца тут з падлеткам Міхаілам з апавядання Я. Брыля «Лазунок», з героямі рамана І. Шамякіна «Сэрца на далоні», які пададзены ў ніжэй ўрыўкам. Змешчаны таксама ўрыўкі з апавесці Л. Арабей «Мера часу», з апавесці А. Кудраўца «Раданіца», апавядання Л. Гаўрыліна, В. Казыно, А. Кулакоўскага, П. Місьню, А. Савіцкага і іншых сучасных беларускіх пісьменнікаў.

В. МАСЛОЎСКАЯ.

ЯНКА БРЫЛЬ. Золак, убачаны здалёк. Апавесці. «Народна культура». Сафія, 1985.

У балгарскім выдавецтве «Народна культура» выйшла кніга Я. Брыля, у якую ўвайшлі дзве апавесці. «Золак, убачаны здалёк» пераклаў вядомы прапагандыст нашай літаратуры Сімяон Уладзіміраў, а апавесць «Ніжнія Байдуны» — Ію Сакалоў. Апошняя апавесць выдавалася раней у Балгарыі ў зборніку Я. Брыля «Вітражы» (1977 г.). Гэты твор беларускага праікана выклікаў вялікую цікавасць чытачоў у Балгарыі, і па прапанове кнігагандляроў ён выдаецца паўторна разам з апавесцю «Золак, убачаны здалёк».

У выдавецкай анатацыі падкрэсліваецца, што кніга «Золак, убачаны здалёк» — чацвёртая сустрэча балгарскага чытача з вядомым беларускім пісьменнікам. «У яго творчасці, — гаворыцца ў анатацыі, — прысутнічаюць усе праявы жанры, але пісьменнік вылучаецца ў беларускай літаратуры як майстар кароткіх форм — апавядання, апавесці, мініяцюры. Для яго творчага почырку характэрны лаканізм, здольнасць стварыць запамінальныя вобразы персанажаў, багатая каларытная мова».

В. НІКІФАРОВІЧ.

Ніна МАЦЯШ:

1. «Мастакоўскае спасціжэнне свету...» Сэнс гэтага паняцця для мяне адзін: спасціжэнне чалавека. Які ён, чалавек, ёсць? Што рухае ім у стасунках з людзьмі, з усім навакольным асяроддзем? Чаго шукае ў жыцці і што знаходзіць? Якія сілы валодаюць ім і якім запасам сіл валодае ён сам? Дзеся чого даюцца яму радасці і смуткі, даброты і выпрабаванні? Які сэнс ягонай наяўнасці ў часе і прасторы?.. Прочытаў гэтых спрадвечных пытанняў, і давечна шукаць адказу на іх людзям, а перадусім — людзям творчым, каб словам, гукам, лініямі ці фарбай памагчы чалавеку ўсвядоміць сябе, сваё высокае зямное прызначэнне стваральніка, а не руйнатарна.

2. «Ці заўсёды дастаткова наша літаратура выконвае гэтую функцыю?» Мне здаецца, кожны пісьменнік, нават калі—

школьным. Але гэта яшчэ не асэнсаванае пранікненне ў навакольны свет. Сапраўды ж спелага мастакоўскага спасціжэння свету актыўная творчая натура дасягае ў стане самастойнага разумення жыцця.

Сутыкненне такой натуре з рухам жыцця, з яго супярэчнасцямі, з разнастайнымі адносінамі між людзьмі, — класавымі, вытворчымі, службовымі, асабістымі, сямейнымі і г. д., — у якіх праяўляюцца праўда і падман, дабро і зло, станоўчае і адмоўнае, маральнае і амаральнае, нізкае і ўзвышанае, праяўляюцца характары людзей, непазбежна пакідае пэўны адбітак у душы мастака.

Гэтыя з'явы жыцця не толькі адбіваюцца ў чулай душы творчай натуре, але і выкліка-

карпілаўскіх, з поўначы — манчакоўскіх, з поўдня — шчураўскіх жней. Адлегласць між гэтымі вёскамі — паўтары-дзе вярсты. Песні жней кожнай вёскі гучалі па-свойму, асобна, але разам з тым яны зліваліся ў адно магутнае гучанне. Здавалася, пела ўся зямля, ад гарызонта да гарызонта. Пела неба, званам звянеў магутны цёмны, як хмара, Клышаўскі лес, гудкім рэхам адгукалася нізіна Дубраўкі, зарослая вольхамі і чаромхай.

З мастацкай літаратурай, з мастацкім словам пазнаёміла, так ці гэтак, школа. Чытанне мастацкай літаратуры ў дзіцячым узросце было выпадковым, стихійным. Чыталася ўсё, што

тага стагоддзя быў разрыў, разлад між яго высокаўзнёслымі імкненнямі і рэальнай сапраўднасцю. У наш час, у нашым грамадстве такой несуднанасці няма. Нашы задачы велічынныя і рэальныя, для вырашэння іх, для ўдасканалення, узвышэння жыцця ўсяго грамадства, патрабуюцца сапраўды рамантычныя пары, рамантычная прагнасць дзейнасці. Наша літаратура павінна ствараць не толькі станючых герояў, але, як сказаў аднойчы выступаючы па тэлебачанні Даниіл Гранин, і ствараць любімых чытачамі герояў. Каб чытач запамінаў і палюбіў герояў так, як запамінаў і палюбіў у свой час Паўку Карчугіна з рамана Мікалая Астроўскага «Як гартавалася сталь».

3. З прачытаным у апошні час найбольш уразлілі апавесць Васіля Быкава «Знак бяды», рамана Івана Шамякіна — «Петраград — Брэст», рамана Анатоля Кудраўца — «Сачыненне на вольную тэму», рамана Чынгіза Айтматава — «Буранны полустанок», паэма Яўгена Еўтушэнкі — «Фуку».

Апошняя кніга, якую толькі што прачытаў, як гэта не падасца дзіўным, была «Новая зямля» Якуба Коласа. Баюся сказаць, колькі разоў чытаў гэту паэму-раман. То ўсю цалкам, то асобныя раздзелы, то ўрыўкі з розных мясцін. Што гэтак неадольна цягне да гэтага твору? Можна, тое, чаго не хапае ў многіх сучасных фундаментальных творах у параўнанні з «Новай зямлёй»? А не хапае, на маю думку, многім творах глыбіні пранікнення ў характары, у само жыццё герояў, шырокага, усебаковага паказу гэтага жыцця; выразна акрэсленага іхняга жыццёвага ідэалу, за які яны актыўна змагаюцца. А найперш не хапае паўнаты сямейнага побыту — гэтага жыццёвага вузла ў лёсе любога чалавека.

У сям'і чалавек нараджаецца, расце, пазнае свет. У сям'і, так ці гэтак, ідзе гаворка пра наддзёнае, пра патрэбы кожнага і ўсёй сям'і разам, пра жыццёвыя падзеі рознага характару, пра службовыя справы тых з сям'і, хто працуе, пра дрэнных і добрых людзей. У сям'і дзеці ўпершыню пазнаюць, што «цаца» і што «бацька», праду і няпраду. Тут закладваецца фундамент маральнай устойлівасці чалавека, яго дабрачыннасці (нравнасці), працавітасці. У сям'і чалавек дасягае самай высокай адкрытасці, шчырасці, чыстай інтымнасці.

У многіх сучасных творах, а смялей кажучы — у большасці іх, і не толькі літаратурных, але і кіно, тэлебачання, тэатра, у якіх падаецца паказ сям'і, на першы план выстаўляецца адносінах, аднабаковы або ўзвешаны падман, няшчырасць у адносінах дзвюх першых асоб сям'і. Сям'я паказваецца на грані развалу, а галоўным вынікам — распад яе без сур'ёзных да таго прычын. Гэта стала модай. У мастацкіх творах паказ распаду сям'і значна пераганяе, апырэджвае гэтыя з'явы ў жыцці.

У жыцці, у сапраўднасці гэта далёка не так. Абсалютная большасць сямей — рабочых, калгаснікаў, інтэлігенцы — устойлівыя, здаровыя ў маральных адносінах, дружныя, працавітыя, як бацькі, так і іхнія дзеці. У літаратуры, у мастацтве ўсё наадварот. Паспрабуй іншы пісьменнік вывесці на старонкі твора сучасную беззаганную сям'ю, яго зацюкаюць — ідылія, старасветчына, бытавізм, лагіроўка!

Сям'ю ў літаратуры таксама трэба паказваць праўдзіва. (Заканчэнне на стар. 6—7).

Неўзабаве адбудзецца IX з'езд пісьменнікаў Беларусі. У сувязі з гэтым мы звярнуліся да многіх нашых празаікаў, паэтаў, драматургаў і крытыкаў з просьбай адказаць на наступныя пытанні «лімаўскай» анкеты:

1. Мастакоўскае спасціжэнне свету... Які Вы сэнс укладаеце ў гэтае паняцце?
2. Сапраўднае мастацтва — адзін з магутных сродкаў выхавання людзей. Ці заўсёды дастат-

кова наша літаратура выконвае гэтую функцыю?

3. Што з прачытанага ў апошні час запаміналася Вам, уразіла?

4. Якія, на Ваш погляд, найбольш важныя задачы стаяць сёння перад літаратурнай крытыкай?

Змяшчаем адказы Ніны Мацяш, Ігната Дуброўскага, Генрыха Далідовіча.

СПАСЦІЖЭННЕ ЧАЛАВЕКА

а мо асабліва калі — выкрывае заганы людскія, людскую недасканаласць, сіліцца выявіць і сцвердзіць у чалавеку «залатое зерне», якое «ў кожнага з нас ёсць» (П. Панчанка). Значнасць такога высілку залежыць, вядома, ад вагомасці асабіста выпакутаваных перакананняў, ад таленту безаглядна шыра «гугарку вясці». Мастацкая літаратура — не лозунгі. Мастацкая літаратура — гэта псіхалагізм і страпаснасць, узрушлівае выяўленасць праўдзівага слова. Гэта, перадусім, прага на поўны голас сказаць пра набалела.

3. Напэўна ж, не толькі мяне ўразіла публікацыя ў адным са снежаньскіх нумароў «ЛіМа» вершаў П. Панчанкі. І паэма У. Някляева «Наскрозь». І «Зорная паэма» Я. Янішчыц. І пераклады У. Скарнікіна з паэзіі Мікалая Рубцова. Бо гэтыя творы змушаюць чытача зазірнуць ва ўласную душу, на шлях сумлення выверыць сваю любоў і нянавісць.

Жыццё — шматлікая драма. Мастак ацней, чым хто іншы, павінен усведамляць гэта. І здабываць сваімі творами праўду жыцця — адзінае, што варта і мастакоўскіх, і чытацкіх намаганняў.

Я не магу пахваліцца добрым веданнем сучаснай прозы, чытаць яе даводзіцца не шмат. А з таго, што не выклікала шкадавання аб змарнаваным часе, найперш прыгадаюцца «Жывыя жывуць» Т. Бондар і «Сачыненне на вольную тэму» А. Кудраўца: прывабіла таленавітае даследаванне ўнутранага свету чалавека, праўдзівае панарама яго духоўнага жыцця.

4. А над гэтым ужо няхай задумаюцца, хай памяркуюць пра гэта самі крытыкі!

Ігнат ДУБРОЎСКІ:

1. Мастакоўскае спасціжэнне свету — з'ява складаная. На маю думку, яно пачынаецца радна, з першых праяўленняў схільнасці творчай натуре да мастацкага разумення жыцця. Цяга да мастацтва звычайна праяўляецца ў раннім дзіцячым узросце, найчасцей у да-

трапляла пад рукі. Мне было гадоў дванаццаць, калі я прачытаў «Васемнаццаце брумера Луі Банапарта» Карла Маркса. Можна сабе ўявіць, што я зразумеў у той кнізе... Трапіў аднойчы ў мае рукі ашмёткай нейкай недакуранай чырвонаармейскай кнігі. Апавяданні гэтай кнігі — «Шабры», «Ярмарка в Голтве», «На пlothax», «Канн и Артем» і іншыя мне вельмі спадабаліся, вельмі ўсхвалявала. Хто аўтар кнігі, даведацца было немагчыма. Пазней я даведаўся, і глыбока палюбіў яго творы, як люблю і цяпер.

У канцы грамадзянскай вайны даваўся пазнаёміцца з жывым мастацтвам. У нашай вёсцы, змяняючыся, стаялі чырвонаармейскія часці. Яны арганізавалі сваімі сіламі тэатральныя пастаноўкі ў школе. На самаробнай сцэне падаваліся кавалкі нейкага жыцця, адасоблена, але яны як бы прасвечваліся наскрозь, бачыліся з усіх бакоў, цікавілі і хвалявалі. А пазней мы, камсамольцы, самі давалі пастаноўкі ў школе. Даводзілася самім і п'есы пісаць — «спасцігаць» жыццё па-мастакоўску — на мясцовых з'явах, галоўным чынам адмоўных. Здаралася і «ганарар» атрымліваць пустой бутэлькай па галаве на цёмнай вуліцы.

Перажытае чалавекам мастацкай натуре, гэта не толькі ўспаміны, але і вопыт. Ён таксама спрыяе мастакоўскаму спасціжэнню свету.

2. Наша беларуская савецкая літаратура зрабіла шмат добрага ў выхаванні новага чалавека, актыўнага будаўніка сацыялізму, патрыёта. І ўсё ж тое, што зроблена, непоўнасцю адпавядае задачам, якія грамадства вырашае сёння. Мне думаецца, што сённяшняй нашай прозе не хапае рамантыкі, выразнага, настойлівага імкнення яе герояў да лепшага, узвышанага. Не хапае актыўнай самаадданай барацьбы за дасягненне ідэалаў сацыялістычнага грамадства, удасканаленне жыцця, чалавечых адносін.

У рамантызме дзевятнацца-

СКРОЗЬ, спрадвеку ў паэта адна місія — дарыць душу, дарыць прасягі сваёй душы кожнаму, у кім жыве, у кім жывое — крылае пачуццё руху. Руху насустрач мары, сваёй і агульначалавечай. Руху насустрач цуду. Так, так, цуду — не выдума-

разам з паззіяй памірае душа. Вечны свет, нявечныя ў гэтым вечным свеце людзі і імгненнае іх жыццё. І гэта адна з загадкавых таямніц, агульная для ўсіх нас, да якой кожны спрабуе падступіцца і падступаецца па-рознаму. Па-свойму. Каб неяк вытлумачыць яе і толькі потым пагадзіцца з

радкі я цытую) паэт вядомы, аўтар вершаў і паэм яркага грамадзянскага гучання, раптам, нават крыху нечакана, выступіў з кнігай тонкай праніклівай лірыкі, не збаяўшыся пракаў у «тэматычнай збедненасці, малавартаснай фіксацыі нязначных, асабістых — часцей за ўсё інтымных — пера-

абходны, які ачышчальна выскокі гэты міг!
Скажы мне,
Скажы мне,
Што гэта было —
Жыццё патуханне,
Ці смерці дыханне,
Ці неба ў абдымаках зямлі
Калыханне,
Калі ні вяртання назад,
Ні адхлання,
А толькі
Рыданне,
Гарэнне,
Згаранне?..

чуці адміраюць, бо ў іх няма патрэбы.
Няма патрэбы... Толькі ўдумацца!
Думцы гэтай, небяспецы гэтай супрацьстаяць паэт. Кожны паэт. І Генадзь Бураўкін. Кожным радком сваім, напоеным цяплом пачуцця, цяплом сэрца, супрацьстаяць. Кожным з вершаў кнігі, якую назваў «Пяшчота». Вершы, у большасці сваёй добра вядомыя чытачу, сабраныя разам, пад адным «дахам», быццам высвечваюць, выграньваюць яшчэ адну ўласцівасць яго таленту — ідучы ад фальклору, ад народнай песні, працуючы ў традыцыйных вялікіх песняроў нашых Максіма Багдановіча, Янкі Купалы і Якуба Коласа, якія такімі светлымі, сонечнымі фарбамі малявалі вобраз жанчыны, вобраз каханай, Генадзь Бураўкін умее надаць гэтым фарбам непаўторна свае адценні, аживіць іх.

„ЗАВІ СВАЮ АДЗІНУЮ, ЗАВІ...“

наму, не казначнаму, а таму, што ў жыцці, побач, і знікае толькі тады, калі ў яго не вераць, не павераць. Адзін з гэтых цудаў — Каханне, другі — Паззія.

Каханне і Паззія... Яны — вельмі рэдкія! — могуць зліцца ў адно, і тады свет чуе непаўторную, дзівосную музыку, сактаную са святла і пяшчоты — музыку душы, слухаць якую радасна да слёз. Часцей жа яны жывуць, выжываюць адно адным, адпрэчаныя жыццёвай мудрасцю ў свет фантазій, у свет мастацтва, і адкрываюцца толькі тым, хто не страціў веры, хто верыць і верыць у іх існасць, у іх сілу. Верыць, нягледзячы на ўсе перасцярогі, на ўсе пошлыя ўсмешкі і посныя павучанні. Абы-якавасць — параджанне д'ябла, а між тым менавіта яна ў скамарошай апараты самазаволенасці і культуры прапаведуе сябе на ўсіх скрыжаваннях. Так, ці амаль так (прыгадваю па памяці) пісаў адзін з самых страсных лірыкаў нашага стагоддзя Федэрыка Гарсія Лорка. Пісаў — пратэстуючы. Змагаючыся. Змагаючыся за паззію. І за чалавека, у якім

наканаваным. Урэшце, у чалавеку належыць разбурэнню тое, што хоча быць разбурэннем, падаецца спакусе тое, што чакае спакусніка, і адно тое вызваляецца, што мае здольнасць да свабоды. Гэта ісціна — з тых вечназабытых ісцін, якую кожны адкрывае для сябе наноў, вымушаны адкрываць наноў, бо інакш ніколі не здолее прымірыцца з сабой і светам. Адкрывае ж — часцей за ўсё — цераз паззію, цераз паэта, голас якога раптоўна ўварвецца ў будні, змуціць прыслухацца да нячутнай, няўлоўнай мелодыі пачуцця, пайсці насустрач ёй — насустрач мары.

Калі хто скажа, што ў каханні ён усё спазнаў і вычарпаў дазвання, —

Не верце...
Першыя радкі кнігі, спроба з першых радкоў заклікаць любіць вопыт, любое ўсведзенне: не верце! Нікому — і сабе — не верце, калі здасца, што свет бяспарны і няма ў ім месца радаснаму чаканню — спадзяванню — і адкрыццю.

Вось у снег наздраваты ўтыкае Сонца востры, блішчаты нож — і ад прыпару ў гурбы ўтыкае Палахлівы ручай басанож. На ігольчатых вейках соснаў Слёзы радасці...

Генадзь Бураўкін (гэта яго

жыванняў), з якімі так ахвотна накідваюцца на лірычныя зборнікі тыя, хто з гневам гэтых літаратурных праведнікаў выгнаў бы жывую, страсную паззію адусюль, куды толькі рукі дацягнуцца. Тады-сяды выганяе... Нячастая з'ява ў нашай паззіі — кніга вершаў пра каханне. Адно ўжо гэта пра каханне, змушае больш пільна ўчытацца ў радкі светлага, радаснага пачуцця, больш пільна прасачыць за рухам слова. Слова Генадзя Бураўкіна — часцей простага, падкрэслена будзённага, і заўсёды адкрытара, шчырага, звернутага да кожнага асабіста.

Калі хто скажа, што даўно

Ужо няма ў каханні таямніцы, —

Не верце...
Верш-зварот. Верш-закліканне. Ён адкрывае зборнік, настройваючы на чыстую ноту здзіўлення — здзіўлення перад светам, перад каханай, якая пануе ў гэтым вясновым свеце, перад сваім сэрцам, поўным трывожных успамінаў і трывог часу і ўсё ж так радасна адкрытым каханню, ішчасцю, ішчаслівай аднасці з каханай і людзьмі — «ва ўладзе пекнаты, забыўшыся на скаргі і на страты». Усяго на міг-другі забыўшыся — але які ж не-

Скажы мне,
Няўжо гэта з намі
Было?..

«Каханне, о, яно — яснабачанне, адзінае, адзіны розум сэрца, і наша самае шалёнае ішчасце — страціць розум ад пяшчоты і даверлівасці», — усклікнуў некалі Эміль Верхарн, і яго вокліч дагэтуль будзіць прасягі нашага залішне рацыянальнага свету.

Канечне, мы ўсе дзеці свайго часу, велічнага агульначалавечым памкненнем да свабоды і роўнасці і хворага на агульначалавечы страх перад магчымай ядзернай катастрофай. Не так ужо рэдка чуваць сёння заклікі ўсе розумы і ўсе сэрцы вывараць толькі гэтым страхам, толькі гэтай трывогай. Але ж гэта азначала б адмовіцца ад надзеі, у нечым — адмовіцца ад самога жыцця. Ні страх, ні трывога не здольны ўратаваць у чалавеку чалавечнасць (хутчэй наадварот), а адступіцца ад будучыні.

Не, не, побач з голасам у абарону міру на зямлі павінен гучаць, абавязкова павінен гучаць голас у абарону пачуцця, дзівоснага свету чалавечых пачуццяў. Ні адна эпоха (у нечым дзякуючы і сваім паэтам) не змагла адмяніць, раструшыць у чалавеку чалавечнасць, прагу добра, сорам, які часцей называюць сумленнем, захапленне прыгожым... Не змагла, хоць і ўзносіла, падымала часам і супрацьгледае. Ды і ўзносіла, падымала — не эпоха, а людзі, якія мелі сілу, вагу ў тую або іншую эпоху. І ўсё ж, сёння ёсць (як мы ні адгароджваемся ад яе) праблема абесчалавечвання чалавека, абязлічвання асобы. Па-

плыла,
З даверлівасці, страху і святла.
Цьмянелі, аддаліліся і чэзнулі
Зямляны і небесныя агні.
І я ступіў насустрач цёплай
Здзіўлення, шчасця, таяны, цішыні.

Словы пра каханне? Не. Словы каханья. Кахаць, пакутаваць, верыць у нікім за столькі стагоддзяў не вытлумачаны цуд каханья... Што больш вартае чалавека, вызначае яму лёс? Ці не ў пошуку веры ў каханне, веры ў тое, што каханне ўратае чалавека і чалавечтвa, зьяртаюцца да паззіі дзесяткі тысяч людзей? Зьяртаюцца паўсюдна, ва ўсе часы, нават самыя крываваыя (прыгадайце сіманаўскае «Жди меня»).

Таямніца двух сэрцаў... Толькі паэт тонкага душэўнага складу здольны крануцца яе асцярожным, пакутна-шчаслівым успамінам і не парушыць, а агучыць сваім дыханнем, выказаць, выявіць у песні. І песня можа быць самай нечаканай. Сумнай: «Мне з табой бы лепей размінуцца, міма пра-

СПАСЦІЖЭННЕ ЧАЛАВЕКА

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 5).

4. Найбольш важная задача крытыкі сёння — скіраваць літаратурны працэс у напрамку садзейнічання паскоранаму эканамічнаму і сацыяльнаму развіццю нашай краіны, вызначанымі XXVII з'ездам КПСС.

Другая важная задача — набліжэнне крытыкі да чытача. У літаратурным працэсе існуе трохкутнік: пісьменнік — крытык — чытач. Задача пісьменніка пісаць для чытача, а задача крытыка пісаць для пісьменніка і для чытача разам. Памагачь пісьменніку ўдасканаліваць сваё майстэрства, а чытачу — разумець вобразную творчасць, разумець літаратуру. Гэту другую задачу крытыка, на маю думку, выконвае недастаткова. Нават актыўныя чытачы, якія сістэматычна чытаюць мастацкую літаратуру, мала чытаюць або зусім не чытаюць крытыкі. Таму ёсць дзве прычыны: першая — іх да гэтага не прывучылі ў школе; другая — крытыкі пішуць без разліку на шырокага чытача. Мова крытычных артыкулаў спецыфічная, густа перасяпаная літаратурна-знаўчай тэрміналогіяй, дэфініцыямі. Каб чытача заахваціць чытаць і паўней зразумець крытычныя артыкулы, варта было б, мне думецца, пісаць кры-

тычныя разборы твораў у стылі разважанняў, як бы гутаркі з чытачом, даваць больш шырокі аналіз твораў, а не толькі вузкая ацэнка. Гэта зацікавіла б чытача, дало б яму магчымасць зразумець мастацкі твор ва ўсіх яго аспектах, навучыцца самастойна ацэньваць з'явы мастацкай літаратуры.

Крытыка мала ўдзяляе ўвагі публіцыстыцы, мастацкаму нарысу. Нягледзячы на тое, што іх выдаецца мала — дзве-тры художнічныя кніжкі ў год, ды дзесятка паўтара нарысаў у часопісах, — крытыка іх амаль не заўважае. Кнігі нарысаў яшчэ, бывае, трапляюць у поле зроку крытыкаў, а што да часопісных варыянтаў, то цяжка ўспомніць выпадак увагі да іх крытыкаў. А як шмат нераспрацаваных тэарэтычных пытанняў у гэтай галіне літаратуры! Даволі прывесці такі прыклад: Юры Сураўцаў — «Нарыс — гэта публіцыстыка!»; Уладзімір Кантаровіч — «Нарыс складае... арганічную частку мастацкай літаратуры».

Нарыс да апошняга часу застаецца жанрам непрыстыжным. Пра яго добра гавораць з трыбун, а ў рэдакцыях адносяць нарыс на другі план, набіраюць дробным шрыфтам. Кнігі нарысаў у час рэдагавання

падвяргаюцца найбольшаю скарачэнню, часам агаляюцца да фактаграфічнасці. Нашаму сучаснаму нарысу не хапае глыбіні даследавання, аналізу, раскрыцця сэнсу фактаў, а гэта вядзе да павярхоўнага апісальніцтва з'яў.

Час змяняецца, пачалося паскоранае развіццё навукова-тэхнічнага працэсу, уздыму эканамічных і сацыяльных умоў жыцця ўсяго сацыялістычнага грамадства. Паскораныя тэмпы развіцця прыносяць станоўчыя змены ў культуру, побыт, псіхалогію чалавека. Выхаванне новага чалавека, актывізацыя чалавечага фактара ў станоўчым напрамку, павышэнне яго маральных, эстэтычных, этычных прынцыпаў — непасрэдная задача мастацкай літаратуры і ў першую чаргу нарыса. Думам, што крытыка магла б значна ўзняць ролю і дзейнасць мастацкага нарыса праз удасканаленне яго формы і прыёмаў паказу сапраўднасці, каб звярнула больш увагі на гэты жанр, так патрэбны ў наш час.

Генрых ДАЛІДОВІЧ:

1. Цяжка сказаць штосці незвычайнае, звышновае пра спецыфіку, ролю альбо мэту мастакоўскага спасціжэння свету. Канечне, перад кожным творцам у большай ці ў меншай ступені ўзнікае і пастаянна прысутнічае, вабіць і прыносіць творчыя пакуты гэтае пытанне, але яно, гэтае пытанне, а таксама і пошукі адказу на яго — з глыбокай старажытнасці. Папярэднікі і прадаўжальнікі Гамера, Эзопа, Эсхіла, Эўрыпіда, Сафокла і інш. вунь калі моцна задумваліся над гэтымі азначэннямі і намагаліся глыбока пранікнуць у іх сутнасць.

Мастак, як і кожны жывы чалавек, павінен найперш пазнаць

самога сябе. Што ты ведаеш, можаш, на што здольны і што табе па сіле, што табе з улікам усяго гэтага даручаецца... З пазнаннем самога сябе глыбей зможаш пазнаць сэнс жыцця, сэнс жыцця сваіх маці, бацькі, сямі, роднай вёскі, горада, народа, а праз усё гэта выйдзеш і на большае — на пазнанне сэнсу чалавечтвa, сэнсу свету і сэнсу яго найвялікшай мэты. Знайсцюшы ключ да разумення ўсяго гэтага, лепш уявіш, за што табе, творцу, сыну сваіх бацькоў, трэба трымацца, а ад чаго варта і адмовіцца...

Хочаш ці не хочаш, але прага, страсць, радасць, боль, энергія пошуку пазнання, мастакоўскай канцэпцыі і пазіцыя кожнага творцы выяўляюцца якраз у яго творах. Кожны твор — люстэрка ўзроўню пазнання, шчырасці, сумленнасці, моцы і слабасці аўтараў у вышэйшым сэнсе. Само па сабе зразумела, якраз творы з найвялікшымі пытаннямі і найсумленнейшымі пошукамі адказу на іх становяцца з'яваў, захапляюць наш розум і наша пачуццё. Творы прымітыўна прыносяць засмучэнне, творы дзяляцкія, карыслівыя, са свядомым эгаістычным скажоным ухілам альбо звыш меры суб'ектыўна выклікалі і выклікаюць спрэчку. Праўда, цяпер палеміка ў нас занябная. Многія з нас асперагаюцца аспрэчыць яно-небудзь заканадаўцу мод, могуць дзеля асабістага разліку нават паступіцца сваім мастакоўскім гонарам, ісцінай, а то яшчэ і падпяваюць... Асабіста я веру, што гэтая негатыўная з'ява часова. Рана-позна знаходзіцца Удовіныя сыны, якія ўмеюць пастаяць і за сябе, і за родную літаратуру...

2. Творы, напісаныя шчыра, сумленна, з радасцю і болем, на высокім мастацкім узроўні, змушаюць чытача задумацца, змагаюць выбраць яму правільны жыццёвы арыенцір, знайсці веру ў сябе, у жыццё, у светлыя ідэалы. Праўда, такія творы з'яўляюцца не кожны дзень, а рэдка. Затое ўспрымаюцца (рана-позна) з узрушэнасцю і радасцю. Калі зацягваецца з'яўленне новых «обжигательных» шэдэўраў з новым асэнсаваннем вечнага, сённяшняга і будучага, дык сваё плённае працягваюць рабіць ранейшыя шэдэўры са сваімі няглыбымі мастацкімі і ідэйнымі якасцямі. У нашай прозе — гэта творы Максіма Гарэцкага, Івана Мележа, Уладзіміра Караткевіча...

Вялікіх творчых поспехаў, на маю думку, даб'ецца той празаік, хто не толькі падтрымае традыцыі гэтых выдатных майстроў беларускай прозы, але зможа і развіць іх. Ці то ў асэнсаванні мастацкімі сродкамі нашай гісторыі, ці то ў асэнсаванні нашай рэчаіснасці. Калі хоць некалькі твораў даб'юцца гэтага, то і яны забяспечыць паступальны рух нашай літаратуры наперад, задаволяць высокія запатрабаванні нашых чытачоў альбо памогуць сфарміраваць, акультурыць гэтыя запатрабаванні.

3. Цяпер, здаецца, наступіў такі момант у развіцці беларускай літаратуры, калі ўжо не варта вылучаць у ёй «галоўныя» і «малазначныя» пакаленні. Уласна, у прозе сфарміраваўся даволі колькасны атрад твораў самых розных узростаў, ад якіх можна чакаць многага — як ад пакаленняў Янкі Брыля і Васіля Быкава, так ужо і ад пакалення дваццаціпяцігадова-

лиць на паўкрыла... Ці ўсміхнулася: «І адарваць вачэй не можа бог ад лёгкага, як хмарка, парасона над грэшнай парай загарэлых ног...». Ці суровай: «Такі сурадвечны лёс мужчын: рвануцца з мільх рук, пайсці і зноў перамагчы сто слот і завірух...». Ці п'яніва-радаснай: «Гэта я з табою вчарую, туманамі цябе чарую, вясількоў шапатліваю моваю зачароўваю...»

Песня можа быць рознай: сумнай, усміхнутой, суровай, п'яніва-радаснай, і ўсё ж, ва ўсіх выпадках, называльнай, бо народжана ў адным сэрцы, агучана адным дыханнем. «Развітанне з Веранікай», «***Вочы сніга-сніга... Косы тугія...», «***Не, мы з табою не святошы...», «***Навек з табою нас жыццё звяло...», «***Па той зямлі, дзе ўсё табою дыша...», «Элегія старога сада...». Можна было б называць яшчэ і яшчэ, і ў кожным з вершаў знайсці ўсякі раз іншы — і танальны і інтанацыйны — малюнак, настрой, душэўны зрух.

Усякі раз іншая, своеасабліва і пабудова верша — ад лёгкай, песеннай, да разважлівай, ледзь што не паэмнай («Элегія старога сада»), і разам з тым усе вершы арганічна ўваходзяць у надзіва цэласную структуру кнігі, ствараючы агульны малюнак, агульны настрой — светлы, узнёслы, радасны. Таму чытаеш, перачытваеш кнігу Генадзі Бурайкіна з гэтым жа светлым, узнёслым, радасным пацучцём. Кілаў галаву я на твае калені і піў каўшом Мядзведзіцы Вялікай Тваё танае блізкае дыханне, Наіўны і салодкі наш спалох. І валасоў тваіх густая хмара Мне засланяла і зямлю і неба — І гасла ўсё ў вачах, І толькі вусны, Твае сляпыя і сухія вусны, Як месяц, прабіваўся праз цемру І зноў вярталі мне ў душу святло...

Так сказаць можа толькі чалавек, шчыра і глыбока закаханы. Закаханы — у жанчыну, у жыццё, у слова. Так сказаць можа толькі паэт.

Таіса БОНДАР.

га Алесь Наварыча. Дасябіста я стараюся чытаць усё, што публікуюць нашы вядомыя і маладыя празаікі. Многае мяне як чытача радуе, штосціць засмучае (калі той-сэй і таленавіты не расце, а толькі паўтарае сябе, а то яшчэ і горш — бяспасна, холадна, а ўрэшце малапленна абыходзіцца са сваім дарам, разлічаным на большае...)

Найбольш асважальнае ўражанне ад новага твора — ад рамана «Гульня» Юрыя Бондарава. І нам вельмі трэба такія творы, дзе галоўныя героі — сённяшнія інтэлігенты, якія ўмеюць не толькі думаць, прыгожа разважаць, але і перажываць, дзейнічаць, змагацца за свабоду, за свой народ. Такія творы падмаюць аўтарытэт і пісьменніка, і літаратуры.

4. У нас нямаюць крытыкаў альбо прэзідэнтаў у крытыкі, якія ўмеюць пісаць эфектна, фельетонна альбо з акадэмічнай манатоннасцю, з выкладаннем пісьменнікам курса лекцый па літаратуразнаўстве, з умелай распрацоўкай канцэпцый сваіх старэйшых апекуноў (кіраўнікоў кандыдацкіх дысертацый) і г. д. На жаль, мала крытыкаў, якія найперш глыбока разбіраюцца ў жыццёвых з'явах, а таксама — у сучасным літаратурным працэсе. Крытыцы замяняюць і «сюсюканне» і «танцы з шаблямі», для яе, памойму, існуе вялікая патрэба глыбокага асэнсавання працэсу ў жыцці і літаратуры, патрэба шчырасці, сумленнасці, спагаднасці, мужнасці і разумнай дзёркасці. Але гэта ўжо ідэал крытыка. Але калі яны, крытыкі, дабіваюцца ідэальнага ад пісьменнікаў, то пісьменнікі, у сваю чаргу, маюць права патрабаваць адпаведнага і ад крытыкаў...

Напярэдадні IX пісьменніцкага...

У СТУДЗЕНІ Брэскаму аддзяленню Саюза пісьменнікаў БССР споўнілася пяць гадоў. Яго адкрыццё было абумоўлена шматгадовай плённай працай творча актывнай групы літаратараў, чые творы рэгулярна з'яўляліся на старонках перыядычнага друку, выходзілі асобнымі кнігамі і мелі пэўны ўплыў на развіццё літаратурнага руху ў рэспубліцы. Літаратурнае вогнішча, запаленае на Брэсцкім паэтам-самародкам Міколам Засімам, з 50-х гадоў рупліва падтрымлівае вядомы ў рэспубліцы літаратурны крытык, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа Ула-

дзімір Калеснік. Дзякуючы яму наша аддзяленне мае такое грунтоўнае літаратурна-крытычнае даследаванне як нарыс «Берасцейскае вогнішча», змешчанае ў кнізе «Зорны сней». Яно знайшло свой працяг у развіццё ў шматлікіх выступленнях пісьменніка ў перыядыцы па праблемах сённяшняга літаратурнага жыцця.

Трэба сказаць, што час, які прайшоў з дня адкрыцця аддзялення, быў даволі плённым для літаратараў Брэсцчыны. Літаратурнай прэміяй імя Аркадзя Куляшова адзначана «Паэма жыва» Ніны Маціш, у якой паэтэса стварыла хваляючы вобраз жанчыны-працаўніцы, жанчыны-маці. Паэма ўвайшла ў новы зборнік «Жнівень». Актыўна выступала Ніна Маціш і ў жанры перакладу (кнігі «Апошняя справа Мегрэ» Ж. Сімянона, «Планета людзей» А. Сент-Экзюперы). Закончана шматгадовая праца над перакладам рамана вядомай украінскай паэтэсы Ліны Кастэнка «Маруся Чурай».

Паг ветразем ЧАСУ

«Засцярога» — так называў свой чарговы зборнік вершаў Міхась Рудкоўскі. Стваральнік казачна-рамантычнага свету, у якім блакітныя алені сужываліся з сённяшнім неспакойным часам, паэт у новай кнізе змагаецца супраць неразумнага, а часам і варварскага ўмяшання чалавека і ў багацце прыроды, супраць фальшу і бяздушнасці ў адносінах паміж людзьмі.

«Быць палахлівым і лянiвым ганебна ў краі незабыўных страт», — заяўляе ў зборніку «Скрасная лінія» Алесь Каско, чыя паэзія вызначаецца інтэлектуальнасцю, спалучэннем лірызму з вострай эстэтычнай ацэнкай.

Маральная чысціня чалавечых узаемаадносін, праблемы развіцця сённяшняй вёскі хваляюць празаіка Святлану Курьлёву, якая выступіла ў новым для сябе жанры — апавесці, што дала назву кнізе пісьменніцы «Доброта».

Шмат гадоў жыве і працуе ў Ганцавіцкім раёне пісьменнік-нарысіст Васіль Праскураў. На яго вачах пераўтвараўся гэты край, фарміраваўся характар новага чалавека — гаспадар свабоды і шчырасці. Пра гэта расказвае Васіль Праскураў у кнігах «Чорны хлеб», «Пакланіся зямлі-карміцельцы».

Радзе нас і той факт, што кніжная паліца брэсцкіх аўтараў папаўняецца новымі імёнамі. Зборнікам вершаў «Праводзіны птушак» дэбютавала Зінаіда Дудзюк, зборнікам «Сурма» — Алег Мінкін. Цікава заяўляе пра сябе ў калектыўным зборніку паэзіі «Крыло» Васіль Сахарчук, які актыўна выступае і як перакладчык з балгарскай мовы.

Любляшоўскага і Іванаўскага раёнаў, пабывалі на радзіме Міколы Засіма ў Шанях і ў сяле Калодзежнім, дзе жыла Леся Украінка.

У 1981 годзе пісьменнікі Брэсцчыны і Валыніі правялі літаратурныя сустрэчы ў вёсцы Тамашоўка Брэсцкага раёна і ў вёсцы Пішча Люблінскага раёна, прысвечаныя 70-годдзю з дня нараджэння паэта-рэвалюцыянера Аляксандра Гаўрылюка, чыю паэму «Песня з Бярозы» пераклала на беларускую мову Ніна Маціш. Пісьменнікі ўзялі шэфства над створанымі ў беларускай школе літаратурным гуртком імя А. Гаўрылюка і ва ўкраінскай школе — літаратурным гуртком імя Я. Купалы.

Валыніскія пісьменнікі прымалі актыўны ўдзел у Коласаўскіх і Купалаўскіх святах у 1982 годзе, у Пестракаўскім свяце ў 1983 годзе, а брэсцкія пісьменнікі — у свяце, прысвечаным памяці Лесі Украінкі, іншых літаратурных мерапрыемствах валынян.

Багатай на сустрэчы была творчая справаздача пісьменнікаў-суседзяў перад працоўнымі Столінскага і Дубровіцкага раёнаў у настрычніку 1984 года. Гэтыя глыбінныя, самабытныя куткі Палесся славяцца сваімі працавітымі людзьмі, сваёй гісторыяй, сваімі песнямі. Тут асабліва ярка бачацца тая зменна, якая адбылася на нашай зямлі за пасляваенныя гады. У гэтым мы яшчэ раз змаглі пераканацца ў калгасе «Запаветы Леніна». З аднолькавай радасцю і гонарам паказвалі кіраўнікі гаспадарні калгасную птушкафабрыку і будоўлю новага клуба, знаёмлілі з перадавікамі вытворчасці і разб'юром па дрэве і Супрунчыкам, расказвалі аб сваіх дасягненнях і апландзіравалі ўдзельнікам калгаснай мастацкай самадзейнасці. Не менш цікавай была і паездка ў вёску Гарадная — адзіны на Беларусі ганчарны цэнтр, дзе і сёння вырабляюць непаліваныя белаяглавыя посуд-прыемна было даведацца пра тое, што мясцовае школа робіць захады, каб гэты старадаўні промысел не заглох.

40-годдзю Вялікай Перамогі была прысвечана «Паэтычная вахта памяці», праведзеная трыма пісьменніцкімі арганізацыямі: Брэсцкай, Валыніскай і Жытомірскай. Маршрут вахты, якая пачалася ў Брэсцкай ірэспубліцы, прайшоў па вогненых беларускіх і украінскіх вёсках: Драмлёва (Брэсцчына), Карціліцы (Валыні), Малыя (Ровеншчына), Копішча (Жытомірская вобласць). Хваляючыя літаратурныя вечары, мітынгі, сустрэчы з ветэранамі вайны і сведкамі злучэнстваў фашызму сталі штуршком для нараджэння новых твораў антываеннага гучання.

На літаратурнай карце Брэсцчыны і пяць мясціна, якая шчыльным болам адгукаецца ў нашых сэрцах. Гэта Крошын — радзіма Паўлюка Багрыма. Адзіны верш паэта дайшоў да нас, але імя яго — сярод зорак першай велічынны ў гісторыі беларускай літаратуры. І таму менавіта тут летась было праведзена першае абласное свята паэзіі. Падзеяй у культурным жыцці не толькі вобласці, але, бадай, і рэспублікі стала адкрыццё ў дзень свята музея народных рамёстваў і этнаграфіі імя П. Багрыма ў Крошынскай сярэдняй школе. Не за гарамі 175-гадовы юбі-

Цяпер вядзецца актывная работа па стварэнні музея на радзіме беларускага мысліцеля-агэіста XVII стагоддзя Казіміра Лышчынскага. Зборам экспанатаў і матэрыялаў для музея займаецца малады гісторык М. Міхальчук, ураджэнец гэтых мясцін, чалавек паспраўднаму зацікаўлены сваёй справай. У працу ўключыліся мастакі Брэсцчыны, абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў.

Прайшло пяць гадоў, як у Брэсце адкрыта абласное аддзяленне СП БССР, але да сённяшняга дня яно не мае свайго памяшкання. Хоць неаднойчы і кіраўніцтва СП БССР, і аддзяленне пісьмова і вусна звярталася за дапамогай да абкома партыі, аблвыканкома, Нам не адмаўлялі, аднак і канкрэтнай дапамогі няма.

Есць свае праблемы і ў творчых стасунках аддзялення і абласной газеты «Заря». Рэдакцыя газеты не заўсёды прыслухоўваецца да рэкамендацый аддзялення і абласнога літаб'яднання ў падрыхтоўцы літаратурных старонак, у выніку чаго з'яўляюцца публікацыі, якія па сваіх мастацкіх вартасцях не вытрымліваюць ніякай крытыкі. Чамусьці ахвотна друкуе газета і творы «залётных салаўёў» з усіх канцоў Савецкага Саюза, якія ледзь ступішы на брэсцкую зямлю, спяшаюцца выказаць ёй праз газету свае прызнанні ў любові, вядома, за адвадны ганарар. А творы землякоў, і не толькі пачаткоўцаў, месяцамі ляжаць у шуфлядах рэдакцыі і нярэдка хутчэй прабіваюць шлях да чытача ў рэспубліканскай перыядыцы. Ці варта было адмаўляцца ад колішняй добрай традыцыі, калі літаратурная старонка, перш чым трапіць на стол рэдактара, вычитвалася аўтарытэтнымі пісьменнікамі. Таму што выхад кожнай літаратурнай старонкі — гэта, у пэўнай ступені, плён працы абласнога літаб'яднання, рабоце з якім аддзяленне надае вялікую ўвагу. Кіруе аб'яднаннем паэт Алесь Каско.

На сумесных пасяджэннях аддзялення і літаб'яднання абмяркоўваецца праца раённых літаратурных аб'яднанняў. Практыкуюцца і выязныя пасяджэнні аддзялення ў раённых цэнтрах. За апошнія гады яны прайшлі ў Ганцавічах, Пінску, Баранавічах, Іванаве. Да пачаткоўцаў, якія спрабуюць свае галасы ў абласным і раённых літаратурных аб'яднаннях, аддзяленне ўважліва прыслухоўваецца, падтрымлівае найбольш здольных, дапамагае ім.

Мікола ПРАКАПОВІЧ, сакратар Брэсцкага аддзялення СП БССР.

КНИГАПИС

Э. АГНЯЦВЕТ. Василёк на баявым пасту. На тэматычнай мове. Вершы. Для маладшага школьнага ўзросту. Душанбе. «Маарыф», 1985. Дванаццаць вершаў вядомай беларускай паэтэсы Эдзі Агняцвет увайшлі ў гэтую кніжку «Василёк на баявым пасту», перакладзеных Г. Сулайманавай. Сярод іх такія творы, як «Запаветны домін», што расказвае пра Дом-музей і з'езда РСДРП, «Вочы майго дзеда», «Дванаццаць лялек», «Маме», «Гэты цікі куток», а таксама шэраг вясёлых вершаў.

Ю. ДЗЕНІСЕНЯ.

РАТНІКІ МІРУ

На вокладцы гэтай кнігі — эмблема Савецкага фонду міру. Кніга прысвечана 40-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, і глыбока сімвалічна, што яна ўбачыла свет менавіта сёлета. У 1986 годзе, які ААН абвясціла Сусветным годам міру. Выпусціла яе выдавецтва «Мысль», укладальнік і аўтар большасці матэрыялаў — маскоўскі пісьменнік Якаў Садоўскі. «Ратнікі міру» — так называецца гэты унікальны зборнік, і, відаць, нельга прывесці лепшай назвы для выдання, што расказвае пра больш як дзевяноста мільёнаў людзей, занепакоеных лёсам чалавецтва, аб'яднаных высокім пацучцём гуманізму і інтэрнацыяналізму, для якіх няма «чужога» гора, якія ўсёй душой прагнуць міру, без якога немагчымы ні радасці і шчасце, ні само жыццё, — пра ўдзельнікоў Савецкага фонду міру.

Кніга унікальная па сваёй задуме. Яна змяшчае звесткі пра гісторыю Савецкага фонду міру, пра яго сённяшнюю вялікую, высякародную плённую дзейнасць. Нарысы, лічбы, факты, хроніка... У якой публіцыстычнай форме раскрыта значэнне дзейнасці Фонду міру, яго інтэрнацыянальнае сутнасць. Але, бадай што, не гэта ў кнізе галоўнае. Галоўнае заключчаецца ў тым, што аўтары — кіраўнікі фонду, пісьменнікі, журналісты — імкнуцца паказаць маральна-псіхалагічную, эмацыянальную аснову добраахвотнага ўдзелу многіх мільёнаў савецкіх людзей і грамадзян замежных краін у Савецкім фондзе міру, даследуючы вытокі душэўнай шчодрасці яго ўдзельнікаў.

Адзін з нарысаў зборніка пад назваю «Калыханка» прысвечаны нашаму земляку, Герою Сацыялістычнай Працы, народнаму мастаку СССР, лаўрэату Дзяржаўных прэміяў СССР Заіру Азгуру, які выконвае пачэсны абавязак старшыні Беларускага аддзялення Савецкага фонду міру. У аснове нарыса — гісторыя ўзнікнення адчаго з твораў славуэта скульптара — кампазіцыі «Калыханка», ганарар за якую З. Азгур перадаў у Фонд міру. Аднак перад нам, па сутнасці, усё жыццё скульптара, поўнае трывог і надзей, радасцей і страт, жыццё, якое можа служыць узорам ідэальнай непахіснасці, творчай мэтанакіраванасці і нястомнай працы. Працы ў імя чалавечай радасці. У імя міру і шчасця на зямлі.

Несумненна, кніга «Ратнікі міру» сама служыць высякароднай справай міру. Акрамя чыста пазнавальнага значэння, яна мае і глыбокі выхавальны энас. Вядома, яна не змагла расказаць пра ўсіх удзельнікаў фонду. Так, добрыя традыцыі ёсць і ў беларускіх літаратараў. У прыватнасці, паметкі «Ганарар за гэтае выданне пералічаны ў Фонд міру» стаяць на перакладзеным Н. Гілевічам зборніку Ніколы Валцарава «Песня пра чалавечы», кнізе Янікі Купалы «А хто там ідзе?» на мовах свету (укладальнікі В. Рагоўш і Я. Раманоўскай) і шэрагу іншых. Бясспрэчна, трэба шырэй і паўней расказаць пра такія прыклады высокай грамадзянскай сумленнасці, і ў гэтым нас пераконвае зборнік «Ратнікі міру».

У. СЛАВІЧ.

Янка СІПАКОЎ

НОВЫЯ БАЛАДЫ

Чараты

Балада антаў. V стагоддзе

Як прадаўжаючы раты,
Растуць з балота чараты.

На чаратах і на губах
Трывожнай небяспекі пах.

Пачуўшы: «Ворагі ідуць!»
Нырнулі хатнікі ў ваду.

І зараз сцішана на дне
Чакаюць, калі жуд міне.

А вецер дзьме па чаратах—
Здаецца, ходзіць па ратах.

Па людзях быццам ходзіць ён,
Хто не паспеў пайсці ў заслон;

Хто не паспеў узяць мячы,
Не змог з малымі уцячы,

Якія тут жа, сцяўшы страх,
Чарот мыляюць у губах.

Ляжаць пад зябкаю вадой,
У глей загнаныя бядой.

Гудуць трывожна чараты,
Нібы раскрытыя раты...

А вораг, што крыві так млеў,
Здаецца, штосьці зразумеў.

Вачніцамі вачэй пустых
Глядзіць у зле на чараты,

З якіх дыміцца яд надзей—
Дыханне стоеных людзей.

І ўжо ў балота лезе раць...
Як лёгка хітрасць ваяваць,

Калі, раскрытая спаўна,
Яна не хітрасць, зло яна.

Ты чарацінку вырвеш з губ—
І ўжо любуйся, душагуб,

Як захлынаецца дзіця,
Табой забранае ў жыцця.

А можаш і наадварот—
Прабіць наскрозь чаротам рот.

Тады, працятая да дна,
Душа не ўстане ні адна...

Ты пераможца, вораг-змея,
Бо ты хітрэй, падлей і злей.

Дзьме цішынёю з балатоў—
Ні чаратоў там, ні ратоў.

І ўсё ж над страшнаю вадой
Цікуе вока за табой.

Яно запомніць назаўжды,
Куды пайшлі твае сляды.

Божя

Балада антаў. IV стагоддзе

Праходзяць маўклівыя воі
ля ног вадара свайго Божы,
Праходзяць, унурыўшы плечы,
між змеяў—варожых калон.
І ім памагчы ўжо, здаецца,
ніхто і ніколі не зможа:
Калі пераможаны,—значыць,
ідзі паслухмяна ў палон.

А Божя, раскрыліўшы рукі,
глядзіць на іх з ласкай і верай,

Нібыта і зараз натхняе
на новы, рашаючы бой,
Бо трэба ж сплаціць Вінітару,
гэтаму гоцкаму зверу,
За крыўды, пакуты, абразы,
За здзекі ўсе над сабой.

Распяў вадара той з сынамі
і могучаў знаных замнога,
Каб ва ўсіх паланёных пасеяць
апуджана-жудасны жах.
І, здаецца, на ўсіх на сцяжынах,
на ўсіх, здаецца, дарогах
Распятая Божавы воі
на ўлоспеку збітых крыжах.

Так, думалі, сполах народзяць,
а гэта гнеў нарадзіла.
Так, думалі, сеюць пакору,
а ўскаласіўся бунт.
І ўжо ў вачах заблішчала
непераможная сіла,
Сіла, якая ўзыходзіць
з распачы, болю, пакут.

І ўжо распрамляюцца спіны,
і ўжо разрываюцца пумы,
І напайнаецца мужнасцю
тывожная цішыня.
А Божя раскрыльвае рукі—
нібыта распяты, прыкуты
Вадар усіх сваіх вояў
і мёртвы хоча абняць.

Шчасце

Македонская балада. VIII стагоддзе

Як пайшло ў бедняка ўсё навывкрут,
Так ідзе і ідзе перакрутам.
Што ні хоча — яму не ўдаецца,
Што ні робіць — ніяк не выходзіць:
На палетку — ані каласочка,
А дзяцей — быццам тога гароху.
Ад цямна да цямна ён гарбуе,
Спаць жа вечна кладзецца галодны.
Раз вяртаўся з чужога ён поля
І ля самае хаты ўспомніў,
Бач, дажаўся — цяпер толькі ўспомніў,
Што забыўся свой серп на іржышчы.
Покуль зноў да палосы датэпаў,
Ужо добра ў полі сцямнела.
Бачыць, хтосьці па жэатаму ходзіць,
Каласы падбірае упоцемку
І бубніць, нібы лае кагосьці:

«Жнуць нячыста, нягоднікі, ўпохал,
Каласоў столькі доле к'даюць,—
Не даюць адпачыць мне і ўночы».
Тут бядняк яго — хоп! — за ручышчу:
«Хто такі і чаго ты тут ходзіш?
Можна, злодзея і крадзеж калоссе?»
Ну а той ані ў рух не спужаўся,
І адказвае ціха, спакойна —
Быццам ведаў яго сотню жніваў:
«Я не злодзея. Я, ведаеш, Шчасце
Уладальніка гэтага поля.
Я яму, як сабе, памагаю —
І ўзарань, калі спяць яшчэ птушкі,
І ўцямырны, калі людзі кладуцца...
Ну, а ты што тут робіш, бядача?»
«Я свой серп недзе ў полі забыўся
І яго пашукаць во вярнуўся».
«А навошта шукаць? Серп — з табой,
На плячы тваім спіць, натамлены» —
Усміхнулася Шчасце чужое,
Але тут жа наноў засмуцілася:
«Цяжка жыць табе, бачу, гаротнік,
Бо тваё Шчасце дужа ляное —
Увесь дзень весялуе за поясам,
Без клапот на тамбуры іграючы.
Гэта ж трэба, яно добра бачыла,
Што твой серп на плячы быў і зараз,
Як ішоў ты шукаць яго ў поле,
А табе не сказала пра гэта.
Распусціў, чалавеча, ты Шчасце!
Яно й зараз, павер, маракуе,
Каб зусім адкруціцца ад працы.
Заўтра толькі нахопішся жаць ты,
Яно скінецца зайцам пудлівым,
Прабрыжыць у цябе між нагамі,
Ты ж сярпом на яго замаханешся
І нагу сабе толькі парэжаш,
Працаваць з такой ранаю не зможаш,
А яно зноў выгульвацца будзе
І іграць дзень пры дні на тамбуры.
Слухай, што табе зрадзіць хачу я:
Ты мяшок вазьмі ў поле з сабой
І яго прывяжы за нагамі.
А як толькі шыгне зайцам Шчасце —
Так адразу ў мяшок твой і трапіць.
Вось тады не шкадуў лайдачыну,
Як яно цябе не шкадавала!
Так бядак і зрабіў раницю».
А як Шчасце ў мяшку апынулася,
Ён хахол закруціў панадзейнай,
Завязаў яго туга завязкай
І узяўся штосілы дубасіць.
Б'е і так яго, б'е яго й гэтак,
Адзін бок адлупце, як трэба,
А затым на другі пераверне.
Біў, ляное, пакуль не стаміўся —

Уладзімір ВЕРАМЕЙЧЫК

Прыпяць і Мазыр

Анатолі ЯРАШЭУСКАМУ

Калі спатыкаў я жуду і нуду
І рукі зламваў з адчаю,
Шаптала мне Прыпяць здалёку: «Іду»,
Мазыр падбадзёрваў: «Чакаю...»

Было мне лягчэй у далёкіх краях
Ад гэтай падтрымкі гаючай,
І боль адступаў у руках і грудзях,
І вецер не джаліў балюча.

Гара Камунараў дарыла азон,
Свідоўка — вясковую цішу,
І Прыпяць шумела ля белых акон:
Мазыр захлынаўся ад вішань.

І прыйдзе той час, калі ўбачу Мазыр —
І плошчы твае, і Свідоўку,
Калі не саромецца буду слязы
Ля чуйных парогаў дамоўкі.

Знікае жуда ў Мазыры, нібы сон,
І страх тут адзіны, паверце:
Раз Прыпяць шуміць каля самых акон —
Баюся ад шчасця памерці.

9 мая 1945 года

Абветраны твар Перамогі,
Задымлены твар Перамогі,

Зажураны твар Перамогі
Цалуюць сіроты і ўдовы
На родных палях і парогах.

Ушрамлены твар Перамогі,
Скрываўлены твар Перамогі,
Апалены твар Перамогі
Цалуюць байцы й генералы
На мірных прыціхлых дарогах,

Абзуглены твар Перамогі,
Знявечаны твар Перамогі,
Астуджаны твар Перамогі
Цалуюць нядаўнія вязні,
Адолеўшы жудасць знямогі...

Таму такі чысты
Твой твар, Перамога,
Як твар нашых маці,
Любімых жанчын
І сябровак.

Адліга

Адлэг мароз — і на душы адлегла.
Вяртаюцца на выпасы вятры,
Ажыў адразу верабей нягеглы,
Ляцяць, нібы паштоўкі, снегіры.

Твой дом чакае сонца і спакою,
Твой дом чакае юнага цяпла.
Здаецца: ўсе няшчасці за гарою
І ты са мной да Прыпяці пайшла.

Скажы...

Скажы, што ты любіш мяне, —
І Прыпяць шырэйшаю стане,
І сонца між воблакаў гляне, —
Скажы, што ты любіш мяне.

Скажы, што ты любіш мяне, —
І Прыпяць сінейшаю стане.
І бэз да зімы не завяне, —
Скажы, што ты любіш мяне.

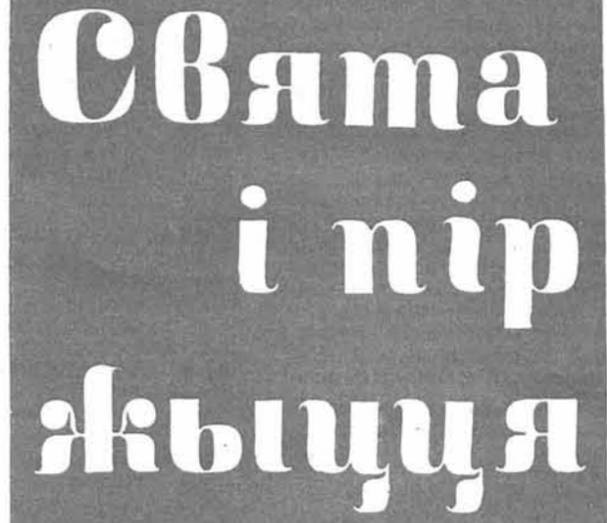
Скажы, што ты любіш мяне, —
І Прыпяць глыбейшаю стане,
І сонца на захадзе ўстане, —
Скажы, што ты любіш мяне...

ПРОЗА

З Лёшкам Гайдуком, даўгашым і белагаловым, нібы голуб-альбінос, адзін з тых бойных-бігаў, якіх ён раней прадаваў на Старажоўскім рынку, мы стаім на беразе Камсамольскага возера.
Лёшка кажа:
— Ці памятаеш маіх жаўтабок

чалавек, якога Лёшка ведае. І я пытаюся:
— Валодзь Караткевіча помніш?
Цяпер ужо ён маўчыць.
— Сваіх тучарэзаў ты ўсім прадаваў па чырвонцу, а яму прадаў па рублю. Помніш?...
Лёшка выходзіць з нейкага трансю

Віктар
КАРАМАЗАЎ

шпанаў? З капялюшыкамі. Хітрыя былі галубы. А манахаў?

— І манахаў памятаю.
— Напісаў бы пра іх, тучарэзаў?.. Чакае, што я на гэта адкажу. Але я маўчу.

— На Старажоўцы такіх раней не было ні ў кога. Я прывёз іх з Адэсы ад брата. Бялюткія-бялюткія, а на хвастах стужкі карычневыя. І капялюшыкі. Хвост — дваццаць чатыры пяры! То былі бігі!..

Маўчу, хоць і ведаю, што яму адказаць. Я быў бы шчаслівым чалавекам, калі б змог напісаць пра яго цудоўных бойных манахаў. Але не змогу. Не рызыкну. Не ўпэўнены, што знайду тыя словы, якія не разбураць мае даўняе дружбы з Лёшкам.

Знайсіці тыя словы мог толькі адзін

задумлівацца — твар цяплее, усміхаецца:

— Ці гэтакое забудзеш?!
Ён глядзіць далёка за возера і, здаецца, не бачыць ні снегу, ні лёду, які цяпер, у адлігу, трымаецца на возеры паўз берагі, ні чорнай халоднай вады, ні шэрай смугі ў небе. Бачыць зусім іншае неба: чыстае, блакітнае, цёплае. Сонечнае. І ў тым небе — бялюткіх манахаў...

Шумела вясна. Снег і вада паспелі скаціцца не толькі з гарадскіх вуліц, двароў і паркаў, але і з загарадніх падлескаў. Цёплая прозелень пачынала высыпаць на каштанах, ліпах, таполях, разлівала ў паветры духмяны водар жывіцы. Брук на Старажоўскім тракце блішчэў, памяты і падсохлы, нібы луска на шчупаку, выкінутым да сонца. Пасярод бруку ззялі

Гэта ж праца цяжэй, чымся жніва!
 Сам стаў мокры—хоць зараз
 выкручвай,
 Кроплі поту цякуць—па бабіне.
 Ён ён Шчасце, а сам прыгаворвае:
 «Ну, ці будзеш яшчэ ленавацца?
 Ну, ці зробішся добрым памочнікам?»
 Стала Шчасце маліцца-прасіцца,
 Перастане лайдачыць, казала,
 І тамбур паламаць абяцала:
 «Буду, буду табе я памочнікам».
 Развязаў ён хахол і адразу
 Адпусціў паланянку на волю,
 Сам жа сеў на мяшок і заплакаў,
 Што няўдзячную правіў работу.
 З таго часу змянілася Шчасце,
 Яно рупіцца стала якдзённа:
 Жаць ішоў—звычайна серп яму несла,
 Калі жаў—каласы нахіляла,
 Пот каціўся—без слоў выцірала,
 Калі трэба—каня запрагала.
 І зярняты на ржышчы збірала,
 І дзяцей—як гароху!—люляла.
 Хутка хлеб на стала паявіўся
 І хоць дзетак усё прыбаўлялася,
 Спаць не клаўся ён зараз галодны
 І зрабіўся шчаслівы-шчаслівы...

Біце, людзі, і вы сваё Шчасце,
 Як шчаслівымі быць заманецца!

Сакалар

Басняцкая балада. XV стагоддзе

А неба—высока, высокая,
 Зямля—цішынёй спадмане...
 Ляці, мой асуджаны сокал,
 Ляці да мяне, да мяне.

Даруй, што цябе абражаю,
 Табе не хачу наманіць:
 Я працу ганебную маю—
 Цябе, жывае крылы лавіць.

Ах, выбіцца, выбіцца з рай!
 Марым мы ўсе, як адзін,
 Бо туркі зласліва караюць
 За тое, што ты славянін.

Абрыдлі абразы і здзекі
 І ўжо, каб зусім патурчэць,
 Угрунь натурчэнцы-калекі
 Па модлы, нібыта па лекі,
 Бягуць не ў царкву, а ў мячэць.

І ўжо феадалы сядзібы
 Ратуюць—на ўцеху аслам
 Бяруць, як жабрацкую скібу,
 Чужы, ненавісны іслам...

Ляці ад мяне, мой ты сокал,
 Ляці ад мяне, ад мяне.
 Няхай жа пятля майго вока
 Цябе, твае крылы міне.

Служыць не бяруць нас у войска,
 Даніну ж за гэта—плаці.
 Няма месца радасці свойскай,
 А радасць чужая—гасціць.

Свой дом на высокі падмурак
 Не ставіць ніхто са славян:
 Ніжэй яму быць, чым у турак,
 Нязграбней, чым у мусульман.

Мы лепш апранацца не можам
 За турак ва ўборы свае.
 І зброя іх наша трывожыць—
 Насіць не даюць нам яе.

Ах выбіцца, выбіцца б з рай...
 Аднак—нецярыпенне прыціш.
 А як ты крыламі іграеш,
 А як ты прыгожа ляціш!

Даніна, даніна, даніна—
 Пажорца няспраўджаных мар.
 Калісьці я быў селянінам—
 Султанскі цяпер сакалар.

Дэрбэнджам—сачыць горнасцежкі,
 Вайнукам—ля коней днявіць.
 А я, мой ты дружа няўцешны,
 Цябе маю гора лавіць.

І ўсё ж да мяне, мой саколе,
 Ляці—на спакусны іслам:
 Тваю забіраючы волю,
 Раблюся свабодным я сам.

Ды вольніца, бач, для абодвух—
 Як крылля звязанага ўзмах:
 Мая, мой саколе, свабода
 У турка таксама ў руках.

Стаміўся ад гэткага хлеба,
 Браць грэх на душ не хачу...
 Злаўлю і зноў выпушчу ў неба,
 І сам я з табой палячу!

3 роднага долу.

Фотазнюд А. БАЙДАК.

трамвайныя, рэйкі. Яны прабягалі міма свежа пабеленай рыначнай брамы, за якую ядра пахла памаладзелай зямлёю, прэлай саломаю, размяклымі аўчынамі, вільготнай поўсцю жывёлы. Красавік, адыходзячы, вітаўся з майскай прозеленню і просінню.
 Выскачыўшы з трамвая, я прайшоў у рыначную браму і павярнуў да шчабятлівага птушынага выраю. Мой позірк стрэльніў да шэрага плота на знаёмае месца, дзе звычайна стаяў са сваімі галубамі Лёшка. Ён і цяпер падпіраў спіною той самы плот. Белая галава, якую ён амаль ніколі, ад зімы да зімы, не хаваў пад шапкаю, кінула ся ў вочы адразу. А ў наступную хвіліну я звярнуў увагу яшчэ і на тое, што гляджу на Лёшку не адзін. Усе, хто стаяў блізка, купляў ці прадаваў, глядзелі ў яго бок. І нехта гарласта крыкнуў:

— Альбінос!.. Цану збіваеш?..
 А хтосьці яшчэ і зарагатаў, быццам з дурня:

— Тучарэзаў па рублю спускае...
 Я добра ведаў Лёшку. Яшчэ ў пяцьдзят трэцім, калі ехаў у Мінск паступаць вучыцца на філфак універсітэта, бацька даў мне адрас свайго пляменніка, майго стрыечнага брата, якога я раней у вочы не бачыў. Ён, мой браценік Пятрок, жыў з возерам на Варварынскай у пабеленым прыватным дамку, наймаў з жонкаю і двума малымі дзецьмі мансарду, і ў яго мансардзе я пасяліўся на час экзамэнаў. Лёшка быў Петраковым суседам, меў галубоў і насіў сваіх тучарэзаў на рынак. Прадаваў іх даражэй, як іншыя, у цане ні капейкі не спускаў. Скупым не быў. Проста ведаў, што ў яго самыя лепшыя бігі, і высокай цаню падтрымліваў іх высокі аўтарытэт. А таму цяпер, убачыўшы людскую ўвагу да Лёшкі, пачуўшы, што пра яго казалі, не даўшы веры чалавеку, які гэтак казаў, праз натоўп пашыўся да Гайдуга.

Калі я быў ужо зусім блізка, чыесці рукі ў доўгіх рукавах паліто ўскінуліся вышэй за галовы паміж Лёшкам і мною, і з тых доўгіх шырокіх рукавоў, усё роўна як з іх, у неба шуганулі два белыя галубы. Гэта былі Лёшквы бігі. Я пазнаў іх адразу. Іх нельга было не пазнаць ці зблытаць з іншымі галубамі. Асабліва ў небе.

Імкліва ўзляцеўшы і павіснуўшы ў паветры над дахамі драўляных дамкоў, яны прыгожа распускалі магутныя хвасты і крылы, быццам намацвалі апору, рабіліся падобныя на вялізныя, аж нейкія казачныя, рамонкі, і ў гэты момант, зданалася, можна было палчыць іх пёрцы, якія трымцелі нібыта і разам, і паасобку. А потым, у наступнае імгненне, малюнак мяняўся: галубы ператвараліся ў белыя кучаравыя аблачынкі, падобныя на вялізныя дзьмухаўцы, якія аж залаціліся на сонцы.

Я кінуў позірк на зямлю, дзе Лёшка, адкуль уздымаўся галубы, і побач з ім заўважыў таго, хто даставаў з клеткі птушак і падкідаў іх у цёплае сонечнае неба.

То быў Валодзя Караткевіч. Ён стаяў да мяне тварам, але мяне не заўважаў. Мы былі знаёмыя. У той год я бегаў па Мінску лёгкім на ногі газетчыкам, а ён быў ужо вядомым паэтам. Ніхто нікога не заўважаў. Усе бачылі адно цёплае неба над рынкам і белых бігаў у небе.

Але мне ад той сустрэчы яшчэ запамніўся сінні Валодзеў шалік. Канец яго вылез з-пад каўняра паліто, адляцеў на плячо, жывапісна падкрэсліваючы гарэзна-вясёлую русую галаву. Гэта, можа, таму запамнілася, што паэт з галубамі, ды яшчэ з Лёшкавымі, якіх я ведаў і любіў, быў для мяне захапленнем не меншым, як самі Лёшквы бігі ў небе. Асабліва калі яго рукі, выпусціўшы птушак, заміралі на нейкі момант у небе, звязваючы вольную душу з сонечным небам і бялюткімі галубамі.

Бігі падымаліся ўсё вышэй, радэя «блакіту і золату дня», а Валодзя падкідаў усё новых птушак, пакуль не апусцела клетка.

Засталася апошняя самачка. Ён паднёс яе блізка да твару і, шчаслівы, быццам тая вясёлая птушка, шчабятліва, разглядаў радужку ў цёплым галубіным воку. Хто ведае галубоў, той ведае цану галубінай радужцы. У ёй не галубіны свет. Усё, зямны — птушыны і чалавечы. У ёй — сусвет. Лёшка падхапіў пустую клетку, пашыўся праз натоўп да брамы, і Валодзя, пасадзіўшы галубку сабе на грудзі і прытрымліваючы яе рукою, падаўся ўслед за Лёшкам.

Я застаўся на рынку і з рынка бачыў, як праз хвіліну за брамаю над брукам Старавіленскага узляцела тая апошняя галубка.

— Альбіноса не абдурьш, — разважыў нехта з мужчын. — І чырвонец ў кішані, і галубы дома. Ха-ха!..

Тады я зразумеў усё, што адбылося.

Валодзя не меў патрэбы купляць галубоў. Але вясна прывяла яго на Старажоўскі рынак да Лёшкавых манахаў. Ці яна, вясна, пытаецца ў нас, людзей, што ёй з намі рабіць, куды нас весці? Яе ўлада над намі большая, як наша над ёй. А ён быў паэт. А паэту вясною ці мала што можа ўзбрысці ў голаў? Раптам захацелася павыпускаць галубоў з клетак на волю. А як выпусціць чужых птушак? Спачатку іх трэба, мабыць, купіць? Купіць — трэба грошы. Была дзесятка? Але воля, купленая для аднаго манаха, хіба задаволяць душу паэта? Яму хацелася даць волю ўсім птушкам, якіх рынак трымаў у клетках. Калі не ўсім, дык хоць бы ўсім Лёшкавым. І тут яны, паэт і птушкі, паразумеліся. Бо абодва былі паэтамі ў душы. Хоць Лёшка і ведаў, што галубы, падняўшыся ў неба, усе да аднаго вернуцца на Варварынскую. У гэтым была яго малельная хітрасць. Але яна не сапсавала свята.

Цяпер, праз дваццаць гадоў, я пытаюся:

— Надоўга прыехаў з Адэсы ў Мінск?

— На два дні. На выстаўку. Хацелася паглядзець, якія цяпер галубы ў Мінску.

Птушыная выстаўка была на вуліцы Жданава ў будынку Інстытута тэхнічнай эстэтыкі. Там мы нечакана сустрэліся.

Ад возера падымаемся на Старавіленскі. Спыняемся насупраць белай ад снегу рыначнай брамы.

— А-а... скажы? Ён пісаў пра галубоў?

Я разумею Лёшку. Але парадаваць не магу. І не магу засмуціць. І таму раскажваю адну са шматлікіх паэтных казак: пра Лата і яго срэбнага пеўніка на шпілі званыцы Пятра ў Рызе — як-ніяк, тут і паэт, і птушка, і паэзія. Хоць пераказ казкі заканчваю

не там, дзе яна канчаецца, а на радку, які помню:

«І Лат, перш чым знікнуць у натоўпе, узяў пеўніка і высока падкінуў яго.

— Ляці!..»

Лёшка слухае ўважліва. Казка падабаецца. Але яму мала гэтае казкі. І я ўспамінаю малюначак з «Кніганошаў»:

«Чалавек ужо нерухома ляжаў на прыбярэжным жвіры, а кнігі ўсё яшчэ падалі. Цяжкія турманамі куляліся па камянях адхону, лёгкія галубамі ляцелі ў паветры».

І тады Лёшка кажа:

— А ён і пасля прыходзіў да мяне на Варварынскую. Заўсёды прасіў падняць галубоў. Ляжа ў садзе на траву і глядзіць у неба, як мае тучарэзы кругамі ходзяць. Гадзінамі стаялі ў небе. Вернуцца — ажно кроў пад крыламі. А пасля я паехаў да брата ў Адэсу. Нашу ж хату знеслі. І галубяцню знеслі. І хату, у якой жыў твой Пятрок, знеслі. Галубоў я ў Адэсе забіў. З ім звязалася — на ўсё жыццё. Такая хвароба.

Дзень звычайны, будзённы. На рыначнай браме замок, бо рынак збірае людзей і жывёлу толькі ў нядзелю. Але мы доўга стаям перад брамаю, усё роўна як чакаем, што яна вось-вось адчыніцца. Над ёю, белай, у белым зімовым небе нам бачацца белыя манахі. Нам — бо ўпэўнены, што іх бачыць і Лёшка. Яны зноў падымаюцца над Старажоўкаю ў чыстае высокае неба і там, у вышыні, ператвараюцца ў вялізныя белыя рамонкі.

А пад імі, бігамі, зноў стаць, як некалі, мудрэц з гарэзнай дзяцінай душою, казачнік, які здзіўляў і здзіўляўся. Ён стаць, як тады, з ускінутымі ўгару рукамі і з шырокіх рукавоў паліто выпускае ў неба ўсё новых і новых бялюткіх Лёшкавых галубоў.

Ён любіў волю, выдатна, як мала хто з сённяшніх паэтаў, ведаў, што гэта такое, і дарыў яе, волю, усяму жывому. І самому сабе, пакутуючы ад няволі.

Ён добра ведаў, што птушкі павінны лётаць, чазенія павінна расці, барс павінен гоісаць па лесе, а Гражына Арсайла павінна хацаць мужана Будрыса Севярына. І што гэта, толькі гэта, — «свята і пір жыцця».

ГЭТЫ шэкспіраўскі твор, увасоблены на купалаўскай сцэне, меркаванні выклікаў самую розныя. Прыхільнікі спектакля сцвярджаюць, што ў ім адчуваецца імкненне тэатра да вырашэння праблем адвечных, філасофскіх. Апаненты з недаверам ставяцца нават да самога выбару п'есы — нібыта казанай утопіі, далёкай ад запатрабаванняў сучаснага глядача.

Зразумець апанентаў не цяжка, іх «козыр» — адсутнасць тэатральных традыцый пастановак «Буры» на савецкай сцэне. Ды і ў гісторыі замежнага тэатра на працягу некалькіх стагоддзяў (упершыню п'еса пастаноўлена ў Англіі ў 1611 годзе) за «Бурой» трывала замацавалася рэпутацыя фантастычнай фееры, якая давала магчымасць рэжысёрам прадэманстраваць пастановачныя эфекты, цыркавыя трукі, тэхнічную аснашчанасць. Часта ставілася «Бур» пад адкрытым небам, а «дэкарацыямі» служыла сама экзатычная прырода маляўнічых куткоў Англіі і Францыі, Італіі і Югаславіі, Бельгіі і Галандыі.

Па сутнасці, сапраўдная сцэнічная гісторыя гэтага твора пачалася ў замежным тэатры на пачатку XX стагоддзя. Яна звязана з імёнамі сусветна вядомых рэжысёраў і акцёраў Дж. Стрэлера, М. Рэдгрэйва, П. Брука, Л. Шылера, Дж. Гілгуда, Ч. Лоўтана... І хоць даследчыкі адзначаюць, што сцэнічным інтэрпрэтацыям «Буры» вельмі рэдка спадарожнічаў сапраўдны поспех, у спектаклях пералічаных майстроў эвалюцыяніравалі творчыя канцэпцыі, адбываўся працэс паглыблення ў філасофскую стыхію шэкспіраўскага твора.

Храналагічна «Бур» належыць апошняму перыяду творчасці Шэкспіра. Яна завяршае шлях драматурга, гэта не толькі развітанне генія з тэатрам,

але і своеасаблівы заповіт нашчадкам. П'еса нібыта знітоўвае ягоныя папярэднія творы. У ёй пераплітаюцца ідэі «Гамлета» і «Караля Ліра», «Рычарда III» і «Генрыха IV», «Рамэа і Джульеты» і «Сна ў летнюю ноч», сімвалізуюцца адвечныя паняцці, што знайшлі адлюст-

адпускае на волю Арыэля і Калібана, бласлаўляе на шлюб Міранду і Фердынанда, выракаецца чарадзеяства і вяртаецца да звычайнага жыцця.

Якія ж сувязі з сучаснасцю ўбачыў рэжысёр у гэтай казанай, далёкай ад рэалістычнасці гісторыі, расказанай «каралём драматычных пісьменнікаў»?

рэальную, зямную аснову шэкспіраўскага вобраза. Шмат гадоў ягоны герой пакутліва перажываў драму падманутага даверу, расчаравання. Імкненне адпомсціць ворагам асабліва адчуваецца ў першым маналогу, калі Проспера адкрывае Мірандзе перадгісторыю іх

лі «духоўны пачатак жыцця ўвогуле», а ў Калібана — «грубыя фізічныя бакі чалавечай прыроды». У трактоўцы гэтых вобразаў В. Раеўскі і акцёры А. Падабед і В. Філатаў за аснову ўзялі менавіта такі прыцип. Арыэль і Калібана нібыта ўвасабляюць душу і плоць самога Проспера. Аднак гэты, глыбока прыхаваны пласт ролі, на маю думку, не да канца выяўляецца А. Мілаванавым у першай дзеі спектакля і вынічае хутчэй з тэксту п'есы, чым з сутнасці сцэнічнага характару. У асобных эпізодах пакутліва роздум, унутраны разлад героя з самім сабой сустрапае месца зласлівасці, агрэсіўнасці ў стаўленні да Арыэля і Калібана.

Гэта, бадай што, адзіная заўвага ў бок акцёра... Далейшае развіццё вобраза Проспера і маральны вынік гэтага развіцця — пераконваюць.

У другой дзеі і асабліва ў фінальнай сцэне спектакля А. Мілаванав дакладна раскрывае філасофію галоўнага героя, які ўзніўся да разумення вышэйшага сэнсу быцця. Сутнасцю створанага вобраза гучаць словы Проспера: «Высакародны розум гасіць гнеў. Мацней за прагу помсты міласэрнасць». Проспера А. Мілаванав адмаўляецца ад агрэсіі, пачынае змаганне за маральнае «аднаўленне чалавека, за абуджэнне ў ім лепшых якасцей» (А. Анікст).

Для выяўлення ідэі шэкспіраўскага твора важна дакладна акрэсліць перспектыву вобраза Проспера. Сцэнічная гісторыя «Буры» прапонуе розныя варыянты рэжысёрскай і акцёрскай інтэрпрэтацыі фіналу п'есы і асабліва апошняга маналога героя. Так, напрыклад, Джон Гілгуд, які за сваё жыццё пяць разоў сустрапаўся з «Бурой», у апошняй пастаноўцы Пітэра Брука ў 1957 годзе акцэнтаваў дзейную аснову вобраза, жаданне героя вярнуцца да людзей. Аднак, як заўважае савецкі тэатразнаўца І. Рацкі, часцей за ўсё акцёры

раванне ў шэкспіраўскай творчасці, — помста і міласэрнасць, здрада і каханне, злоўжыванне ўладай і змаганне за свабоду.

Падзеі «Буры» адбываюцца на далёкім востраве, схаваным сярод марскіх хваляў. Тут жыве з дачкой Мірандай былы міланскі герцаг Проспера, асуджаны на выгнанне з-за чыстай змовы. Проспера служыць дух Арыэль, вызвалены ім ад чараў вядзьмаркі Сікарансы, і яе сын Калібана. За гады вымушанага затворніцтва Проспера дасканала авалодаў ведамі, назапашанымі чалавецтвам, спазнаў таямніцы прыроды і надпарадкаваў стыхіі сваёй волі.

І вось лёс дае Проспера магчымасць адцілаць. Да вострава набліжаецца карабель, на якім плывуць ягоны ворагі — брат Антонія, неапапанскі кароль Алонза з братам Себасцыянам і сынам Фердынандам, саветнікі і прыбліжаныя караля. З дапамогай Арыэля Проспера выклікае буру, карабель гіне, а кароль са светай трапляе ў палон дзівоўскага вострава. У фінале Проспера даруе людзям іх віну,

Дзея купалаўскага спектакля перанесена на невядомую планету, што прытулілася ў неабсяжных глыбінях галактыкі. Плюска паверхня планеты часам разгойдваецца, плаўна нахляецца ў бакі, прычына ўваход у чорную пачору Проспера. Бутафорскія шары розных памераў павольна рухаюцца ў сцэнічнай прасторы (мастак Б. Герлаван). «Касмічны» эфект дасягаецца пры дапамозе лазернай устаноўкі, проміні якой раз-пораз успыхваюць у паўзмку, зіхацяць і пераліваюцца дзівоўным, чароўным святлом.

Перанясенне дзеяння ў космас узбудзіла асобу Проспера, які становіцца не проста гаспадаром невялікага вострава, а магутным уладаром сусвету. Але выканаўца гэтай ролі А. Мілаванав найперш выяўляе

жыцця. Гэтую сцэну акцёр праводзіць узрушана, усхвалявана, быццам бы зноў асэнсоўваючы колішнюю трагедыю. У ягоным голасе чуцця боль і гнеў, крыўда і абурэнне. Чаму ж Проспера марудзіць з пакараннем? Чаму ў асобных моманты сваім ваганнем, нерашучасцю нагадвае Гамлета? Ці не таму, што пачынае сумнявацца ў праве чалавека караць і мілаваць, вырашаць чужы лёс.

Каб лепш зразумець галоўнага героя, неабходна выявіць складаны ўзаемазвязі, якія існуюць паміж шэкспіраўскімі персанажамі. У прыватнасці, паміж Проспера, Арыэлем і Калібанам. Вядомы савецкі тэатразнаўца А. Анікст адзначаў, што Шэкспір, зыходзячы з уяўлення аб двух баках натуре чалавека, падкрэслівае ў Арыэ-

што «прамова Саціна пра чалавека-праўду бляклая. Аднак — акрамя Саціна — яе няма каму сказаць, і лепш, чым сказаць — ён сам не здолее. Ужо і так гэта прамова супярэчыць натуральнасці ягонай мовы. Ды нічога («ні черта») не зробіш».

Хор-каўчэг, які «ачалавечыў» і Юродзівага, уабраўшы і яго ў сябе, — «герой ідэі» гэтага спектакля. Побач з ім усе астатнія героі горкаўскай начлежкі сталі «іншымі». Перш-наперш — Сацін. З маналогаў Саціна ў спектаклі зняты клінікі, — з'явіліся шматкроп'і і пыталнікі. Тэкст маналогаў у асноўным захаваны, але ён пададзены праз трансфактарны прыём «адаленасці», альбо нават «змазкам». Ю. Ступакову «не дазволена» наблізіцца да сацінаўскіх слоў, не кажучы пра тое, каб пакаштаваць іх сакавіты смак, даць іншым жыхарам начлежкі паспытаць іх водар. Сацін у спектаклі Рускага тэатра не лепш вобраз праўды-чалавека. Ён не скульптар, а хутчэй за ўсё звычайны глінабар, які для рэжысёра-скульптара гатуе гліну, не зважаючы на тое, што з яе сфармуе майстар — Магамета ці Напалеона, сокала альбо ву-

жа. Інертна-абыякавы прыхільнік «зразумелага», «звычайнага» — ён абмінае ўсё «незразумелае» і «рэдкае». З выразнай млявасцю ён вымаўляе сацінаўскае — «надакучыла». І з нейкай цымянай, нават з сарамлівай млявасцю гаворыць ён — «люблю». Любі — няма. Есць — самашкадаванне. Ён сентыментальны: пуціць слязіну, крыўдуючы на нейкую сваю бяду ў дзяцінстве. Ці — шкадуючы сястру... Пазбаўлены велікадушнасці — падставіць ножку іншаму ў гаротную хвіліну найвышэйшай распачы. І розуму ў яго — знайшоўшы, не падзеліць. На падказку-прапанову: «З гэтакімі прамовамі табе да бегуноў пайсці б», — ён кажа: «Ведаю», і дадае: «Яны, дзядок, не дурні», — так напісана ў аўтара. Ды аднак ці ведае? А калі ведае — чаму гэта тое веданне ў наступным акце (дыялогі Саціна з Баронам пра Луку) — не праявілася? Лука знікае, як знікала менавіта бегуны-раскольнікі, бо ім і пасля смерці нельга трапіць у «анціхрыставыя роспісы». Адсюль у М. Горкага біблейскія метафары «дым от лица огня» і «такіх исчезают грешники от лица праведных». На сцэне гэтыя метафары не скарыстаныя, яны

гучаць «у халастую». Можна запярэчыць: колькі набярэцца сёння ў зале зрудытаў-гледачоў, якім такі нюанс патрэбны, нават неабходны? Няхай сабе ніводнага. Ён неабходны — горкаўскаму Саціну, інакш ён перастане існаваць як горкаўскі.

Хачу працітаваць з М. Горкага — з ягонага ліста да А. К. Вінаградова (4.XI.1931 г.): «Трэба будзе ўспомніць «бегствуючых хрысціян» — з якіх потым утвараецца анархістычная секта «бегуноў». Яўгенія з «Меднага коўніка» і М. Бакуніна; цэнтрам секты «бегуноў» быў Галіцін павет, не так далёкі ад павета Асташкоўскага, дзе быў маёнтак Бакуніных. Асноўныя пасылкі ягонага анархізму вельмі нагадваюць вучэнне «бегствуючых хрысціян».

Вось што ў М. Горкага хваецца ў падтэксце фразы Саціна пра бегуноў: «Яны, дзядок, не дурні». Ён хацеў, каб гэта разумелі «публіка і рэцэнзенты». Ні Луку, ні Саціна ён не рабіў выразнікамі ўласных думак, Гаварыў пра сімвалічнасць пабудовы п'есы, Калі Сацін апынецца ў гэтым «сімфанізме» ў нціцах-падгудках «нечакана для сябе» — адно, Калі яго свядом зробіць ныцкам-падгудкам рэжысёр і выканаўца — гэта будзе нешта прынцыпова іншае.

Здаецца, я, таксама «нечакана для сябе», пачаў спрачацца з рэжысёрам і артыстам? А хацелася спачатку — зразумець іх. Толькі зразумець, можна пачынаць палеміку.

«ДЗЕ ТЫ? СЛУХАЙ, СЛУХАЙ!..»

Нататкі пра спектакль «НА ДНЕ» ў Рускім тэатры БССР імя М. Горкага

«НА ДНЕ» — п'еса састарэлая... Так заявіў сам М. Горкі — у артыкуле «Пра п'есы». Сціплаць генія? Здаецца, не. Бо ў гэтай фразе ёсць працяг — «...магчыма, нават шкодная». І ёсць канец — «...у нашы дні». Такімі словамі, як «шкоднасць» (асабліва ў тых «нашы дні» — у 1932 годзе) не какетнічалі. Да таго ж, пісьменнік не прасіў нікога бараніць яго ад «самакрытыкі» — яна вярэдзіла ягоную душу з часоў прэм'еры «На дне», калі, нягледзячы на трыумфальны поспех, ён пакутна скардзіўся: «Ні публіка, ні рэцэнзенты — п'есу не раскусілі. Хваліць — хваліць, а разумець не хочуць. Я цяпер мяркую — хто вінаваты? Талент Масквіна — Луку альбо няўменне аўтара?» І ўжо тады ён вызначыў галоўную прычыну бедавання: «Лука, з ягоным філасофстваваннем, ператварыўся ў тып станючы, а Сацін, нечакана для сябе, апынуўся ў ролі ныцкі-падгудка Луку».

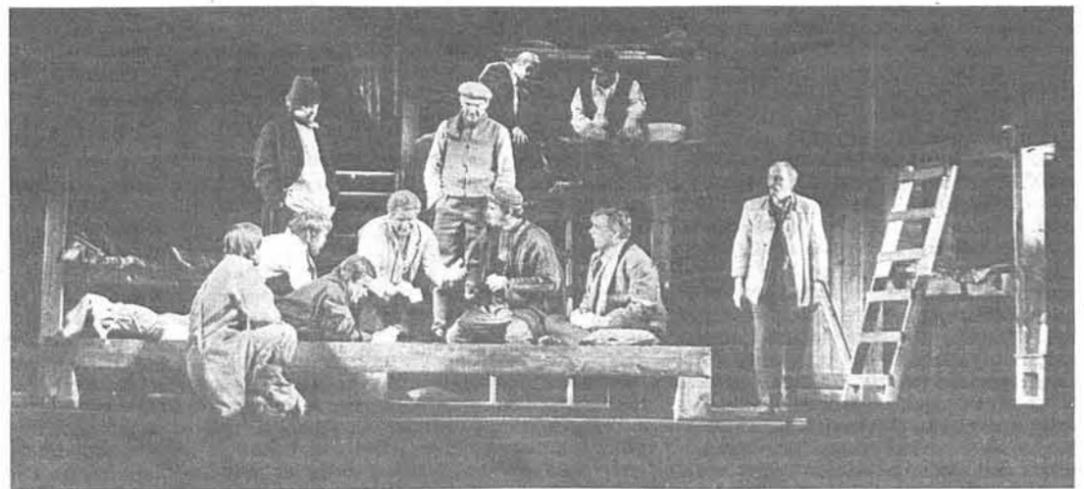
Можна толькі ўявіць, якую супярэчлівую драму перажыў пісьменнік на працягу трыццаці гадоў: са дня прэм'еры — да свайго суровага публічнага прысуду п'есе. Відавочна, кожны рэжысёр, які наважыцца яе паставіць, перш за ўсё павінен быць упэўнены, што М. Горкі ў глыбіні душы ніколі не лічыў «На дне» ні састарэлым, ні загананым творам. Гэта — першае. Другое — М. Горкі быў гранічна шчыры, пішучы пра «састарэласць» і «заганнасць».

Кожны з рэжысёраў «На дне» павінен адшукаць сваю сцяжынку паміж Сцылай і Харыдай гэтай супярэчнасці, бо недзе паміж імі — шлях у філасофскае, прадонне п'есы.

...Мне здалося, што Юродзівы з бразготнай, выпушчаны рэжысёрам А. Кацам з тайнікоў сваёй фантазіі ў начлежню, хоча... нешта нагадаць пра Заратустру. Праз Юродзівага рэжысёр нібы злучае словы песні «Сонца ўсходзіць і заходзіць» з афарызмам Ніцшэ «Ноч цёмная і цёмныя шляхі». Цень Заратустры — гэта тое, што ў «На дне» калісьці растрывожыла і Льва Талстога («Ён як Ніцшэ»), і Антона Чэхава («У Вашым гордым чалавечу нешта ёсць містычнае»). Нарэшце, гэта тое, што прымусіла і Жана Рэнуара, і Акіру Курасава пры экранізацыях «На дне» адмовіцца ад маналогаў Саціна «праўда-чалавек», — іх непакой ў заратустраўскі арал, які імкнецца ўзвысіцца над светам — з мудрасцю змяі.

З «містычнасцю» змагаецца ў спектаклі ваяўнічы і магутны песенны фінал — начлежка ператворана ў каўчэг, які плыве да сонца, мужна патрабуе сонца, горда верыць сонцу! Песня «Сонца ўсходзіць і заходзіць», адабраная ў Юродзівага хорам горкаўскіх начлежнікаў, гучыць высокім тымнам Чалавеку. Гэта песня-сімвал, песня-маналог пра Чалавека, у якім усе пачаткі і канцы: «не ты, не я... ты, я, яны... Гэта — цудоўна! Гэта гучыць — горда!»

Разумею рэжысёра: ён хацеў высокі пафас маналогаў даручыць не Саціну, а новаму герою — Хору. Ён шукаў таго героя, з-за адсутнасці якога М. Горкі мусіў прызнавацца.

Сцэна са спектакля.

Фота А. ДЗМІТРЬЕВА.

А. МІЛАВАНАУ ў ролі Проспера.

на першы план вылучалі псімастычныя імкненні Проспера адзіцца ад праблем вірлівага жыцця.

Які ж шлях выбіраюць для героя В. Раеўскі і А. Мілавану?

Проспера ў купалаўскім спектаклі ўсведамляе драматычна свайго становішча. Ён пазбаўлены ілюзій, таму столькі горчы гучыць у ягоных словах: «Ізноў перада мною лёг адчай — дарога ўсіх дарог». Ды няма ў ім пакарлівасці, пацучыцца безвыходнасці, ёсць вера: «І мудрасць, што дала мне сілу, са мной не сойдзе у магілу, паслужыць вам у жорсткі век». Для Проспера ў выкананні А. Мілаванова разважаць, мысліць — азначае дзейнічаць, жыць.

Тут дарэчы заўважым, што пераклад «Буры», таленавіта зроблены У. Някляевым, вызначаецца тонкім спасціжэннем

аўтарскай прыроды, выяўленнем падтэкставай філасофіі і глыбіні п'есы.

З развіталым маналагам «Хай справядлівы будзе суд» — Проспера А. Мілаванова звяртаецца не да сцэнічных персанажаў, а да глядачоў, быццам бы ўскладаючы на нас адказнасць за свой лёс, за будучыню ўсёй планеты.

Гуманістычныя ідэі, дакладна выяўленыя ў ролі Проспера, знаходзяць своеасаблівае развіццё ў вобразах ягоных слуг Арыэля і Калібана. За фантастычнасцю, сімвалічнай абагульненасцю гэтых персанажаў А. Падабед і В. Філатаў убачылі рысы канкрэтныя, рэальныя, раскрылі пякучае непрыняцце няволі, згубнай для кожнай жывой істоты.

А. Падабед аддае перавагу фарбам мяккім, ягоны Арыэль сумуе і пакутуе моўчкі, глыбока хаваючы боль. В. Філатаў драматызуе бунт Калібана, пазбаўляе героя рысаў тупасці, жывёльнасці. Арыэль і Калібан не спяшаюцца выказаць радасць, калі атрымліваюць волю. Магчыма, упершыню за доўгія гады «душа і плоць» Проспера суіснуюць у гарманічным суладдзі. Яны абодва адчуваюць няпэўнасць гэтага спакою. Развітанне Арыэля і Калібана з Проспера пазначана элегічным смуткам, цяжкім прадчуваннем.

Светлы, лірычны струмень уносяць у спектакль дуэт Міранды (І. Усовіч) і Фердынанда (Г. Давыдзька) — сімвал чысціні і хараства першага кахання. На жаль, волю рэжысёра сцэны Міранды і Фердынанда часам ператвараюцца ў прыгожыя ілюстрацыі.

Рэжысёрскі «дыктат» адчувальны і ў эпізодах з каралём Неапалітанскім і яго прыбліжымі. Складваецца ўражанне, што Алонза (В. Белавосцік), Себасцьян (А. Дзянісаў), Антонія (Г. Маляўскі), Адрыян

(М. Кірычэнка), Франсіска (А. Лабуш) «выстраены» пастаноўшчыкам дзеля эфектнай мізансцэны. Рухі персанажаў зададзены, свабода іх перамяшчэння ў сцэнічнай прасторы абмежавана.

Выключэнне — стары саветнік Ганзала. Ф. Варанецкі раскрывае багаты духоўны свет мудрага чалавека, які на сваім жыццёвым шляху шмат пабачыў несправядлівасці, але не страціў веру ў чалавека. Маналог-мара Ганзала пра стварэнне дзяржавы, дзе не будзе ні грошай, ні гандлю, ні бедных, ні багатых (тут Шэкспір развівае ідэі французскага гуманіста Мантэня), прасякнуты шчырасцю, светлай надзеяй.

Не заўсёды арганічна ў агульную структуру спектакля ўваходзяць камедыійныя сцэны з удзелам Стэфана і Трынкулы. Агульнавядома, што Буфоннае, грубае, камічнае ў шэкспіраўскіх творах шчыльна пераплецена з высокім, гераічным. Акцёры П. Дубашынскі (Стэфана) і Ю. Лясны (Трынкула) быццам бы і пераканальна існуюць у прапанаваных абставінах, лёгка ўжываюць камедыійныя сродкі, імправізуюць, ды ўсё-ткі сцэны з іх удзелам выглядаюць крыху адасобленымі, забавляльнымі.

Спектакль «Бура» ўражае сучаснай эстэтыкай, высокай пастаанавачнай культурай. Нават пры пэўных недахопах і праліках новы сцэнічны твор купалаўцаў вабіць сваёй шматпланавасцю, глыбінёй роздуму, акрэсленымі сучаснымі асацыяцыямі. Вера і надзея жывілі род людскі ў хвіліны самых цяжкіх выпрабаванняў. І сёння мы спадзяемся на чалавечую мудрасць, на тое, што людзі пераступяць праз недавер, небяспечную варажасць і абавязкова дамовяцца паміж сабой, каб уратаваць ад знішчэння нашу цудоўную планету.

Тамара ГАРОБЧАНКА.

спатрэбіўся ланцуг запамінальных звоняў тэмы «слухай, слухай!», і спатрэбілася, як магараней, закласці першае яе звяно.

Нябожчыцу абступяць — вакол нараў, усутыч адзін да аднаго — начлежнікі. Мяркуюць нешта. Слова размінаюцца са словамі, і кожнае ляціць туды, дзе пуста. Дзе няма жывых. Там — «слова смерці не пахкоўдзіць», — як гаворыць Бубнаў. Крывы Зоб (В. Бандарэнка) звернецца, нарэшце, да жывых, працягне шапку: «Хто пятак, хто — колькі можа», — трэба назбіраць, дапамагчы Кляшчу з хаўтурамі. Ніхто не дасць ні шэлага. Усе знікаюць. Яко дым...

Наступнае звяно — таксама ў эпіцэнтры, зноў на нарах. «Людзі добрыя! — заламанце пакаленая злоснымі людзьмі Наташа (Т. Баўкалава). — Паслухайце, паслухайце!» Заскавыталі паліцэйскія свісткі... Зноў — яко дым... Цвінтар ператварыўся ў плаху, гільяціну...

Гільяціна зробіцца рынгам. Бой на рынзе — засяроджаны. Натхнёны. Незвычайны. Дзве каманды — Магамета і Хрыста. Байцы — Татары і Акцёр. Абодва — на каленях. Кожны — павярнуўшы спіною да другога ў процілеглым ад яго рагу. Так, абаюдавостра (на рагах) — і абаюдатура (праз патыліцы) адказвае спектакль на Пеплава запытанне да Лукі: «Бог — ёсць?» Адказ — зноў: «Дзе ты? Слухай, слухай!» Зноў адказ-распад...

Пасля распаду будзе вакханалія. Рынг, гільяціна і цвінтар ператвараюцца ў Садом, Гамору, Гурт-распад. Гіпертрафія з вобразам асла-вароблюда без вушэй, які — «наздою чуче». Гурт-пачвара «без рагоў» і «без зубоў», — пра гэта мы, праз лямант сцэны, чуюм з тэксту горкаўскага — ад аслападобнага былога прыстава Мядзведзева (А. Кашкер). «Дзе народ? Чаму людзей няма?» — галосіць Бубнаў. Сапраўды, людзей — няма. Ёсць ноздры, глоткі, чэравы. Сапуць. Галосіць.

П'юць. Папойка — мора разлівае. Папоў.

Так размаўляе з глядачом пра п'есу (на падставе п'есы) сённяшня «знакавая» рэжысура. Знакаваць — на ўзроўні сімвалаў. Аднак у сімвалах — гріхная насычанасць эмоцый, на мяжы псіхафізічнага патэнцыялу выканаўцаў. Найвышэйшым «пікам» (менавіта «пікам» — не шэдэўрам) гэткага мастацтва мне ўявіўся ў М. Жырава — Татарына ягоны эпізод «Шайтан-Бубна», дзе чалавечы пераход у канчатковы злом праведзены артыстам праз адчайнасць жэсту намікадзе, са скуголеннем абаленай душы, на перападзе стогну ў песню, песні ў лямант, ляманту ў знікаваласць стану навалюлага люмпена-манкурта. На падобных нотах творчага максімізму ў Я. Лявонцьева праведзена амаль што ад пачатку да канца ўся роля хлопчыка-шаўца Алёшкі. З некаторым «завышэннем планкі» прымяраецца да іх узроўню і В. Шэлесту ў вобразе Кляшчы, ды я не асмелюся параіць «знікаць» яе. Не менш складанае становішча і ў Э. Гарачага, якому нешта быццам «змінае» ў Кастыльёве. Выканаўца не адчуў унутранага права на «прарывы» ў змор душы гаспадара-ўтрыманца дна? А мо яму здаецца, што няма глыбіні ў гэтым змроку — меліна? У М. Горкага няма «віроў», здаецца, толькі ў ролі прыстава Мядзведзева — яна не «ямістая» ў параўнанні з іншымі, аднак А. Кашкер здолеў так насыціць гэзкім гучынёю гэтае «балота», што глядач з няспынным рогатам чакае ад яго — «чарцей». Няма іх? Ёсць — ён сам. Ляны і ашчаслілены сваёй лянтай — ён і не заўважыў, як пайшоў на дно: ужо не «бутар» і не дзядзя, проста цёткін муж, цюцю... Кантраст! А мо артысту Э. Гарачаму — «падстроіцца» да прыстава? Што ні кажа, а Кастыльёву ён радзія — апора!.

У Ганны — Б. Масумян найбольш запамінальныя мясціны там, дзе Ганна прагне жыць! У Насты — Г. Долі — там, дзе Насты вельмі хочацца памерці. У Наташы — Т. Баўкалавай — калі яна маўчыць і назірае моўчкі. У Квашні — З. Асмалюскай — калі сходу, атакуючы, крычыць...

Барон — Р. Янкоўскі. Нейкі актыватар непакою, мітусні і вярхалю, з апломбам, пустэлага, усіх заводзіць, сам адразу — у кусты. Такі Барон — у гэтай пастаноўцы (ці не ўпершыню?) — выразна «спараваны» з вобразам Акцёра — А. Ткачонка. Ці не ўпершыню тэатр прымусяў нас задумацца, чаму яны абодва — колішні дэ-Біль

Нялёгка акцёрам Рускага тэатра БССР імя М. Горкага на рэпетыцыйных спектаклях «Прыручэнне сокала». Уражанне такое, быццам зусім не салодкі, з салёным прысмакам працоўнага поту акцёрскі хлеб даецца сёння асабліва цяжка.

А вось і «віноўнік» усяго — высокі хударлявы чалавек з чорнай барадой. Гэта ён узвінчвае шалёны тэм, задае вялікія фізічныя нагрукі, патрабуе ад выканаўцаў, адточанасці кожнага руху, слова, кожнай інтанацыі.

Рэпетыцыйнае малады рэжысёр Аляксандр Кантарыя, альбо, на грузінскі лад, батона

НАШЫ ГОСЦІ

Батона Нукры і іншыя

Нукры. Праце ўпэўнена, немітусліва, учэпіста, хоць яму таксама няпроста — незнаёмая труп, вялікая колькасць занятых у спектаклі, сціслы пастаанавачны тэрмін.

Здалён прыехаў наш госць — з кахецінага горада Тэлаві. Гародзі невялікі, ды тамашні драматычны тэатр, мастацкае кіраўніцтва якога ўзначальвае батона Нукры, сёлета святкуе свой двухсотгадовы юбілей.

А. Кантарыя — першы грузінскі рэжысёр, які ажыццявіў пастаноўку спектакля ў Беларусі. Разам з ім над спектаклем працуюць мастак А. Шаматава, кампазітар Т. Нурашвілі і педагог Ш. Гігідзе.

«Калі быў аб'яўлены перапынак, я падсеў да рэжысёрскага століка, каб задаць пастаноўшчыку колькі пытанняў, і найперш папрасіў пракаментаваць эпізод, што рэалізаваўся на маіх вачах».

У будучым спектаклі хочацца знітаваць глыбокі ўнутраны псіхалагізм і дасканалую, нават вытанчаны пластыку, — гаворыць рэжысёр. — Акцёрам трэба бездакорна валодаць целам, але ні на імгненне не забываць, навошта робіцца тое ці іншае дзеянне, няхай сабе і акрабавачны трук. І наадварот, спасцігаючы характары сваіх персанажаў, выканаўцы не павінны зніжаць тэм, рытм ігры. Непрадугледжаная паўза можа разладзіць партытуру відовішча. Ведаецца, ёсць такая музычная пльня — «канкрэтная музыка», калі пэўны настрой, вобраз дасягаюцца спалучэннем самых розных гукаў, што акружаюць нас. Прыблізна так ствараецца і атмосфера нашага спектакля.

Вы заўсёды працуеце такім метадам, альбо тут, на мініскай сцэне, праводзіце нейкі эксперымент?

І колішні Сварчоў-Заволжскі — «страцілі іменны»? І чаму пра смерць Акцёра аўтар даручае абвясціць — Барону? Ці не там, на пустыры, дзе ён убачыў вісельніка, бліскавіца лёсу асвятліла перад ім усё ягонае «дэ-більнае» жыццё — як шэраг касцюмерных тэатралізацый, з перспектывай: «А цяпер — вось гэта?» Узаемапрапаніненне тэмы «пераапраанання» — на тэатры і ў жыцці? Адно шукае і заве другое: «Слухай, дзе ты?» Прагне ўвасаблення? Толькі асабіста я перакананы, што прычыну гібелі Акцёра ў гэтым спалучэнні «тэзы-антытэзы» (чым падкрэслена самазбойства «палавіны») — рэжысёр змяніў дарэмна. Фізіялагічны «зрыў» пярэчыць аўтару, здрабняе тэму. Што параіць выканаўцу? Мабыць, не звачка на правакацыю Барона? Адхіліць атруту?

Васька Пепел з Васілісаю — дуэт Д. Мазуро і В. Клебановіч я назваў бы бездакорным, каб не замінала «знакавая» мізансцэна з пінжаком. Яе наўмыснасць — відавочная. Элементарнае пытанне: Пепел зняў пінжак — дзеля чаго? Яшчэ адно: чаму яна ўчапілася за вопратку, а не за Ваську? І нарэшце: Васька хоча вырвацца? Дык няхай бы кінуў ёй такую, не надта ўжо вялікую каштоўнасць, толькі і ўсяго, і — вольна! «Знакаваць» таксама вымагае праўды.

Пад канец размовы засталася самае цяжкае і складанае. Памятаю ў МХАТ А. Грыбава — Луку. Адмоўнага. Ён быў не «мяккі» і не «добры». Чэрст-

— Кожны спектакль — эксперымент, бо невядома, што ў рэшце рэшт атрымаецца... Што тычыцца рэпетыцыйнага метаду, пастаанавачных прыёмаў, дык іх кожны раз вымагае той ці іншы драматычны матэрыял. Над п'есамі Вампілава ці Валодзіна я працаваў бы інакш, чым працую над «Прыручэннем сокала». Гэтак твору, думаецца, найбольш пасуе менавіта такое сэнсавое і стылістычнае рашэнне.

— Пазнаёмце, калі ласка, з п'есай, прапанаванай вамі Рускаму тэатру БССР.

— Гэта п'еса-прыпавесць, напісаная нашым маладым драматургам Л. Табукашвілі. «Прыручэнне сокала», як мне здаецца, — твор, адметны зваротам да важных высноў чалавечага быцця. Персанажы п'есы — члены нейкага патаемнага супольніцтва, ці то секты, ці то банды, якая займаецца «прыручэннем» людзей на манер паліўнічых сокалаў. Вытраўляюцца ўсе пачуцці, душа, — гартуецца цела, выходваецца асабліва парода істот, здатных на ўсё, без сумненняў і хістанняў. Крах пачынаецца ў той момант, калі ў гэтым асяроддзі з'яўляецца «чарнавокі сокол» — з тых, што прыручэнню не паддаюцца...

— Якія ў вас уражанні ад знаёмства з новым творчым калектывам, беларускім тэатрам?

— Мяркую, што мне пашчасціла. Працуецца цікава, хоць прапанаваны мною спосаб сцэнічнага існавання для акцёраў трупы Рускага тэатра нязвыклы. Але ідуць першыя рэпетыцыі, мы яшчэ толькі шукаем агульную мову... Падабаецца, як пастаўлена справа ў тэатры: службы, цэкі, — словам, тая частка «айсберга», якая схавана ад вачэй глядачоў. Калі я вольны ад рэпетыцый, гляджу спектаклі. Найбольш запаву ў душу «Знак бяды» — гэта глыбока нацыянальны сцэнічны твор. І не толькі каларытам, але ладам, каранямі, духам.

З госцем гутарыў А. ГАНЧАРОЎ.

вы. Жорсткі. Бачыў і Квашу — «былога катаржана». Прымаю П. Кармуніна. Ён для Кастыльёвых — не раўноўчы, як шчопаць перцу ў носе. З абяздоленымі ён — душа жывая. Не шукае ўласнай выгоды. На жаль, таксама не шукае — ісціну. «Усё шукаюць людзі, усё прагнуць...» У спектаклі гэтых слоў няма, Куды Лука знікае — невядома. Слоў пра «веру новую» мы не пачуем. Не пачуем веры ў веру: «Людзі! Яны — знойдуць! Хто шукае — знойдзе... Той, хто вельмі хоча — знойдзе!» Гэта кажа ў п'есе не апостал, не вястун, Шукальнік. А калі няма шукальніка — што мы ў П. Кармуніна «прымаем»? Чалавечы тып. Харантар. Тое, што пакінуў рэжысёр ад М. Горкага. Астатняе хай застаецца на сумленні рэжысёра. Да таго ж, Луку іграе ў п'есе не Лука — яго «іграюць» у чацвёртым акце, дзе яго няма, усё астатняе начлежнікі, галоўным чынам — Сацін. А пра Саціна мы ўжо, здаецца, нешта зразумелі...

Супярэчывы эксперымент. Сімфонія на мове піктаграмы?

Пераносы сэнсавых акцэнтаў узмацняюць адчуванне дысанансу... Неўласцівая драматургія М. Горкага перанасычае «сінкопамі»...

Нявер'е ў горкаўскую поліфонію? Пераадоленне — з прызнаннем «састарэласці» і «шкоднасці»?

Не пакідае пачуццё раздвоенасці. Непасрэдна на спектаклі — «піктаграма» нават захалляе. А пасля спектакля — пачынаецца «распад».

Мо замінае нейкая інерцыя мыслення?

Дзіўна — хочацца пайсці на пастаноўку зноў...

Георгій КОЛАС.

ПРЫЗВАННЕ: ПЕДАГОГ

К. Сцепанцэвіч з народным артыстам БССР І. Лучанком.

Гэтую абаяльную, прыветную, энергічную жанчыну ведаюць многія. Калерыя Іосіфаўна Сцепанцэвіч — прарэктар па навуковай рабоце Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага, адзін з вядучых музыказнаўцаў у рэспубліцы, прафесар, кандыдат мастацтвазнаўства, заслужаны работнік вышэйшай школы, член Саюза кампазітараў. Цудоўны педагог — педагог па прызначэнні; даследчык і прапагандыст беларускай музыкі, нястомны арганізатар... Калерыя Іосіфаўна, нягледзячы на сваю сталую занятасць, заўсёды знойдзе час удзяліць увагу і студэнтам, і калегам, даць разумную і мудрую параду. Дабрыня, зычлівасць, чуласць дапамагаюць ёй у нялёгкай рабоце — рабоце з людзьмі.

Мінула амаль тры дзесяцігоддзі з таго часу, як К. Сцепанцэвіч, скончыўшы Музычны педагагічны інстытут імя Гнесіных (па спецыяльнасці тэорыя і гісторыя музыкі), пачала працаваць у нашай кансерваторыі. Усе гэтыя гады пазначаны для яе напружанай і плённай працай. Яна садзейнічала радыкальнай перабудове вучэбна-выхаваўчага працэсу, удасканаленню навукова-даследчыцкай, метадычнай і канцэртнай работы, павышэнню прафесійнага аўтарытэту і навуковага латэнцыялу ВНУ. Пад кіраўніцтвам К. Сцепанцэвіч ажывілася навуковая работа не толькі на спецыяльных, але і на выканаўчых кафедрах. Сама Калерыя Іосіфаўна вядзе вялікую навукова-даследчыцкую і прапагандыскую работу, удзяляючы ў тэарэтычных канферэнцыях, сімпозіумах, сістэматычна выступае з дакладамі, лекцыямі, рыхтуе навуковыя даследаванні і манаграфіі, артыкулы, радыё- і тэлеперадачы.

Кола яе навуковых інтарэсаў звязана з праблемамі рускай і ў большай ступені — сучаснай беларускай музыкі, з прапагандай розных яе жанраў і г. д. Толькі пералік вучэбных дапаможнікаў і праграм, напісаных К. Сцепанцэвіч, складае каля пяцідзiesiąці назваў. Яна аўтар шэрагу раздзелаў падручніка «Гісторыя беларускай савецкай музыкі», многіх музычных, тэарэтычных і гістарычных дапаможнікаў для дзіцячых музычных школ, музычных вучылішчаў, падручнікаў і дапаможнікаў для студэнтаў-завочнікаў.

Бадай, найбольшую ўвагу К. Сцепанцэвіч удзяляе выхаванню музычных кадраў рэспублікі, падрастаючаму пакаленню. Яна аўтар дапаможнікаў, праграм, планаў, інструкцый, метадычных запісак пра эстэтычнае выхаванне моладзі ў Беларусі. Ужо некалькі гадоў Калерыя Іосіфаўна ўзначальвае ў Саюзе кампазітараў БССР секцыю дзіцячай музыкі; арганізуе штогадовы традыцыйны фестываль «Тыдзень музыкі для дзяцей і юнацтва». Дарэчы сказаць, заслугі К. Сцепанцэвіч у справе навування і выхавання моладзі адзначаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга, медалём «За доблесную працу. У азнаменаванне 100-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна».

У Калерыі Іосіфаўны сёлета — юбілей. Педагог, прапагандыст музыкі, камуніст К. Сцепанцэвіч сустракае яго ў добрым творчым настроі, звяраючы свае новыя задумкі і рабочыя планы з жыватворнымі рашэннямі XXVII з'езда нашай партыі.

Ларыса КАСЦЮКАВЕЦ.

У МЕЛОДЫ ЖАНОЧАЕ АБЛІЧЧА...

Галіна Гарэлава піша ў розных жанрах. Музыку маладога кампазітара выконваюць спевакі, піяністы, салісты-духавікі, скрыпачы...

Прыхільнікі яе творчасці ведаюць: Галіна Гарэлава захапляецца паззіяй, пераважна лірычнай. У самых пранікнёных радках яна знаходзіць музыку пацуючай, сугучных яе тонкай жаночай натуры. Усе адценні радасці; прышчотнасць і пакутлівы прысмак розлуку; то ціхі, глыбока прыхаваны, то адкрыта-пранізлівы боль вечна ўстрывожанага сэрца жанчыны; думку пра каштоўнасці сапраўдных і ўяўных адчуеш ў яе рамансах. Вакальныя цыклы Г. Гарэлавай напісаны на вершы М. Багдановіча, Г. Ахматавай, Э. Верхарна, П. Беранжэ. Лірычную інтанацыю аўтара

пазнаеш таксама ў створанай нядаўна санаце для гітары «Старыя замкі Беларусі», у сюіце для габоя «Снегагорскія фрэскі», у вялчанчэльных мініяцюрах, у трыо «Карагоды» (твор адрасаваны юным выканаўцам).

Музыка Г. Гарэлавай гучала ў зале Дома літаратара, дзе прайшоў яе аўтарскі вечар. Вяла яго музыказнавец Э. Язерская. Канцэртную праграму падрыхтавалі заслужаныя артысты БССР Л. Каспорская, Л. Максімава, салісты В. Цішына, Г. Нікіцін, П. Шчарбакоў, Я. Градзюшка, А. Прыходзька, Я. Ксав'ер'еў, Ю. Кандрэнка, Я. Аўтушка і вучні Сярэдняй спецыяльнай музычнай школы пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі.

С. БЕРАСЦЕНЬ.

Шукаць новыя дзейсныя вырашэнні ідэйна-выхаваўчых праблем... Перанесці цэнтр увагі з колькасных паказчыкаў на якасць і эфектыўнасць... Рашуча абнаўляць метады дзейнасці творчых саюзаў, устаноў культуры, напавунаць яе глыбокім ідэйным зместам... Гэтыя надзённыя задачы вынікаюць з рашэнняў XXVII з'езда КПСС.

Лісты, якія апошнім часам прыходзяць на адрас «ЛіМа», прапановы нашых няштатных аўтараў сведчаць пра ажыўленне чытацкай актыўнасці, пра шырокі рэзананс, які выклікаюць новыя партыйныя дакументы. Яны даюць імпульс усім накірункам грамадскага жыцця, стымулююць крытычную думку і творчую ініцыятыву.

Сёння мы друкуем ліст гомельскага журналіста М. Бандарэнкі.

Апошнім часам усё часцей з трывогай гавораць пра адносіны сучасных людзей да музыкі, якую прынята называць сур'эзнай, аб праблеме наведвання канцэртаў класічнай музыкі і яе прапаганды. Не сакрэт, што канцэртныя залы поўнымі звычайна бываюць на эстрадных праграмах любога мастацкага, а часам антымастацкага ўзроўню. І ніякія заклікі да слухачоў любіць класіку, папрокі за адсутнасць густу, лекцыі на ма-

між радоў... Такіх фактаў многа. І гэта ў горадзе, дзе жыве больш за 500 тысяч жыхароў!

Чаму так адбываецца? Прычыну, думаю, трэба шукаць у дрэннай рэкламе, недавальняючай арганізацыі канцэртаў, у адсутнасці добрай сувязі філармоніі з прадпрыемствамі горада, навучальнымі ўстановамі. А ў нас жа мноства інтэрнатаў, дзе жывуць тысячы маладых людзей, якіх трэба арганізаваць, зацікавіць мастац-

ЗАЛЫ ПУСТУЮЦЬ. ЧАМУ?

Роздум зацікаўленага слухача

ральныя і эстэтычныя тэмы не выратоўваюць становішча. Не дапамагаюць творчыя сустрэчы з дзеячамі культуры і мастацтва, калі яны праводзяцца фармальна.

Няпоўныя ж залы, вядома, — не толькі страты матэрыяльнай, гэта і шкода прэстыжу канцэртнай арганізацыі, усяго сур'эзнага мастацтва. Праблема складаная, яна ўжо даўно стала прадметам дыскусій ва ўстановах культуры, на старонках друку.

Відавочна, колькасць канцэртаў сур'эзнай музыкі — гэта не галоўнае. Трэба думаць яшчэ і пра новыя формы яе прапаганды. Яны нараджаюцца не з адміністрацыйных захадаў, а з пошукаў і эксперыментаў тых, хто непасрэдна ажыццяўляе такую прапаганду. Бываюць жа ў нашым горадзе выпадкі, калі артысты вяртаюцца дахаты, так і не выступіўшы, па прычыне таго, што... слухачы не прыйшлі. Не прыйшлі з-за нядбайнасці арганізатараў гастролёў. Бываюць такія здарэнні з лаўрэатамі міжнародных конкурсаў, артыстамі, якія карыстаюцца любоўю і павагай ва ўсёй краіне. Думаю, гэта таму, што арганізатары тэатральна-канцэртнай справы «ўладкоўваюць жыццё» практычна толькі папулярным эстрадным ансамблям. Да класічных спектакляў і канцэртаў філарманічнага плана адносяцца, як да цяжару.

Вось некаторыя факты. Ужо ў бягучым сезоне незадавальняюча былі арганізаваны канцэрты лаўрэатаў міжнароднага конкурсу, салісткі «Ленканцэрта» А. Драздовай, спявачкі М. Ерафеевай, гомельскай салісткі-вакалісткі Г. Паўлянок, на канцэрце якой у зале Гомельскага музычнага вучылішча прысутнічала... 6 чалавек. У амаль пустых залах прайшлі канцэрты цікавага музычнага ансамбля страдаўняй музыкі з Мінска «Кантабіле». А калі Мінскі камерны аркестр выступіў у нашым інстытуце інжынераў чыгуначнага транспарту, актываваў зала была запоўнена, здаецца, на чвэрць. Сцэна выглядала непадрыхтаванай, гледачы размаўлялі, хадзілі па-

вам, далучыць да канцэртна-тэатральнага жыцця. Наогул, палепшыць сярод іх культурна-эстэтычную прапаганду.

Нельга сьвярджаць, што канцэрты сур'эзнай музыкі ў Гомелі не рэкламуюцца. Пра іх паведамляюць абласная газета, радыё, а таксама рэкламныя шчыты. Некалькі гадоў назад у філармоніі была ўведзена штатная адзінка рэдактара па рэкламе. Але ягонае роля на сённяшні дзень, як мне вядома, зведзена да тэхнічных абавязкаў: прыём, выдача і адпраўка рэкламы. Горад расце, колькасць жа рэкламных шчытоў застаецца яшчэ малой, асабліва ў новых мікрараёнах. Нездавальняюча рэкламуюцца ў Гомелі канцэрты, аглянды, конкурсы ўдзельнікаў мастацкай самадзейнасці. Ці не таму ў залах, акрамя членаў журы, знаходзяцца толькі самадзейныя артысты, якія чакаюць сваёй чаргі для выступлення? Мала высокамастацкай рэкламы. Часта ў горадзе можна ўбачыць паведамленні пра канцэрты, напісаныя некаваліфікаванай рукою...

Вядома, што адміністрацыйна тэатральна-канцэртнай залы ў нас не рыхтуюць. На гэтай рабоце працуюць, скажам шчыра, выпадковыя людзі, якія не мелі магчымасці ўладкавацца па сваёй спецыяльнасці. Яны, як правіла, клапоцяцца пра заклочэнне дагавораў на так званыя гарантыйныя спектаклі і канцэрты (шляхам пералічэння грашовых сродкаў, звычайна прафсаюзных арганізацый) і зусім абьяквыя да запавунення канцэртных залаў, маральнай падтрымкі артыстаў. У выніку грошы, якія пералічаюць арганізацыі, фактычна ляцяць на вецер. Залы пустыя, але план выкананы! Грошы ёсць, а гледачоў няма... Горка даведвацца пра такія парадоксальныя рэчы. Тэатральна-відовішчныя прадпрыемствы паспяхова «выконваюць» вытворча-фінансавыя планы і зусім не клапоцяцца пра формы і метады прапаганды мастацтва.

Яшчэ адзін прыкры факт — продаж білетаў з нагруквай.

Маўляў, мы дадзім вам білет на ансамбль «Песняры» ці «Сябры», калі вы купіце білеты на скрыпача (піяніста, вялчанчэльніста, камерны аркестр і г. д.). Пасля таго, як прафсаюзны камітэт прадпрыемства білеты набыў, арганізатары канцэртаў і спектакляў больш пра гледачоў не клапоцяцца. У выніку — залы зноў пустыя. Пры гэтым план залы ў рублях і па колькасці гледачоў выконваецца (грашовая сума дзеліцца на сярэдні кошт аднаго білета — атрымліваецца неабходная колькасць гледачоў!). Менавіта так прадаваліся ў Гомелі білеты на «Вясёлы тэатр» Таралунькі і Штэпселя. Упаўнаважаны па распаўсюджванні білетаў прапановалі гледачам такі разлік: 10 білетаў на «Вясёлы тэатр» і білет (абавязкова) на канцэрт піяніста-гастралёра. Такім чынам было прададзена больш за сотню білетаў на канцэрт нашага замежнага гасця. Ды тыя слухачы, якіх вымусілі набыць білеты, у залу, дзе гучала сур'эзна музыка, як мы ведаем, не прыйшлі...

Як ні дзіўна, але і датацыі на прапаганду сімфанічнай і камернай музыкі даюць магчымасць арганізатарам канцэртаў не клапаціцца пра гледачоў. Маўляў, аплата ідзе за кошт дзяржавы, уваход у залу свабодны, аб продажы білетаў турбавацца не трэба. І калі зала аказваецца пустой, у артыстаў просяць прабачэння і адзначаюць у іхніх дакументах, што канцэрт адбыўся. У лепшым выпадку сімфанічны ці камерны аркестр іграе для лічаных слухачоў і па скарачанай праграме.

Такім чынам, дыскрэдытуецца добрая справа. Грашовыя сродкі, якія выдаткуюцца на бясплатныя публічныя канцэрты пры ўмове запоўненых залаў для прапаганды сур'эзнай музыкі, дапамагаюць складаць «прыстойную справаздачнасць». Рэальныя жа гледачкі няма, у наяўнасці толькі прыпіскі колькасці гледачоў. Залы зноў пустыя!

Можа, лепшая сёння сістэма арганізацыі канцэртаў сур'эзнай музыкі і выхавання пастаянных слухачоў — гэта абанементаўная сістэма. У пачатку сезона абанементаў распаўсюджваюцца ва ўстановах, школах, у інстытутах, на прадпрыемствах. Гэта дае рэальную магчымасць належным чынам арганізаваць слухачоў, дамагчыся рэнтабельнасці канцэртаў, весці планавую прапаганду музыкі. На маю думку, у метах правільнага вызначэння эфектыўнасці работы той ці іншай тэатральна-канцэртнай арганізацыі неабходна рашуча адмовіцца ад шматлікіх, але зусім непатрэбных паказчыкаў вытворча-фінансавога плана. Не трэба гнацца за валавымі паказчыкамі: колькасцю канцэртаў, спектакляў, колькасцю рублёў паасобку па эстрадзе, на філарманічных канцэртах, для горада і для вёскі і г. д. Варта пакінуць толькі два галоўныя: рэнтабельнасць работы і рэальную колькасць гледачоў. Менавіта для іх павінна быць скіравана ўся работа, бо гледачы — самы галоўны чалавечы фактар...

У залы прыходзяць слухачы: і тыя, каму яшчэ няма дваццаці, і тыя, хто ўжо даўно далучыўся да мастацтва. Цяпер, калі перад нашым грамадствам стаяць новыя вылікі задачы па камуністычным выхаванні, прапаганда тэатральна-музычнага мастацтва вылучаецца як адна з самых важных.

Мікалай БАНДАРЭНКА.
Гомель.

ЛЯЖЖАЧЫ КАМЕНЬ

(Заканчэнне. Пачатан на стар. 4).

нерныя пытанні будаўніцтва. А кааператыўнае будаўніцтва ў вёсцы ўперлася ў праблемы эканамічныя, у фінансы. Фінансіст з мяне ніякі. Разбіраюся хіба толькі ў сямейным бюджэце, у якім, дарэчы, грошай таксама не хапае, — весела смяецца яна.

Рэгіна Раймондаўна сказала, што начальства праінфармавана аб стане сельскай будаўнічай кааперацыі, а якія могуць быць рашэнні, сказаць не можа. Яна шчыра прызнаецца, што ёй неаб'яковы лёс сельскай будаўнічай кааперацыі, што яна «хварэе» за гэты від будаўніцтва, але зрабіць штосьці канкрэтнае, каб узняць яго, не ў яе магчымасцях.

Цесненскі пакойчык, пяцьшэсць сталоў, між імі не парвуцца. Гэта аддзел міжгалиновыя сувязей і зводнага плана Мінскага абласнога аграпрамкамплексу. Начальніка аддзела Леаніда Іванавіча Трушкевіча пазнаў адразу па тым, што ён, як толькі я ўвайшоў, устаў ва ўвесь свой высокі рост, пытална глядзячы на мяне. У гутарцы ён быў уважлівы і спагадлівы.

— Звесткі пра цэнтралізаваныя фонды РАПА ў нас ёсць па ўсіх раёнах вобласці, — адказаў ён, калі я паведаміў, што мяне цікавіць у іхнім аддзеле.

На маю прапанову скарыстаць частку гэтых фондаў на дапамогу забудовы сельскай будаўнічай кааперацыі, Леанід Іванавіч адказаў, што яны не распараджаюцца фондамі РАПА, а толькі ўлічваюць і кантралююць правільнасць скарыстання іх унутры раёнаў.

— Міжраённая пераразмеркаванне фондаў РАПА, відаць, кампетэнцыя ўрадавага ўзроўню. У сэнсе дырэктывы, паставы.

У РАПА фарміруюцца тры віды цэнтралізаваных фондаў: а/ матэрыяльнага заахвочвання; б/ сацыяльна-культурных мерапрыемстваў і жыллёвага будаўніцтва; в/ развіцця вытворчасці.

З тых матэрыялаў, якія даў мне Леанід Іванавіч, выходзіла, што на пачатак жніўня 1985 года ў цэнтралізаваныя фонды раённых аграпрамысловых аб'яднанняў паступіла звыш дваццаці трох мільёнаў рублёў па ўсіх раёнах вобласці. Выдаткаваны на розныя патрэбы крыху больш за чатырнаццаць мільёнаў. На рахунках у банку замарожана каля васьмі з палавінай мільёнаў рублёў.

Адразу нідаецца ў вочы, што ў раёнах з багатымі глебамі фонды нашмат большыя, чым у раёнах з беднымі глебамі. Параўнаем для прыкладу знаёмых нам два раёны — Нясвіжскі і Уздзенскі. Гэтыя раёны амаль роўны па плошчы сельскагаспадарчых зямель. Але якасць зямель розная. У Нясвіжскім раёне суглінныя глебы, самыя ўрадлівыя, складаюць восемдзесят тры працэнты агульнай плошчы, супясчаныя і пясчаныя, менш ўрадлівыя — шаснаццаць працэнтаў. У Уздзенскім раёне суглінныя глебы набіраюць толькі чатырнаццаць працэнтаў, а супясчаныя і пясчаныя — восемдзесят шэсць працэнтаў. Ся-

рэдняя ацэнка прыроднай урадлівасці ворных зямель у Нясвіжскім раёне 52 балы, у Уздзенскім — 46 балаў.

Самы высокі чысты прыбытак у Уздзенскім раёне мае калгас «Звязда» — чатырыста шэсцьдзесят тысяч. Самы нізкі чысты прыбытак у калгасах «Чырвоны Кастрычнік» — сорак пяць тысяч, і «Памяць Леніна» — восемдзесят тысяч. Нават калгас «Звязда», які мае самы высокі чысты прыбытак, не зможа зрабіць даплату кааператыўным забудовшчыкам. Кааператыву з дзесяці двароў даплата складае налі сталяці дзесяці тысяч рублёў. З чыстага прыбытку ў чатырыста шэсцьдзесят тысяч на падаходны падатак і адлічэнні ў непадзельны фонд ідзе налі трыста тысяч. Застаецца на рахунок мала чаго больш за сто тысяч на розныя гаспадарчыя патрэбы. Калі не можа зрабіць гэтага «Звязда», тым больш не могуць зрабіць усе іншыя калгасы раёна. Без старонняй дапамогі тут ніяк не абыйсця. Але адкуль узяць тую староннюю дапамогу?!

У Нясвіжскім раёне самы нізкі чысты прыбытак мае калгас імя Дзяржынскага — трыста дзевяноста дзевяць тысяч. Самы высокі чысты прыбытак у калгасе імя Калініна — шэсць мільёнаў трыста дваццаць тысяч рублёў. Большасць з адлічэнняў калгасаў раёна маюць ад васьмісот да паўтара і двух мільёнаў рублёў чыстага прыбытку. У Уздзенскім раёне большая частка гаспадарак — тут тансама адзінаццаць калгасаў — маюць ад двухсот да трысотп'яцідзесяці тысяч.

Можна было б сказаць — як хто стараецца, так той і мае. Але супастаўленне гэтых двух раёнаў не дае падставы для такога прысуду. Розныя вынікі ў гэтых двух раёнах залежаць не толькі ад працы.

Розніца ў вытворчых умовах Нясвіжскага і Уздзенскага раёнаў не выключэнне. У Капыльскім раёне суглінкавыя глебы складаюць амаль восемдзесят пяць працэнтаў, а супясчаныя і пясчаныя крыху больш як п'ятнаццаць працэнтаў. У Слуцкім раёне суглінкі займаюць шэсцьдзесят восем працэнтаў, супясчаныя і пясчаныя — трыццаць два працэнты. У Лагойскім раёне суглінкавых набіраецца трыццаць дзевяць працэнтаў, а супясчаныя і пясчаныя — звыш шасцідзесяці працэнтаў. Мала чым лепш выглядае і Крупскі раён. Суглінкавых тут налічваецца сорак пяць працэнтаў, супясчаныя і пясчаныя пяцьдзесят пяць. Глебавыя кантрасты ў Беларусі з'ява шырокая.

Дзе лепшыя землі, там і фонды РАПА складаюцца багацейшыя. У Нясвіжскім раёне яны перавальваюць за паўтара мільёна, у Уздзенскім ледзь дасягаюць паўмільёна рублёў пры амаль аднолькавых плошчах сельскагаспадарчых зямель.

Фонды РАПА ў Слуцкім і Капыльскім раёнах у чатыры-пяць разоў большыя, чым у Лагойскім, Крупскім, Чэрвеньскім раёнах. У раёнах з багатымі глебамі на адзін гектар сельскагаспадарчых угоддзяў даводзіцца дваццаць — дваццаць два рублі фондаў РАПА, а ў раёнах з бяднейшымі глебамі па чатыры — шэсць рублёў.

З гэтага — з няроўнасці вытворчых умоў — вынікае праблема стварэння аднолькавых эканамічных умоў для гаспадарак і раёнаў. Гэта, уласна, праблема сацыяльнай справядлівасці, за аднолькавую працу аднолькавая аплата. Нельга эканамічныя і сацыяльныя задачы вырашаць у межах адміністрацыйных раёнаў сродкамі кожнага раёна адасоблена.

У раёнах з багатымі землямі фонды РАПА скарыстоўваюць з размахам. У Слуцкім раёне

за лік фондаў РАПА за адзін год пабудавана ў калгасе імя Мічурына малочнаварная ферма на чатырыста галоў, у калгасе імя Энгельса пабудаваны новы цэх на свінаферме на пяцьсот галоў, у калгасе «Маяк» пастаўлена малочнаварная ферма на дзвесце галоў, пабудавана аўчарня на пяцьсот галоў у калгасе «Краіна Саветаў», у калгасе імя XVI партызёда ўзведзена дзесяць аднакватэрных дамоў, у калгасе імя Леніна пабудавана пяць двухкватэрных дамоў, створана разгрузачна-пагрузачная пляцоўка

уносіць вызначаную законам частку прыбыткаў у фонды РАПА. Дарэчы, ніхто з кіраўнікоў такіх ведамстваў не быў пакараны за парушэнне закона. Можна, цяпер, са стварэннем Белаграпраму і са скасаваннем некаторых міністэрстваў і ведамстваў фарміраванне цэнтралізаваных фондаў РАПА палепшыцца.

Варта частку фондаў РАПА выдзеліць на даплату кааператыўным забудовшчыкам, каб падтрымаць і шырэй разгарнуць гэты від будаўніцтва жылых дамоў у вёсцы. І цяпер выдаткоўваюцца сродкі на будаўніцтва жылля з фондаў РАПА на сацыяльна-культурныя патрэбы. Але гэты фонд самы меншы ў параўнанні з другімі і часта сродкаў не хапае на патрэбы культурныя. Фонд на развіццё вытворчасці разы ў чатыры большы за фонд на сацыяльна-культурныя патрэбы і скарыстоўваецца ён у меншай меры, чым іншыя. Каб з гэтага фонду выдзеліць хоць бы мільёнаў шэсць рублёў у маштабах рэспублікі, можна было б арганізаваць у эканамічна слабых раёнах (калгасах і саўгасах) не менш сарака кааператываў-дзесяцідворан.

дуальныя дамы цяжэй. Падраднае будаўніцтва арганізацыі неахвотна бяруцца за іх таму, што, як правіла, яны парассыпаны па адным доме ў розных вёсках. Кааператыўнае будаўніцтва вядзецца сама менш дзесяцідворнамі — адразу будуюцца вуліца. Каналізацыя, водаправод і іншыя інжынерныя сеці тут даюць эканомію, будуюцца адразу ўсім дварам. Індывідуальныя дамы ставяцца пераважна сламі забудовшчыкаў або будаўнічымі брыгадамі калгасаў і саўгасаў. Усе работы выконваюцца ўручную.

У індывідуальнага будаўніцтва ёсць адна перавага над кааператыўным — менш клопату, менш турбот кіраўніцтва. Уклучыў у план, вызначыў, якія ёсць будаўнічыя матэрыялы і ўсё. А тыя матэрыялы, якіх няма, няхай шукае сам забудовшчык.

А як распісваюць перавагу індывідуальнага будаўніцтва дамоў над усімі іншымі спосабамі яго прыхільнікі! І сам будую, як хоча, і ў такім доме адна варкая печ чаго варта, і ацяпленне дома простае — прапаліў у печы раз і суткі грэйся. А паліва для пачнога ацяплення па-іхняму — навалам. Колькі тут няшчырасці... Каму не вядомы паліўны голад у вёсцы. Пачное паліва —

Жыллёвая забудова пасёлка Любкаўшчына калгаса «Радзіма Якуба Коласа» Стаўбцоўскага раёна. Фота В. БАРАНОЎСКАГА.

ў саўгасе «50 гадоў Беларусі», выдадзена шэсцьдзесят восем тысяч рублёў калгасу імя Энгельса на пакупку племянных цялушак, вызначана трыста пяцьдзесят тысяч на будаўніцтва дома для супрацоўнікаў РАПА. Ажыццяўляліся і іншыя мерапрыемствы за лік фондаў РАПА.

Ці могуць зрабіць хоць пятаю долю за лік такіх жа фондаў Уздзенскі, Лагойскі, Крупскі і ім падобныя раёны?

У некаторых раёнах фонды РАПА скарыстоўваюцца не заўсёды рацыянальна. Напрыклад, у Нясвіжскім раёне райсельгастэхніка пры агульным прыбытку ў семсот тысяч рублёў адлічыла ў фонды РАПА ўсяго сем тысяч. Атрымала з гэтых фондаў на прэміраванне свзів работнікаў дваццаць дзве з палавінай тысячы рублёў. Вось вам прыклад, як некаторыя партнёры дапамагаюць калгасам і саўгасам.

Лепельскае раённае аграпрамысловае аб'яднанне аплата штрафы ў суме сямісот дваццаці трох рублёў за парушэнне калгасамі і саўгасамі аўтатранспартнай дысцыпліны. Глыбоцкае РАПА выдаткавала з цэнтралізаваных фондаў каля адзінаццаці тысяч рублёў на камандзіроўкі работнікам раённага ўпраўлення сельскай гаспадаркі.

— Няма пэўнасці, парадку, строгасці не толькі ў скарыстанні, але і ў фарміраванні цэнтралізаваных фондаў РАПА, — кажа Леанід Іванавіч і дадае: — за першае паўгоддзе 1985 года ў гэтыя фонды калгасы і саўгасы рэспублікі ўнеслі дзевяноста тры працэнты агульнай іх сумы. Партнёры адвалілі толькі сем працэнтаў.

Вядома, што міністэрствы і іншыя ведамствы забаранялі сваім нізавым арганізацыям

вызначэнне эканамічна слабых гаспадарак справа не проста. Па розных прычынах адстаюць гаспадаркі. У адных нізкаярадлівыя глебы, у другіх — слабае безыніцыятыўнае кіраўніцтва, нізкая працоўная дысцыпліна. Такія гаспадаркі не заслугоўваюць дапамогі. Нельга за кошт грамадства выходзіць утрыманцаў. Такія гаспадаркі маюць найважнейшую патрэбу ва ўмацаванні кіраўніцтва.

Трэба зрабіць усё магчымае, каб падтрымаць, пашырыць кааператыўнае будаўніцтва сядзібных дамоў у аграпасёлках і вёсках. Кааператыўнае будаўніцтва мае перавагу над іншымі спосабамі ў тым, што ў перабудове вёскі актыўна ўдзельнічае само насельніцтва. У кааператыўным будаўніцтве кожная сям'я выбірае сабе тып дома сама, увесць калектыў абмяркоўвае праекты забудовы пасёлка ці вёскі, іх архітэктурны ансамбль, планіроўку вуліц, плошчаў, размяшчэнне культурна-бытавых устаноў і вытворчых аб'ектаў. Самыя забудовшчыкі кантралююць работу будаўнікоў. Гэта самы дзейсны кантроль. Таму не дзіва, што ў кааператыўных дамах, якія паставілі падрадных арганізацыі, браку няма. Кааператыўнае будаўніцтва выгадна і гаспадаркам. Частку кошту будаўніцтва — да пяцідзесяці працэнтаў ачлаваюць забудовшчыкі. Выгадна яно і для дзяржавы. Скарыстоўваюцца ашчаджоныя грошы. А іх у сельскіх яшчэ адных касах нашай рэспублікі ляжыць каля трох мільярдаў рублёў.

Кіраўніцтва некаторых раёнаў і гаспадарак пайшло лгчэйшым шляхам — замест кааператыўнага разгортваюць індывідуальнае будаўніцтва дамоў. Але замяніць першае другім ніяк нельга. Незэквівалентная замена. Дамы, якія будуцца індывідуальным спосабам, мала ў чым лепшыя за звычайныя слянскія хаты, яны не маюць сучасных выгод — водаправод, каналізацыя, цэнтральнага ацяплення і іншых. Маладое пакаленне не захопа жыць у такіх дамах. І ставіць індыві-

дровы, торфабрыкет — дэфіцытны ўжо сёння і самы неэканамічны. З часам дэфіцыт яго абвострыцца яшчэ больш.

А самае галоўнае — не трэба выпускаць з-пад увагі таго, што нясе вёсцы будучыня. У святле тых задач, якія партыя паставіла перад нашай краінай, недалёка той час, калі вёска стане пераходзіць на ацяпленне газавым палівам, электрычнасцю, атамнымі цеплацэнтралямі.

Адной з важных прычын заняпаласці кааператыўнага будаўніцтва жылых дамоў у вёсцы з'яўляецца адсутнасць пэўнага, настойлівага, шчыра зацікаўленага кіраўніцтва ім. Няма ў сістэме кіраўніцтва будаўніцтвам у вёсцы, асабліва на абласным узроўні, людзей, якія б «хварэлі» за кааператыўнае будаўніцтва так, як за яго «хварэюць» Анатоль Паўлавіч Рабаў, Хрысціна Канстанцінаўна Даменікоўская, Віктар Міхайлавіч Рымша, Анатоль Уладзіміравіч Жаўняркевіч, Віктар Міхайлавіч Няхаеў. На справе ніхто не нясе пэўнай адказнасці за кааператыўнае будаўніцтва сядзібных дамоў у вёсцы.

У кааператыўным будаўніцтве ў вёсцы замест актыўнага кіраўніцтва вядзецца простая рэгістрацыя фактычнага стану, без спробы ўплываць на яго ход.

Безыніцыятыўнасць, бесклапотнасць многіх кіраўнікоў у адносінах да кааператыўнага будаўніцтва ў вёсцы, няпэўнасць у тым, хто за яго адказвае, з'яўляецца ляжачым каменем на шляху яго развіцця. А зрушыць гэты камень можна і трэба.

МАЛЕНЬКІ драўляны дом, дзе знаходзіцца аддзел культуры Лунінецкага райвыканкома, не адразу кідаецца ў вочы. Гэты дом-вулей (тут месціцца яшчэ з дзесятак розных устаноў) стаіць на водшыбе ля палатна чыгункі, а побач, у будынку былога касцёла, раённы Дом культуры. Калі трапіла ў сам аддзел, мяне прыемна здзівіла мноства кветак, чысціня. Было і яшчэ штосьці такое, што ўспрымаецца не вачамі — нейкая асабліва ветлівая і дружалюбная атмасфера...

Яшчэ да таго, як паехала ў Лунінец, я ўзброілася лічбамі. Напрыклад, на сённяшні дзень у раёне працуюць 326 гурткоў мастацкай самадзейнасці і аб'яднанняў па інтарэсах, у якіх займаецца больш чым 5000 чалавек. На працягу мінулага года адбылося больш чым 2000 культурна-спартыўных мерапрыемстваў, якія прыцягнулі да ўдзелу амаль чвэрць мільёна чалавек. А калі гаварыць толькі пра спорт, дык ім актыўна займаюцца 25,5 тысячы чалавек, гэта значыць 30 працэнтаў насельніцтва. Ведала, што хутка пераймаюць тут новыя формы работы: дзе-нідзе яшчэ абмяркоўваюць пытанне — ствараць ці не ствараць культурна-спартыўны комплекс, а ў Лунінецкім раёне іх ужо 21, ды і працуюць яны цікава. Нарэшце, у мінулай пяцігодцы работнікі культурнага фронту раёна пастаянна выходзілі пераможцамі ў сацыялістычным спарторніцтве не толькі ў вобласці, а і ў рэспубліцы. Адначасова акрэслівалася і кола пытанняў, якія хачэцца высветліць, а сярод іх галоўнае: чаму ў адным раёне культурнае жыццё віруе, а ў іншым яно ледзь ліпіць?

Дом культуры ў вёсцы Любань — цэнтральнай сядзібе калгаса «Овае Палессе» — сапраўдны палац, у якім ёсць, напэўна, усё, аб чым можна марыць. Працуюць тут пад кіраўніцтвам заслужанага работніка культуры М. Ярашэвіча тыя, хто сваю справу і добра ведае, і моцна любіць. Тое ж можна сказаць і пра ўстаноў, аб'яднанняў ў куль-

турна-спартыўны комплекс, каардынацыйны савет якога ўзначальвае старшыня прафкома калгаса Ф. Шэўчык.

КСК у «Новым Палессі» праводзіць работу па прапагандзе гістарычных дасягненняў сацыялізму і савецкага ладу жыцця, гераічнага мінулага і сучаснага нашага народа, міралюбівай знешняй палітыкі СССР. Вялікі інтарэс выклікалі ў жыхароў калгаса канферэнцыя чытачоў, прысвечаная У. І.

абавязковы ўдзельнікі кожнага калгаснага свята. Калгасных артыстаў тут любяць. На канцэртах духавога, харавога ці танцавальнага калектываў глядзельная зала Дома культуры не можа ўмясціць усіх жадаючых. І музычна-мастацкі салон пры ДOME культуры, дзе сістэматычна праводзяць цык-

ўсё ж скардзіліся мне ў «Новым Палессі»: маглі б яшчэ больш рабіць, дык вось гэтак — «нельга», а таго — «няма». Нельга, напрыклад, набыць неабходную колькасць спартыўнага інвентару: перашкаджаюць славуць «ліміты». І вось тут варта задаць пытанне тым, хто гэтыя ліміты выз-

студыйны магнітафон гэтым жа ўстановам ужо наогул мець забаронена. Дык што рабіць Мікалаю Ваўруку, калі ў Лунінецкім раёне даўно ўсе нарматывы выбраны?

Дзіўна, што такое існуе сёння, калі ўжо нікога, нават і ў вёсцы, не здзівіш самай сучаснай радыёапаратурай, калі, бадай, няма сям'і, дзе б не было таго ж магнітафона. Дык пра якую канкурэнтную здольнасць клуба можа ісці гаворка?

У мяне няма сумненняў, што ў Лунінцы знойдуць выйсце і дапамогуць Мікалаю стварыць ВІА. І не толькі таму, што культасветработнікі там неабякава ставяцца да сваёй справы, а і таму, што з асаблівай любоўю адносяцца тут да музыкі ўвогуле. Дзе яшчэ можна сустрэць такое, каб у кожнай вёсцы раёна быў свой харавы калектыв? Ды не абязкі! Чатыры лунінецкія хоры маюць званне народнага, а астатнія за лідэрамі цягнуцца. У кожнай вёсцы ёсць таксама і фальклорны ансамбль, а ў некаторых — нават два, тры. Не кажучы ўжо пра вакальныя ансамблі, сямейныя дуэты, трыо, якія паўсюль шмат. Да таго ж многія вясцоўцы на музычных інструментах іграюць. Дык чаму ж трэба на іх, людзей, улюбёных у музыку, распаўсюджваць фармальныя, нічым у дадзеным выпадку не апраўданыя ліміты?

Менавіта пра гэтыя надзённыя праблемы гаварылі мы з намеснікам старшын райвыканкома Анатолям Барысавічам Харламавым і загадчыцай аддзела культуры Галінай Барысавінай Мар'інай, калі ехалі разам у Пінск на занальны агляд конкурсу агітбрыгад.

Вядома, стварэнне культурна-спартыўнага комплексу ў вёсцы неабходна, — разважаў Анатолю Барысавіч. — Яны ёсць цяпер у кожнай гаспадарцы раёна, і ў іх дзейнасці мы бачым шмат станоўчага. Па-першае, да культурна-выхаваўчага працэсу падключана ўся мясцовая інтэлігенцыя. Па-другое, стала больш эфектыўна

Калі няма аб'яўка вясці

Леніну, літаратурны вечар «Сыны блакітнай планеты». Сталі традыцыйнымі сустрэчы з ветэранамі Вялікай Айчыннай вайны. Гэтая работа КСК па палітычным выхаванні непарыўна звязана з працоўным выхаваннем. Цікава праводзяць тут свята першай баразны, першага снапа, зажыццка, ураджаю, вечары ўшанавання вядомых людзей сяла.

Значнае месца ў рабоце КСК займаюць мерапрыемствы па прапагандзе Харчовай праграмы, аграрнай палітыкі партыі, развіцці вытворчай актыўнасці працоўных, выхаванні камуністычных адносін да працы.

Шмат цікавага і плённага прынёс у жыццё «Новага Палесся» КСК, але спыніцца хачу толькі на двух момантах. Першы — актывізацыя дзейнасці калгаснай мастацкай самадзейнасці, другі — размах спартыўнай работы.

Дзейнічаюць у калгасе 18 калектываў самадзейнасці: 11 пры любанскім ДOME культуры, астатнія — у філіялах. Яны

лы вечароў «У свеце цудоўнага», «Пагаворым пра музыку», таксама ніколі не бывае пусты.

Што датычыць спорту, дык ім займаецца тут 55 працэнтаў працаўнікоў, а 46 працэнтаў маюць значкі ГПА. Заўсёды збіраюць мноства балельшыцаў спартыўныя вечары «А ну, дзяўчаты», «А ну, хлопцы», «Усёй брыгадай — на стадыён», спарторніцтвы па вайейболе, баскетболе, футболе. Апошні карыстаецца асаблівай павагай, і не дзіўна, што футбольная каманда калгаса заняла першае месца ў спарторніцтве на прыз раённай газеты «Ленінскі шлях».

Калі ж спрабаваць вызначыць галоўны сэнс работы КСК «Новага Палесся», дык яго можна сфармуляваць так: усё для чалавека, для працаўніка. І ў выніку кожная добрая падзея ў жыцці калгаса знаходзіць рэальны водгук у работнікаў культуры, а гэта, у сваю чаргу, уздымае надоўга настрой чалавека.

Здавалася б, усё добра. І

начае: мо адышоў ужо ў мінулае час ураўнілаўкі? І надышоў іншы, які вымагае новага падыходу да фарміравання прынцыпаў матэрыяльнай базы КСК? Фарміравання не па найўнасці самога комплексу, а па канчатковым выніку яго працы, па колькасці тых, хто тут штодзённа займаецца спортам?

Тыя ж самыя пытанні паўстаюць, калі размова тычыцца забеспячэння вясковых клубаў музычнымі інструментамі і радыёапаратурай. Ёсць у вёсцы Перунова клуб — філіял любанскага Дома культуры. Загадчык яго — Мікалай Ваўрук — чалавек захоплены музыкай. За кароткі час ён і хор стварыў, і вакальную групу. Калі ж надумаў арганізаваць з моладдзю вакальна-інструментальны ансамбль, дык адразу і паўстала перад ім гэтае «нельга». Чаму? Ёсць, аказваецца, нарматывы, у адпаведнасці з якімі набор музычных інструментаў можна мець толькі ў 30 працэнтах сельскіх клубаў, а гукаўзмацняльную апаратуру,

НА ХВАЛЯХ ЭФІРУ

СЁННЯ АБЫДЗЕМСЯ БЕЗ МУЗЫКІ

Нататкі з агляду-конкурсу тэлекіно года

У ДOME кіно ўслед за аглядам работ «Беларусьфільма» адбыўся конкурс кінапрадукцыі мінулага года, выпушчанай рэдакцыяй «Тэлефільм» Беларускага тэлебачання. Тры вечары члены журы і гледачы знаёміліся з беларускімі тэле- і відэастужкамі. А калі на чацвёрты дзень падводзіліся вынікі агляду, адзін з членаў журы сказаў: «Пры параўнанні дакументальных фільмаў аб'яднання «Летапіс» студыі «Беларусьфільм» з дакументальнымі кінафільмамі тэлебачання прыходзіць да думкі, што перамагло тэлебачанне. З лікам 1—0. Можна, спартыўны лексікон не самы ўдалы ў размове аб мастацкай творчасці, але ж цікава ўжо тое, што маладое тэлемастацтва пачынае сапернічаць з «камандай вышэйшай лігі».

За тры вечары тэлебачанне паказала 17 кіна- і відэастужак: хранікальна-дакументальных, мастацкіх (кароткаметражных), музычных. Па жанрах гэта былі фільмы-агляды, фільмы-нарысы, кінаспеведзі, кінаканцэрты і кінакамедыі.

Фільм-агляд «Зірні на свой дом» (сцэнарый Э. Мельніка-

ва, рэжысёр Ю. Хашчавацкі, аператар У. Гур'ян), а таксама відэаканцэрт «Зямля, якая спявае» (сцэнарый і рэжысура Б. Бахціярэва, тэлеаператар У. Пранько) былі паказаны па Цэнтральным тэлебачанні ў праграме, прысвечанай XXVII з'езду КПСС, і атрымалі высокую ацэнку. Таму не будзем спыняцца на іх аналізе, а засяродзімся на тых работах, якія пакуль што ўсесаюзнага тэлеэкрана не ўбачылі, хоць некаторыя з іх не горшыя.

Асноўную частку фільмаў, прадстаўленых на аглядзе, складаюць карціны, тэматычна звязаныя з Вялікай Айчыннай вайной, што натуральна, бо створаны яны ў мінулым годзе, калі мы адзначалі саракагоддзе Вялікай Перамогі. Ужо самі назвы некаторых з іх раскрываюць і іх змест. Напрыклад, «Над Брэстам цішыня такая...» (сцэнарый А. Чарнова, рэжысёр Л. Гядравічус, аператар С. Фрыдланд), «Хатынь» (сцэнарый і рэжысура В. Шавялівіча, аператар В. Хайцін); гэта фільмы агульнага зместу, без вылучэння лёсаў асобных людзей. Яны маюць свае станоўчыя якасці, але найбольшую ці-

кавасць выклікалі якраз тыя карціны, вайна ў якіх падаецца вачым і сэрцам канкрэтнага чалавека. Гэта фільмы пра простых беларускіх жанчын, якія сёння сустрэліся са сваім мінулым, праз якое высвечаны, нібы праэктарам, наш сённяшні дзень. Вось, напрыклад, «Салдаткі» (сцэнарый С. Алексіевіч, рэжысёр В. Басаў, аператар У. Гур'ян). Зняты немудрагеліста, без «кінапрыёмаў» (у кадры ўвесь час толькі твары, толькі вочы жанчын, толькі іх расказ), фільм уражвае і ўзрушае больш, чым іншая «драматычная» мастацкая кінастужка. Толькі, можа, занадта перанаселены гэты фільм, можа, было б лепш засяродзіцца на дзюх-трох гераінях, больш уважліва прасачыць іх лёс, больш пільна ўгледзецца ў іх твары і вочы.

З таго ж пакалення салдатак — непісьменная сялянка Глечыха, як завуць яе ў вёсцы, якая, застаўшыся пасля вайны ўдавой, адна выгадвала, выхавала і вывучыла васьмярых дзяцей (усе яны сталі інжынерамі-канструктарамі, працуюць на мінскай заводзях). Колькі жыццёвага аптымізму, народнай мудрасці, мацярынскай цеплыні і свежасці пацучыяў, якія светлы, добразычлівы характар у гераіні фільма «Глекавы!» (Аўтар сцэнарый І. Заяц, рэжысёр В. Жыгалька, кінааператар С. Фрыдланд). Стваральнікі фільма хацелі расказаць пра ўсю сям'ю Глекавых, але старая Глечыха закланіла ўсіх, так сказаць, «пераважыла» ўсё астатняе «насельніцтва» сям'і. Можна, гэта і недахоп стужкі, ад-

нак—як гэта ні парадаксальна—недахоп становічы. Відэць, трэба было расказаць пра адну Глечыху, а сям'я паўстала б перад намі ў яе расказе. Як бы там ні было, гэты фільм — адкрыццё характару. А гэта — галоўнае!

Пра ваенную маладосць і каханне, пра «паштовы раман», які закончыўся шчасліва, расказаў ў фільме «Надзья, Надзья, Надзья», знятым па ўласным сцэнарый, рэжысёр У. Бокун (аператар У. Гур'ян). У аснову фільма пакладзены пісьмы ваенных год, перапіска двух закаханых, праілюстраваная дакументальнымі кадрамі часоў Вялікай Айчыннай. Гэта стала і моцным і слабым бокам карціны. Моцным таму, што ваенныя кадры надаюць закадравому тэксту пісьмаў яшчэ большы эмоцыянальны напал, а слабасць у тым, што аўтар у імя сваёй задумы адмовіўся ад строгай храналогіі ваенных падзей. І, скажам, пісьмы, напісаныя ў адзін час, ілюструюць кадрамі кінахронікі, на якіх падзеі — зусім іншыя. Гэта, відэць, недапушчальна ў дакументальнай стужцы. Тут найбольшы поспех дасягаецца тады, калі дакумент выкарыстоўваецца дакладна, калі яго не выкарыстоўваюць дзеля прыгожай задумкі, а ідуць за праўдай дакумента, якой бы яна ні была. Карацей кажучы, праўда дакумента — мастацкі кампанент, катэгорыя і гістарычная, і эстэтычная.

Менавіта такім разуменнем пазначаны фільмы-портрэты рэжысёра І. Калоўскага «Пятрусь Броўка. Голас сэрца» (сцэ-

нарый В. Кудраўцавай і І. Калоўскага, аператары У. Цяслюк, В. Хайцін, Л. Броўтман) і «Максім Гарэцкі. Алея жыцця» (аўтары сцэнарый А. Ліс, А. Вялюгін, аператар Л. Слобін).

Фільм «Максім Гарэцкі. Алея жыцця» (атрымаў, дарэчы, дыплом за лепшую рэжысуру) — прынцыповая ўдача Ігара Калоўскага. Цікава ўжо сама эстэтыка фільма — успрыманне жыцця праз трагічны лёс, што, між іншым, зусім не частая з'ява ў нашым дакументальным кіно, ды і ў мастацкім. Кінематаграфісты доўгі час абыходзілі трагічныя лёсы, «трагічную падаснову жыцця», баючыся, што гэта можа прычыць сацыялізму, гістарычнаму аптымізму. Але менавіта праўда робіць зрок душы больш відучым. Рэжысёр Ігар Калоўскі скупімі сродкамі, пры мінімуме здымачных аб'ектаў, выкарыстоўваючы мастацкую інтуіцыю і давяраючы ёй, які і самай праўдзе жыцця выдатнага беларускага пісьменніка, стварыў сапраўдны рэжым яму, карціну моцную і ўрэшце — аптымістычную. Бо мы бачым, як творчасць пісьменніка, сама яго асоба перамагаюць усю трагедыю лёсу.

Не абмінулі сваёй увагай тэледакументалісты і праблемы сучаснасці. Два фільмы — «Фантан» і «Пяць дзён і адзін вечар» (наша газета ў свой час доволі падрабязна пісала аб іх) — пра школу, яе праблемы, пра ўрокі гармоніі, выхаванне духоўнасці.

Вошра, сучасна, зладзённа прагучаў фільм «Сёння абыдземся без музыкі» (аўтар сцэ-

выкарыстоўвацца матэрыяльна-базы ўстаноў культуры і спартыўнага збудаванняў. Галоўнае ж я бачу воль у чым: узмацнілася і паглыбілася асабістая зацікаўленасць пільнямі культуры ў кіраўнікоў гаспадарак. Старшыні калгасаў, сакратары партыйных і камсамольскіх арганізацый абавязкова ўваходзяць у каардынацыйны савет КСК, самі прымаюць непасрэдны ўдзел у мерапрыемствах.

Цяпер і адносіны да культветработніка ў калгасах іншыя. — дадае Галіна Барысаўна. — Раней, бывала, ад яго адмахваўся, як ад назойлівай мухі: маўляў, не да цябе. Сёння справа быццам зрушылася з месца. І ўсё ж ёсць пакуль у КСК так званыя «хваробы росту». Не ўсе кіраўнікі яшчэ зразумелі прамую залежнасць паміж павышэннем агульнай культуры сялян і якасцю працы гаспадаркі. Хвалюе і іншае. Культурна-спартыўныя комплексы дасягнулі б у нас значна большых поспехаў, калі б перад імі не было шматлікіх бюракратычных бар'ераў.

Пераканацца ў слушных думках Мар'інай мне давялося зусім хутка. На тым жа аглядзе, дзе выступілі тры агітацыйна-мастацкія калектывы з Лунінецкага раёна. На маю думку, яны паказалі сябе зусім няблага. Тым больш, улічваючы, што праграмы аматары стваралі без усякай прафесійнай дапамогі, як кажуць, на ўласным энтузіязме. І таму асабліва здзіўліў стыл абмеркавання пасля агляду. Судзіць было шмат: некалькі чалавек з Мінска, яшчэ больш з Брэста. Разважалі доўга і сур'ёзна, але пра здабыткі праграм лунінецкіх аматараў не гаварылі. Праўда, іх хвалілі «судзіць з Брэста, але нібы саромеючыся — на калідоры. Цікава, а чаму не пры ўсіх? Наўрад ці некалькі заслужаных добрых слоў, што прагучалі б не ў кулуарах, а прылюдна, выклікалі б у самадзейных артыстаў «зорную» хваробу.

Затое хібы сцэнарнага матэрыялу, мастацка-выяўленчых сродкаў і асабліва рэжысуры крытыкавалі востра і асудзілі па ўсёй строгаці. Г. Мар'іна

не вытрымала і тут жа, на абмеркаванні, звярнулася да намесніка дырэктара Рэспубліканскага навукова-метадычнага цэнтру народнай творчасці і культасветработы А. Акушэвіча з просьбай камандзіраваць у Лунінец за кошт раёна рэжысёра, які мог бы даць калектывам кваліфікаваную кансультацыю, бо ўласных спецыялістаў у раёне няма. У адказ пачула:

— Вы нам пазваніце ў Мінск!

— А навошта званіць? — усхвалявана гаварыла Мар'іна. — Няўжо, гэтак пытанне нельга вырашыць тут, на месцы?

Але дзелавой гаворкі так і не адбылося.

Колькі такіх абмеркаванняў мне даводзілася чуць за гады сяброўства з самадзейнасцю! Дзіўна, але ўсе яны, незалежна ад узроўню і месца дзеяння, праходзяць, нібы па адным сцэнарыі. Члены журы судзяць сурова, асабліва высковыя калектывы, па крытэрыях найвышэйшых. Слухаеш і не разумееш, пра што ідзе размова: здаецца, што пра апошнюю прэм'еру вядомага сталічнага тэатра, не менш. Затое, калі справа даходзіць да просьбы аб дапамозе, далікатна прапануюць званіць, прыходзіць асабіста, пісаць на адрас і г. д. А там ужо ціха і няспешна растлумачваюць, чаму ў дадзены момант дапамагчы не могуць, трэба пачакаць, а воль потым, пазней, дык абавязкова прыедуць, дапамогуць...

Ды гаворку пра культурна-спартыўныя комплексы Лунінецкага раёна хацелася б прадоўжыць расказам пра сапраўдных, неабыхавых людзей, што тут працуюць, пра іх справы.

Калгас «Расія». Сапраўды, можна пазайздросціць людзям гэтай гаспадаркі. Кіраўніцтва калгаса ўсяляк падтрымлівае далучэнне выскоўцаў да культуры, актыўны ўдзел у мастацкай самадзейнасці. У калгасным хоры спявае амаль уся выскоўная інтэлігенцыя, а сярод іх — старшыня сельсавета і старшыня прафкома, настаўнікі школы, брыгадзір паляводства, сакратар партыйнага бюро калгаса. З апошнім, Аляксеем

Ваўруком, я пазнаёмілася ў кабінете Мар'інай ў Лунінец, куды ён прыязджаў па справах калгаснага культурнага жыцця. Прыязджаў з прапановамі, якія, на яго думку, павінны паляпшыць работу клуба. Асабіста мяне зацікавілі ў той момант не толькі прапановы, а тое, як моцна хвалілі яны партыйнага сакратара, колькі тэмпературы і энергіі ён укладаў у вырашэнне надзвычайных пытанняў дзейнасці свайго КСК. Ваўрук — чалавек малады, яму крыху за трыццаць, і на першы погляд можа падацца, што ён надта гарачы, нецярплівы. Але дзякуючы намаганням менавіта Ваўрука, нягледзячы на кепскія ўмовы, у старэнькім цесным будынку клуба нарадзіліся і ўсё больш плённа працуюць дарослы і дзіцячы хоры, два фальклорныя калектывы, дзве вакальныя групы, два вакальна-інструментальныя ансамблі.

Безумоўна, высокімі дасягненнямі на ніве культуры Лунінецкі раён абавязаны людзям. Уздым гэты быў бы не магчымы, калі б ініцыятыва «знізу» наткнулася на абыхавасць «зверху». Не стаяць у баку ад культурнага жыцця ні гарадскія ўлады, ні партыйнае і камсамольскае кіраўніцтва раёна. Зразумела, што душой усіх добрых пачынанняў у раёне з'яўляецца Г. Мар'іна, якая воль ужо дзесяць гадоў значальнае аддзел культуры райвыканкома. Здавалася б, нічога незвычайнага Галіна Барысаўна не робіць, але і мала сказаць, што яна проста добрасумленна выконвае свае абавязкі. Напэўна, дакладней было б вызначыць яе працу словам — таленавітая. А таленавітасць, як вядома, паніжце вельмі шырокае: гэта і апантанасць справай, і пастаянны пошук, і паглыблены аналіз работы, і імкненне да новага, прагрэсіўнага. Адным словам — чалавек гэты на сваім месцы. І калі такія неабыхавыя людзі будуць сустракацца ўсё часцей на складаным участку культурна-асветніцкай работы, можна аптымістычна глядзець у заўтрашні дзень культурнага жыцця вёскі.

Н. ПЕРВЯКОВА.

нарыя Ф. Вялікасельца, рэжысёр У. Арлоў, аператар У. Васінеўскі). Зняты нібы не ў мінулым годзе, а літаральна сёння, па гарачых слядах XXVII з'езда партыі, фільм заглядае і ў заўтрашні дзень. Востра, з сапраўднай грамадзянскай зацікаўленасцю ўнікае ў праблему вытворчасці, у яе сувязі з тым, што мы называем «чалавечым фактарам». У аснову карціны пакладзена даследаванне эканамічнага эксперыменту ў трыкатажным аб'яднанні «Прагрэс». І аўтары сочаць за гэтым эксперыmentам, за самім яго працэсам. Вытворчы і эканамічны пытанні даследуюцца не праз паперы і справаздачы, а праз падзеі, учынкі людзей. Аўтары фільма нічога не інсцэніруюць, а назіраюць за тым, што адбываецца, камера ўмела і разумна фіксуе спрэчку, даносіць да нас роздум і сумненні людзей. І што вельмі важна — стваральнікі фільма добра разумеюць і ведаюць сутнасць праблемы, сутнасць эксперыменту. Гэта не ілюстрацыя — гэта працэс. Тэкст і музыка, часам іранічныя, вельмі стасуюцца з дасціпнай камерай. І ўсё гэта і глыбока, і разам з тым весела, лёгка, як відовішча. Нам цікава на ўсё гэта глядзець. Пагадзіцеся, што не так часта дакументальная стужка захоплывае!

І воль эксперымент закончаны. Закончаны някепка для аб'яднання. Але аўтары не «граюць туш». Абыдземся пакуль што без музыкі, — гавораць яны не толькі назвай, але і ўсім зместам карціны. Бо канчатковыя вынікі эксперымен-

ту падсумуе жыццё, час.

Фільм паказаў, што тэлебачанне ўмее знаходзіць свае праблемы ў жыцці і свае выразныя сродкі для іх адлюстравання. Тэлебачанне, якое, можна сказаць, «перастройваецца на маршы».

Вынік такой перастройкі тое, што ўся праграма вызначалася незаштампаванасцю, свежасцю погляду на розныя з'явы. А дамінантай праграмы быў, бадай, народны характар, які так ці інакш знайшоў сваё ўвасабленне ва ўсіх тэлестужках. І добра, што знаёмства з людзьмі, якія найбольш поўна ўвасабляюць у сваёй асобе рысы сапраўды народнага характару, становяцца ў фільме Беларускага тэлебачання традыцыяй. Добрай традыцыяй, плённай.

На конкурсным аглядзе было зроблена і нямала слушных заўваг. І наконце неапраўданых «длиннот», і нават паўтораў. Была звернута ўвага на паспешлівы, не зусім строгі адбор матэрыялу, на непатрэбныя ўпрыгожванні, якія вядуць да саладжаваці, да замілавання. Гэта асабліва тычылася фільма-канцэрта «Мацярыніскі чуюцца напеў» (аўтар сцэнарыя А. Закірава, рэжысёр В. Жыгалка, аператар І. Скорынаў).

Часам рэжысёрам не хапае волты проста і выйгрышна зманціраваць зняты матэрыял, адабраць лепшае, удала выстраіць яго.

Некалькі слоў аб мастацкіх стужках. На «Тэлефільме» створаны дзве музычныя кінакамедыі — «Вясковыя зрудыт» (сцэнарыі Г. Марчука, рэжысёр

У. Трацякоў, тэлеаператар У. Булдык, гукааператар А. Цяцюха) і «Паміць па сходнай цане» (сцэнарыі В. Іпатавай, рэжысёр В. Басаў, тэлеаператар Д. Юрэвіч, гукааператар А. Цяцюха). Калі ў першай стужцы досыць дасціпны камедыяны сюжэт, няблага падабраны акцёры, ёсць рух, дык «Паміць па сходнай цане» — стужка стацічная з боку аператарскага, вялая па рэжысуры. Як нехта з членаў журы зазначыў — уражанне такое, што аўтары імкнуліся стварыць «антыкамедыю».

Падводзячы вынікі конкурсу-агляду, журы не вылучыла карціны, якая была б выдатнай па ўсіх, так сказаць, параметрах. Таму прэмій і дыпламы прысуджаліся не цалкам фільмам, а за лепшую рэжысёрскую, аператарскую работу, за лепшы сцэнарыі. Былі таксама адзначаны лепшыя па прафесіі.

Акрамя рэжысёраў І. Калоўскага і У. Арлова, дыпламамі адзначаны кінааператар С. Фрыдланд, гукааператар А. Цяцюха, сцэнарыст Б. Пастарнак, рэдактар І. Пінчук, мантажор М. Львова, дырэктар карціны М. Рагоўская, кінааператар І. Скорынаў, асістэнт рэжысёра Л. Юрэвіч. Спецыяльным дыпламам Саюза кінематографістаў БССР адзначаны рэжысёр В. Шавялевіч, за творчы пошук — рэжысёр У. Бокун.

І хоць праграма ўвогуле зрабіла добрае ўражанне — ёсць у тэлекіно знаходкі і ўдачы, граць туш рана. Сёння абыдземся без музыкі.

Р. БАКУНОВІЧ.

Кожны раз, калі я іду з Дома кнігі па праспекце Машэрава, міжволі гляджу за рэчку, на край Траецкае гары, на якім цесна купкаю стаяць ладныя мураваныя дамы. Мабыць, гэта самыя старыя мураванкі колішняга Мінска. Дакладней кажучы, яго прадмесця.

За доўгія гады свае службы чалавеку яны так састарэлі, што на іх без шкідобы нельга было глядзець. Адно па самыя вокны паўлазілі ў зямлю, на другіх вятрымі пазадзірала дахі. Трэція, расколатыя ад ветру да нізу, няраз нігаваліся паласавым жалезам, замазваліся цэмантам і ўсё больш чарнелі ад дыму, што асядаў тут у непагоду. Забудоўваліся тут густа. Дамы аддзельваліся адзін

зья фарбы камяні? Трохі новай канфігурацыя іх? Новыя абрысы? І раптам беспамыякова бачу: дахі! Старыя, знаёмыя дахі, без якіх ніколі не было дамоў. Стромыя, двухсхільныя, прывычныя спрадвеку якоў, з вільчаком наверх, каб наабапал сцякала вада ў капяны ці ў рыны. Як назарок яны там чарапачныя, далёка відна іх свежая чырвань.

І нельга, каб не падумалася, што ў цяперашняй індустрыяльнай будоўлі не знойдзена яшчэ тае сутнасці, што крапае душу. Воль там, у далёчыннай стаяць дамы-красуны з роўна зрэзаным верхам, каб яны выглядалі знарок ненатуральна, як рубам пастаўленыя каробкі. Прайдзіце паўз такі дом зблізу,

СТАРЫЯ ДАХІ

ад аднаго вузенькімі сутачкамі.

Рог Траецкае гары на завароце Свіслачы агібаў Старавіленскі гасцінец; у недалёкай далёчыннай ён крыжаваўся са Старажоўскаю заставаю, што пазней гэтак і пачала звацца — Старажоўскаю вуліцаю, цяпер вуліца Кісялёва. Да яе з левага боку прытыкала прыгарадная слабада Пярэспа, у якой, як каза паданне, жыў асілак Менск, ён жа і заснаваў наш горад. Гэтак ён і зваўся раней — Менскам. З правага ж боку за мураванкамі, трохі больш угору, цераз вуліцу, што некалі звалася Аляксандраўскаю, ляжаў шырокіны брукаваны, пукаты пляц Траецкага рынку, кіпучая чынасць якога перапынілася ўжо толькі ў наш час, калі захацеў тут асесці тэатр оперы і балета.

Пасля гэтага туды, у зарэчны бок, горад пачаў будавацца на вялікіх разлегласці. Горад рос, можна сказаць, штодня. Толькі адзін гэты чубок Траецкае гары аставаўся як бы забыты і ўсё больш і больш запускаўся і гібеў. Найначай як недзе ў высокіх, архітэктурных галолах лунала думка, што ўсё старое ў горадзе трэба паступова, без шкодавання знішчаць, а горад будаваць свежы, сучасны, зусім новы. Мы ж скіраваны не ў прошласць, а ў прышласць.

І найначай як недзе ў высокіх, не толькі архітэктурных галолах лунала і другая думка: усё да крупіні зберагчы, нават аднавіць, знішчаць і вайноў, і сваёю бяздумнасцю. У прышласць трэба несці ўсё багацце чалавечае чынасці, што пакідала тут след ад самага пачатку, бо гэта — біяграфія.

І воль каторы год як за ракою, у квартале старых мураванак ідзе рэстаўрацыя. А можа, нават лепш сказаць рэканструкцыя, бо важна ў той далёкай даўніне зберагчы і мэтазгоднасць, і красу.

І ні разу, ходзячы з Дома кнігі па праспекце Машэрава, я не мог, каб не спыніцца і не паўзірацца ў тую навіну. Я нават не разбіраўся, што мяне пешчыць у ёй. Якая незвычайнасць прыкочуе мой зрок. Све-

паўз яго шклянныя сцены, і хіба вы не пачуеце, як нясе хладам ад яго празрыстасці? І ці не ахопіць вас пацучцё няёмкасці, што за голым шклом мы зараз убачыце чужое распраненае жыццё? Мабыць, заўчасна мы праняліся чужою тэрытарыяльнаю модаю, бо патрошку адумваемся: у ДOME абутку траха не да палавіцы гэтакія сцены ўжо закладаюцца цэглаю.

У газеце «Літаратура і мастацтва», № 5 за 31 студзеня гэтага года на першай старонцы змешчаны фотаздымак старшыні калгаса «Чырвоны сцяг» Сямёна Шарэчкага і яго намесніка Ігара Загараднюка.

Фотаздымак зроблены на фоне зімовага палетка. На прыднім плане па снежнай дарозе на нас ідуць два чалавекі, якраз, мабыць, і абдумваючы калгасны клопат. Ззаду за імі, за снежнаю адлегласцю, панарама пасёлка. Мы можам разгледзець яго: беляя сілуэты дамоў, старых і новых, паміж іх мякка зацемненыя мясціны, відаць, што гэта сады ці абсады двароў, вясною яны з'яўляюцца і ўсё заслоняць сабою. А пакуль што найперш кідаецца ў вочы самы вялікі будынак, мураваны, на тры паверхі, даволі ладны і даўжынёю, найначай як гэта камунальныя кватэры калгаснікаў. Бліжэй да нас, на самым пачатку пасёлка некалькі малых мураванак таго тыпу, што зваюцца катэджамі. І ўся гэта новая будоўля таксама ўжо без дахаў, з роўна пазрэзванымі лініямі сцен. Значыцца, і да вёскі дакацілася тая далёкая мода. Як бы тут папраўдзе прайшоў нейкі знак бяды і пакалечыў усё, з любоўю зробленае чалавекам.

Дык жа й праўда, ці не зрана мы адвыкаем ад сваёй практыкі, звязанай з нашымі традыцыямі, гісторыяй, і з нашым геаграфічным месцам на зямлі?

Слова «дом» заўсёды ўваходзіць у нас з напамінкам аб строгаці, утульнасці і жаданай лагодзе. А мне яно дае яшчэ вобраз роднага краю.

Ян СКРЫГАН.

У ГАСЦІНАЙ — ВУЧНІ

Адзін з вечаў, прысвечаных 90-годдзю народнага пісьменніка Беларускага Кандрата Крапівы, адбыўся нядаўна ў літаратурна-мастацкай гасцінай імя Уладзіслава Галубка.

Не першы ўжо раз прыйшлі сюды дзесяцілітнікі 128-й сярэдняй школы г. Мінска, для якіх гэты вечар стаў своеасаблівым яркім урокам пазнакласнага чытання.

Народны пісьменнік БССР Яна Брыль, добры сябра гасцінай, расказаў школьнікам пра

тое, як пазнаёміўся з Кандратам Кандратавічам, як працаваў разам з ім у часопісе «Вожык». І ўжо разам з юнакамі і дзяўчатамі, іх настаўніцай роднай мовы і літаратуры Н. Саметавай гутарылі пра шматгранную творчасць К. Крапівы, пра ягоную навукова-даследчую дзейнасць.

Госці вечапра пазнаёміліся з серыяй фотаздымкаў, на якіх адлюстраваны сцэны са спектакляў па п'есах старэйшага драматурга. М. КРАПАН.

ХОЦЬ ЛІСТ І НЕ АПУБЛІКАВАНЫ БУДЫНАК БУДЗЕ ЗАХАВАНЫ

У сваім допісе ў рэдакцыю «Ліма» наш чытач з Оршы А. Сярожкін ставіў пытанне аб захаванні унікальнага помніка гісторыі і культуры рэспублікі Куцейскага манастыра.

У афіцыйным адказе намесніка старшыні прэзідыума Рэспубліканскага савета Таварыст-

ва аховы помнікаў гісторыі і культуры В. Куліка паведмайляецца, што распрацоўка праекта рэстаўрацыі Куцейскага манастыра ўключана ў план аб'яднання «Белрэстаўрацыя» на 1986 год. З цягам часу ў гэтым будынку мярнуецца размясціць мясцовы іраязнаўчы музей.

Савось АВОСЬ

СУЦЯШЭННЕ

Каб прылюдзіць жонку трышкі,
Я шалею ад чаргі,
Бедны муж сараканожкі,
У маёй —
Хоць дзе нагі!

НАРЭШЦЕ!

Маўчыць мудрэц, прыціх народ,
Маўчаць яго чарга,
Мудрэц раскрыў, нарэшце,
рот.
І паўтарае увесь народ:
— Мудрэц сказаў
«Ага!»

ЧАМУ!

Загоніш авечак сумнення
ў хлявы,
Крывая з прамой смяцця
вярста.
Чаму гэта рыба гніе
з галавы,
А чысціць яе з хваста?

З КУХОННЫХ ПАРАД

Капрызны начальнік,
як чорная нава,
І можна ён злосцю
за злосцю адплаціць.
Яго да ніпення давесці
цікава
І — не кіпаціць.

Міадрэг С. ВРАЧАВІЧ

СПРАДВЕЧНЫ КЛОПАТ

Калі пасля ночы балела ўсё,
ныла,
Дык ведаў гаротнік Адам,
Што Ева зноў рэбры яго
падлічыла:
Ці ўсё па-ранейшаму там?

Бо рэўнасны: страх Еву-
грэшніцу морыць:
— А што, калі мудры тварэц
З рабра яе мужа яшчэ адну
створыць?..

Тады ўжо і свету канец!
З сербскахарвацкай
перакладу Іван ЧАРОТА.

Яна ўключыла магнітафон, які стаў ля ложка, нацягнула на галаву па самыя вушы коўдру і заплюшчыла вочы...
Словы песні і музыка бралі за жывое.
«Ёсць жа на свеце муж-

выдатна. Але каб усё жыццё потым хадзіць галадранцам... Вы мяне прабачце. Не мець у кішэні нават на піва. Не курыць дзеля эканоміі. Не дазваляць сабе многага з таго, што дазваляюць людзі. А тым больш — мужчыны...»

метна. Больш таго. Гэта думка расла, набірала сілу... «Здрасце» — «Здрасце, здрасце...» «На работу?» — «А куды нам яшчэ». «Жадаю поспехаў» — «Вам таксама».

Тры гады на адным паверсе жыцці! Дзверы ў дзверы, праз сценку. Ні аб чым не пагаварыць. Не даведацца, не дапамагчы... Ці ж нельга было спытацца пра краны? Падрэгуляваць тэлевізар... Тысячу прычын можна было знайсці, каб уключыцца... Урэшце рэшт не так і многа тых актываў. Усім не хопіць. Кажуць, і з норавам яны. Ды што гэта за жыццё! Сёння — тут, заўтра — чорт ведае дзе і з кім... А тут — побач, надзейна...

Стаўшы ў ложку на калені, ён прылаў вуха да сценкі.

І ў сценцы, і за ёй была адна цішыня.

Мёртвае цішыня стаяла і ў яго пакоі. Спалі дамы, вуліцы, горад...

«Так і з глузду з'ехаць можна. А калі — клін клінам...»

Ён зрабіў глыбокі ўдых: — На не-дель-ку, до вторго-го-о, я усё в Комо-р-р-во-о!!!

Гэта былі не словы. Гэта быў крык халасцяцкай душы.

— Каб ты адтуль не вярнуўся! — пажадалі зверху.

— І ўказа не баяцца... Хуліганні! — прагнуліся і пачалі абураліцца жыхары рэана. — Да раніцы жлунцаць...

— Канчайце тэатр! — па-стуканалі нечым энту.

А з правага боку — маўчалі. Ніводнага сігналу. Хоць бы слабага. Ні слоў, ні музыкі...

Позірк яго забегаву па пакоі.

Тэлевізар чорна-белы — 296 рублёў. Книжная шафа — 124. Письмовы стол — 83. Кресла-важыцкі, імпартнае — 75. Таршэр — 24. Будзільнік — 8. Шлёпанцы — 350... Мільён не купім, але букетаў на сто нашкрабем. Гледзячы якія ружы...

Пры думках пра ружы сон стаў падрадвацца сам. Салодкі, цёплы і мяккі...

Сон — гэта цудоўна. Ён набліжае ранак. А ранкам — вырашана цвёрда — ён паедзе на рынак. І купіць там вялізны букет ружаў. Ярна-чырвоных. Самых лепшых, самых прыгожых. І, перад тым як пайсці на работу, уручыць кветкі мілай і добрай суседцы...

Васіль НАЙДЗІН

чыны! Умеюць кахаць... Меў і домік свой, і дарагія карціны. І нічога для яе не пашкадаваў. Усё прадаў. І палотны, і жылло. І на ўсе грошы купіў кветак. Цэлае мора... Мільён ружаў! Ярна-чырвоных. Заставіў імі ўсю плошчу. Яна прычынаецца ранкам, падыходзіць да акна... Божа мой! Ці не сон гэта? А, мабыць, з галавой што... Уся плошча ў кветках. Дзе ж той багач?!

Бедны мастак! Вунь ён, стаіць, небарана, пад анюмом і ледзь дышае. Дрыжыць увесь... Добры, мілы чалавек! Якое трэба мець сэрца. Якія пачуцці! Незямныя... Хадзі ж хутчэй да мяне...

Ён ляжаў ад яе на адлегласці якіх-небудзь аднаго-двух метраў. У сваёй сціплай аднапакатнай кватэры. І, слухаючы песню, таксама разважаў.

«Ёсць жа прыдуркі на белым свеце!.. Усё прадаць. І дом, і рэчы. Ды якія рэчы — карціны! І дзеля чаго? Дзеля сустрэчы з той актывай. Невядома яшчэ якога тэатра... І потым яна сядзе ў свой поезд. І той памчыць яе. У цемру... Назаўсёды!»

Цалуў цяпер локці і рэйкі.

Жанчына, каханне, ружы — гэта добра. Часам — нават

— Дураны! — зрабіў заключэнне ён і, прыўзняўшыся з падушкі, з усё сілы стукнуў кулаком у сценку: — Глушы, суседка, сваю бандуру! Спаць трэба...

І ўжо ў поўнай цішыні прамармытаў:

— Купіў бы лепш аўтамашыну... За свае палотны. Ды добры касцюм. Імпартныя красуюкі. І жыў бы — як усе людзі...

Ён з галавой залез пад коўдру. Але сон чамусьці не браў.

Павярнуўся раз, другі. Паспрабаваў ні аб чым не думаць, не разважаць — не атрымлівалася. Мастак са сваімі ружамі сядзеў у галаве надзейна.

Праз гадзіну ўключыў святло. Доўга глядзеў у белую столь. Не дапамагло. Далічыў да тысячы. Прагнаў назад... Прыкінуў, колькі трэба руж, каб заставаць імі плошчу сярэдніх памераў. Перавёў усё ў рублі...

Па вушы закаханы ў актыву мастак стаў яшчэ бліжэй.

«Відаць, прыгожая была. Твар, фігура, прычоска... Дом загнаць! Суседкі не было, ці што... З двух дамоў адзін бы тады і прадавалі...»

Думка пра суседку ўзнікла ў яго галаве няк непрык-

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Мал. Я. ЦАРКОВА.

ФРАЗЫ

Цяжка зрабіць адкрыццё таму, каму падае на галаву яблык разладу.

Зурыка! Жанчыны разам адкрылі новы фізічны закон, згодна з якім іх слабасці ператвараюцца ў сілу.

НДІ птушкаводства «кудах-тах-тах» дамогся таго, што куры нясуць яйкі ўсмятку.

Штурмаваць вяршыні навукі можна і не ідучы ўгору.

Не там шукае. Ідэя ляжыць на паверхні, а даследчык лётае ў аблоках.

М. СЯХОВІЧ.

з 31 сакавіка па 6 красавіка
31 сакавіка, 18.55

СТАРОНКІ БЕЛАРУСКАЯ МУЗЫКІ

Прагучыць шостая сімфонія Р. Пукста ў выкананні сімфанічнага аркестра Беларускага тэлебачання і радыё. Дырыжор — заслужаны артыст БССР Б. Райскі.

1 красавіка, 16.35

«КАЛЮЧЫМ ПЯРОМ». БАЙКІ К. КРАПІВЫ

Вы пачуеце іх у выкананні артыстаў Л. Улашчанні, У. Макарава, У. Рулёва, Г. Ваўчка. Вядучы — пісьменнік Б. Сачанка.

3 красавіка, 20.10

ДРУГІ УСЕСАЮЗНЫ ФЕСТИВАЛЬ НАРОДНАЯ ТВОРЧАСЦІ

Выступаюць удзельнікі мастацкай самадзейнасці г. Гомеля.

5 красавіка, 10.15

«МЫ І НАША КІНАКАМЕРА»

Знаёмства з новымі работамі кінааматараў Магілёва.

5 красавіка, 12.00

«СЛОВА — ПАЭЗІЯ»

Новыя вершы С. Басуматравай.

5 красавіка, 18.30

ЭКРАН, ПРАБЛЕМЫ, ГЕРОІ

А. Адамовіч і Э. Клімаў пра фільм «Ідзі і глядзі».

5 красавіка, 22.50

СУСТРЭНЕМЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦАЦІ

Праграма з удзелам І. Суручану, В. Лявонцьева, Ю. Антонава, балета тэлебачання ГДР, А. Пугачовай, вальна-інструментальнага ансамбля «Верасы».

6 красавіка, 13.50

«СУГУЧЧА»

Будуць прадстаўлены пераклады паэзіі М. Рубцова, зробленыя У. Скарыніным. Чытаюць вершы артысты мінскіх тэатраў.

6 красавіка, 19.55

ТЭЛЕВІЗІЙНЫ ВЕРНІСАЖ

Студыя «Эфір» паказвае... «Сцяна». Тэлевізійны нарыс, «Мелодыі колеру». Мастак М. Кірзеў.

У «КНИГАРНИ ПИСЬМЕННИКА»

С. ГРАХОУСКИ. Так і было. Артыкулы. Успаміны. Эсэ. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986.—1 р. 20 к.

У. КАРЫЗНА. Расколіна на Звоне Свабоды. Вершы і паэма. Мн., «Юнацтва», 1986.—30 к.

ПЕСНІ ЗМАГАННЯ. Вершы беларускіх паэтаў. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986.—2 р. 40 к.

Б. СПРЫНЧАН. Надзеі пяшчотных парасткі. Лірыка. На рускай мове. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986.—85 н.

М. СУРНАЧОУ. Аколны спеў. Вершы. Лісты. Успаміны. Мн., «Мастацкая літаратура», 1986.—50 н.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР, Мінск.

«ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 05638 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакрятара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра і выяўленчага мастацтва — 33-21-53, аддзела музыкі і кіно — 33-21-53, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаўданыя, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэрв'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыныцы ў двух экзэмплярах. Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСІПЕНКА, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКИ, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМАНЯКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАІНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЁУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.